

GDS

**PUBLICATIE SAPTAMINALA EDITATA DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL II • NR. 14 (64) • 12 APRILIE 1991

• Ilustrăm acest număr cu lucrări de POHRIB

**Nu mai faceți politică, băieți,
pină ce nu veți cunoaște istoria,
dacă nu a lumii încă, a patriei
noastre și drepturile ei istorice.**

ION HELIADE RĂDULESCU

**DIN
SUMAR:**

• O inițiativă constituțională – un dialog cu participarea lui GABRIEL ANDRESCU, DORU COSMA, VALERIU STOICA • Conferința de la Timișoara (II) (Un studiu de ADAM MICHNIK, dedicat intrunirii. Un interviu cu FERENC FEHÉR. Compendiu de BOGDAN GHIU) • Convorbiri cu ANA BLANDIANA și VINTILĂ HORIA despre trecutul imediat și prezentul continuu • „Opinia publică și liberalizarea prețurilor”. Semnează: PAVEL CĂMPEANU • MONICA LOVINESCU despre cartea lui BELU ZILBER (ANDREI ȘERBULESCU) • Privatizarea în buiăstru. Semnează: ANDREEA PORA • Ricoșeurile unui Tratat. Semnează: BEDROS HORA-SANGIAN •

UN DOCUMENT ISTORIC

S-a vorbit insistent despre faptul că ne-am afla în neocomunism. Astfel de formule reflectă frustrările noastre firești, dar sînt mai puțin rezultatul unei gândiri serioase. Nu ne aflăm în neocomunism, pentru că orice formă de comunism – neo, retro sau cripto – înseamnă control total, putere monolitică și, din fericire, această realitate disperantă a fost spartă în mii de ciaburi de neasamblat. Perioada noastră de tranziție poate fi calificată în multe moduri, pentru că sînt mulți factori diferiți, concurîndu-se permanent, cu intervenții și cu efecte surprinzătoare. Mi se pare ciudat, spre exemplu, că nu am definit-o drept perioadă diletanțismului (sau a amatorișmului), păcat care ne marchează sever existența – din nenorocire, ne marchează și viitorul – din primele zile ale perioadei posttotalitare. Nimic în această lume născîndă (exceptînd doar extraordinarele piese montate de Andrei Șerban!) nu a fost făcut cum trebuie: nici politica noilor lideri, ale căror acțiuni irresponsible au produs daune de neimaginat chiar pentru ei înșiși, nici politica partidelor din opoziție, nepunctuoase în a se apăra de agresiunea din afară sau de agresiunea internă, nici Parlamentul – cunoscut deja drept „unul al rușinii” –, nici Tezele proiectului de Constituție, nici strategia relațiilor internaționale cu ale sale declarații din China ori, acum, tratatul de prietenie româno-sovietic. Una peste alta, acest turbon social uriaș, care a prins în el o populație viăguită, infometată, derorientată, a desăvîrșit opera lui Ceaușescu, de marginalizare pe continent. Dacă reflectăm la violențele care au îngrozit lumea civilizată, ori la situația orfelinilor noștri, în paralel cu ultimele evoluții pozitive din Albania, avem de ocuzat un adevărat salt înapoi spre ultimul loc din Europa.

Și totuși ce se va întîmpla cu noi va depinde de noi. Și avem motive să repetăm cu încrîncenare (întîmpinînd atîtea dovezi contrapuse) și sîntem un popor evoluat! Spiritul care a pătruns în spațiul acesta balcanic la mijlocul secolului trecut și a fost sursa conștiinței de sine interbelice, senza civilizației noastre, este cu adevărat prezent – în confruntare cu mizeria adunată timp de patru decenii. Uneori, pare să avanseze. Un semn care reflectă desăvîrșit nivelul așteptărilor acestei societăți este Carta Drepturilor și Libertăților Fundamentale, document care va face, și trebuie să-l ajutăm să facă, istorie.

Documentul integrează, avînd în vedere legislația românească, dar nevolîndu-l în nici un caz cu ea, noile evoluții în materie: cele consacrate prin documentele O.N.U., prin Convenția europeană a drepturilor omului, mai multe constituții moderne – de notat exemplul Constituției Spaniei ori a Portugaliei, țări cu o situație atît de asemănătoare, la un moment dat, cu cea din România, fapt pe care autorii proiectului nostru de Constituție se pare că l-au uitat. A fost luat în considerare efortul legislativ pe care juristii din toată lumea îl fac astăzi pentru promovarea intereselor minorităților de orice fel. În sfîrșit, Carta Drepturilor și Libertăților Fundamentale, elaborată și adaptată de către Parlamentul Republicii Federative Cehă și Slovacă în acest an a demonstrat cît de binevenită este o astfel de formulă legislativă pentru țările care depun eforturi de a se elibera de vechile structuri comuniste.

Dincolo de înălțimea principiilor sale, Carta mai punctează un succes: acela de a oferi un exemplu de solidaritate între bunele energii naționale. Despre valoarea inițiativei cehoslovace și despre discuțiile din cadrul organismelor juridice din lumea francofonă, pe acest subiect, ne-au informat Mihnea Berindei și Ariadna Combes. Cei doi minunați prieteni ai rezistențelor din țară, care ani de zile și-au părăsit liniștea și interesele imediate pentru a atrage atenția mediilor internaționale asupra situației intolerabile din România s-au dovedit și după 22 Decembrie 1989 unii dintre cei mai devotați (și cei mai eficienți!) participanți la evoluția evenimentelor de aici. Avocatul Doru Cosma, un nou și autentic membru G.D.S., împreună cu Valeriu Stoica, autorul primului curs de drepturile omului ținut vreodată la Facultatea de Drept din București (membru al Solidarității Universitare) au pus la punct un text pe deplin consistent. Pentru a-l promova, Alianța Civică a definitivat o strategie ce nu și-a permis comodități. Iși va mai permite să fie comodă, acum, față de ceea ce i se cere, societatea românească?

Să auzi atît de des întrebarea: a fost sau nu a fost revoluție? Ar trebui amintit că revoluțiile nu sînt evenimente ci procese. Ceea ce se arată a fi cel mai spectaculos nu este neapărat și cel mai radical. Dacă vom (re)deveni o lume civilizată, asta însoamnă că Evenimentele din Decembrie '89 au marcat cu adevărat începutul unei revoluții. Carta Drepturilor și Libertăților Fundamentale va fi, în acest context, ce a fost pentru Revoluția Franceză Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului.

GABRIEL ANDRESCU

GRONICA IDEILOR POLITICE

Timpul trece, apele se despart și apoi se unesc la loc, F.S.N. rămâne ce a fost, adică partid unic, în timp ce Vatra rămâne o amenințare mai mult subterană. Al. Bărlădeanu este îngropat în trei zile de foștii săi colegi de partid — pentru că defunct era el mai demult, și încercarea de a reveni la viață a fost în mod drastic sancționată — iar consilierul personal al președintelui Iliescu, Lică Secăreș — ce nume bun pentru un roman cu parveniti — se deplasează către centrul de greutate clar conturat al partidului, dl. Petre Roman. Mînuitorii de păpuși răsufli ușurați: treaba se apropie de capăt, vînzoleală mare, publicul este satisfăcut, totuși esențialul este conservat perfect, victoria se apropie.

A trecut un an, despre revoluție de-abia se mai vorbește, disidențele s-au cufundat în uitare, eroii de pe 21-22 la fel, figuranții și oamenii de paie pot deci fi abandonaji fără grijă. Partidul comunist a suferit ultimele lovituri pe care le mai putea îndura. Ultimii săi oameni sînt în declin. Putea oculă, lipsită de ideologie, aceeași care a dat un cadru organizatoric căderii lui Ceaușescu și instalării noii puteri capătă tot mai multe garanții. Pe de o parte, garnitură guvernamentală pregătită de mult, pe de alta, ideologia, oricînd la îndemînă, a Vetrei. Nu merge cu competența? Jucăm cartea naționalistă. Și invers.

Situația socială dezastruoasă re-

clamă un partid social-democrat. De unde însă? Costă scump să fi social-democrat azi în România. După cum s-a exprimat cu cinism un membru al guvernului, ignorînd promisiunile campaniei electorale, ne vom putea permite protecție socială de-abia după ce vom reface economia. Cînd va fi asta? Directorul F.M.I. este sceptic. Peste vreo treizeci de ani. Rămîne, firește, P.S.-D. Doina Cor-

unul mai modest — cu campionii traficului de influență de tip nou, aduce opoziția în avantaj. Cred că — pentru opoziție — era mai avantajos dacă cele două tabere adverse din cadrul F.S.N. ar fi rămas relativ echilibrate și s-ar fi jînit în șah una pe alta. În prezent, stăpînirea domnului Petre Roman asupra alții a executivului cit și a legislativului este cel puțin îngrijorătoare. Să ne consolăm cu ideea că domnul prim-ministru pare să se fi racordat la exigențele lumii occidentale — întrucît nici nu are altă soluție, de altfel...? Să ne resemnăm

care a trecut de la alegeri încoace a fost folosit prea puțin sau deloc pentru o reală pregătire a cadrelor. Spre exemplu, liderul studenților bulgari studiază științe politice în S.U.A. timp de cinci ani. A avea un om competent peste cinci ani, decît de a aproxima și a nu cîștiga nimic nici anul acesta, nici peste cinci și nici peste zece — cîștigul este mult mai mare. Pentru că voința de a face nu este suficientă, dacă nu există și o știință de a face. Și nu numai că noi nu prea avem această știință, dar, complăcîndu-ne în ideea curat balcanică a bunăvoinței care iartă totul, nu creăm necesarele condiții de existență și competitivitate pentru ca ea să se manifeste.

Altfel, toate bune, comunismul nu se mai întoarce, asta e sigur. Cum se face însă că această perioadă fără nume care îi succede determină, încetul cu încetul, să avem o părere mai proastă despre noi înșine chiar decît aveam înainte? La aceasta fiecare își răspunde singur. Important este, însă, că se poate trăi și în afara euforiei și a nădejdii de purificare care ne-a însoțit pe parcursul anului trecut. Iluziile anului 1990 au creat o anumită stare de spirit care ne face să suferim acum mult peste limita rezonabilului. Poate ar trebui să începem să ne gîndim la ele ca la un dat, ca la un cadou frumos pe care am avut norocul să-l trăim. Și să revenim pe pămînt, unde nimic nu ni se cuvine pentru că sîntem mai curați decît alții, ci totul trebuie cucerit cu trudă.

ALINA MUNGIU

OPTIMISMUL BINE MODERAT

nea reproșă G.D.S.-ului faptul că nu a făcut nimic pentru acest partid, dar cum poți să ajuți pe cine nu se ajută singur? Despre P.S.-D. nu știm nici măcar dacă există, singura prezentă a d-lui Sergiu Cunescu în Adunarea Deputaților nefiind suficientă pentru a convinge. Nostalgia privilegiilor nu întodeauna pur teoretice ale fostului regim chinuie încă proletariatul, dar P.S.M. nu are șanse să cucerească simpatia cuiva, mai ales că s-a și lansat în afaceri.

Sfîrșitul politic al d-lui Alexandru Bărlădeanu nu ne bucură, deși era previzibil de la Convenția Națională a F.S.N. În primul rînd, pentru că nu vîd în ce fel înlocuirea privilegiilor de tip vechi — între care el era totuși

cu faptul că centro-stîngiștii noștri devin milionari, promovînd o reformă care, pînă una-alta, pauperizează populația naivă care i-a votat?

Da, se pare că trebuie să ne consolăm cu toate acestea. Ce altceva putem face cită vreme Convenția partidelor de opoziție mai însemnate apare la televiziune doar pentru a spune ceea ce nu trebuie făcut, nu și ceea ce trebuie. Și mai ales cum și cînd trebuie. Aceasta este o boală mai generală, de altfel, un sindrom caracteristic unei categorii care are destulă conștiință pentru a ști că merită făcut ceva, dar prea puțină competență pentru a indica și ce anume trebuie. Ceea ce este într-adevăr alarmant este că timpul

MASS-MEDIA ÎN PAS DE DEFILARE

IDEALUL AGATHEI NICOLAU

• vedefa săptămînii jurnalistice a fost scandalul de la ziarul **Adevărul** • totul este să alba omul răbdare în viață, că acum trei luni dacă mi-ar fi spus cineva că voi citi sfaturi adresate premierului Roman pe tonul: "Și potoliți-vă cumnata!" nu mi s-ar fi părut bună nici ca glumă • proiectul domnului Novăceanu, cu statul proprietar 99% și domnii Novăceanu, plus Cristian Tudor Popescu, plus Magdalena Boian-giu, plus Mircea Bărbulescu, acționari cu cîte 0,33% pare să fi picat • dimpotrivă, găsım pe domnul Cristian Tudor Popescu instalat în fruntea Comitetului Director • oportună schimbare • să nădăjduim că va fi un cîștig pentru obiectivitatea gazetăriei românești

• credibilitatea **Adevărului** este oricum mai scăzută în exterior decît în Valea Jiului • și dacă domnul Viorel Sălăgean (alt membru în Comitetul Director) nu evoluează politic și civic de la nivelul la care mulțimea mînerilor pentru că l-au mîngîiat cu bita pe spinare înainte să fi apucat a striga: "Sînt cu Iliescu", plecarea lui Dariu Novăceanu va rămîne cel mult un eveniment supralicitat • televiziunea a fost oricum mai solidară cu disidenții decît cu conducerea • se pregătește domnul Răzvan Theodorescu via Emanoil Valeriu, care se odihnește legal după afacerea **Intermercato** • ce nostalgie ne cuprinde cînd ne gîndim cîte posturi de ambasadori sînt libere • ziarul **Libertatea** descoperă America • care rezistă la insinuările reporterului "libertarist" și susține că ar fi interesată nu doar de stabilitate, ci și de democrație • ziarul **Libertatea** consideră o mare cacealma faptul că nu vom căpăta clauza decît după apariția unui post privat de televiziune • ce înseamnă să se mulțumească omul cu puțin • modeștilor ziaristi de la **Libertatea** le ajunge, spre exemplu, un post de televiziune • doar 59% dintre elevii

Liceului de Mecanică Fină București — aflăm dintr-un sondaj de opinie al revistei **Flacăra Basarabiei** — știau înainte de revoluție că Basarabia a fost cîndva un teritoriu românesc • iată ce răspunde un elev de clasa a XII-a la întrebarea cum a pierdut România Basarabia: "A fost dat cadou de nuntă pentru că s-a însurat un rege al Rusiei cu o prințesă din România" • dar cel mai orientat politic rămîne elevul care, la întrebarea ce părere are despre ce face actuala conducere a României pentru Basarabia a răspuns: "De obicei, nu înjur" • alții, în schimb, au declarat că Basarabia este "o republică baltică" • fără comentarii • o anchetă interesantă face domnul Horia Moraru — prima oară cînd auzim de acest nume — în revista **Zig-Zag** • Dan Iosif, Victor Reben-giuc, Radu Cîmpeanu, Corneliu Vadim Tudor, Agatha Nicolau, Doru Viorel Ursu răspund anchetei **Zig-Zag** care se interesează de viața lor cotidiană, pe ore • rezultă de aici că Reben-giuc gătește, Vadim are șapte cîni, Doru Viorel Ursu prea puțin ore de somn • Agatha Nicolau are drept ideal o zi de muncă cu 48 de ore • ar fi trebuit să se fi înscris la P.S.M. nu la F.S.N. • are și președintele Iliescu cultul muncii, dar nici chiar așa • continuă să existe în cotidianul Azi gluma proastă care se numește

IRIPRESS: "IRIPRESS ne anunță că se află în plină desfășurare campania de primăvară mov" • valoroasă știre • umorul fesenist se recunoaște imediat pentru că nu te face să rzi • o să mă întrebați atunci cum îți dai seama totuși că este umor • păi, pentru că este fesenist • simplu, deci • F.S.N. Vaslui se afirmă încă o dată mai călcînd și ei peste cadavru lui Al. Bărlădeanu • acuzația cea mai gravă este că s-a îndreptat către o opoziție care tot "un fel de comunism dorește" • scrisoarea deschisă adresată ziarului **Azi** este semnată de președintele profesor Al. Mera • domnule președinte profesor din Vaslui, dacă puteți să ne explicați ce fel de comunism dorește opoziția, vă rugăm să poftiți pe la redacție • și, dacă mai aveți și alte titluri, nu vă sfiți să le aduceți cu dumneavoastră • eventual, împreună cu certificatul de absolvire a douăsprezece clase și a Academiei "Ștefan Gheorghiu" • ca să-mi demonstreze că m-am înșelat, democrații creștini din Sibiu îmi trimit o excelent ilustrată publicație democrat-creștină, intitulată **Puncte Cardinale** • grafica ziarului este executată la muzeul Bruckenthal din Sibiu • la mai multe apariții și la mai mulți democrați creștini! (A.M.)

PREZENȚE FRANCEZE

Ministerul Culturii și Uniunea Scriitorilor din România, în colaborare cu Serviciul Cultural al Ambasadei Franței la București organizează în zilele de 16, 17 și 18 aprilie 1991 un colocv cu titlul: **PREZENȚE ALE LITERATURII FRANCEZE CONTEMPORANE**, conceput ca replică a părții române la operațiunea BucarEst-Ouest, realizată în octombrie 1990 la Aix-en-Provence, facilitînd descoperirea de către autorii francezi a omologilor lor din România. La această manifestare culturală de prim rang pentru schimburile franco-române vor participa șapte scriitori francezi: Jean-Luc Benoziglio, Sylvie Germain, Mathieu Lindon, Alain Nadaud și Jean-Philippe Toussaint.

ANUNȚ

IMPORTANT PENTRU DUMNEAVOASTRĂ

Rugăm cititorii noștri care doresc să-și reînnoiască **ABONAMENTUL** pe trimestrul II/1991 la revista „22” să trimită contravaloarea — 130 lei — prin mandat postal sau telegrafic pe numele **DUMITRU C. TUDOR**, Calea Victoriei nr. 120, sector 1 București.

Pentru abonamentele colective se acordă reduceri de preț pînă la 105 lei/trimestru și 400 lei/an.

Vă mulțumim.

O INIȚIATIVĂ CONSTITUȚIONALĂ

● Pentru controlul respectării drepturilor și libertăților fundamentale

GABRIEL ANDREESCU: Stimată domnule Doru Cosma, faceți parte din echipa care a elaborat Carta drepturilor și libertăților fundamentale ale Omului, Carta care a avut ca model un document similar adoptat în luna ianuarie a acestui an de către Parlamentul Federației Cehoslovace. Documentul cehoslovac a fost primit cu căldură de către organismele internaționale. Prin ce diferă și prin ce se aseamănă cele două documente?

DORU COSMA: Aș vrea să încep prin a spune mai întâi că această Carte, în viziunea celor care au elaborat-o, reprezintă o sinteză a documentelor internaționale în materie, cum ar fi Declarația universală a drepturilor omului, pactele internaționale cu privire la drepturile civile, politice, economice, sociale și culturale și, în același timp, reprezintă o tentativă de adaptare a principiilor înscrise în aceste documente, la situația specifică țării noastre, situație care se referă la condițiile date de ieșirea din totalitarism.

Înainte de a defini proiectul Constituției noastre, Adunarea constituantă din România ar putea să urmeze exemplul cehoslovac, adoptând cu titlu preliminar un document similar cu cel pe care noi îl propunem astăzi. Pentru că, în opinia noastră, această Carte reprezintă o înțelegere de aliniere a țării noastre la standardele internaționale în materie. Carta elaborată de noi se deosebește de Carta cehoslovacă prin eliminarea unor părți care privesc natura statului federal. În schimb, am introdus elemente care privesc consolidarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale individului. De pildă, pentru controlul respectării drepturilor și libertăților fundamentale, noi propunem un organ jurisdicțional special care va fi, în ultimă instanță, o secție a Curții Supreme de Justiție. Orice persoană vătămată în drepturile și libertățile fundamentale consacrate de această Carte, se poate adresa mai întâi instanțelor judecătorești ordinare. După epuizarea căilor de atac ordinare, prevăzute de legislația internă, este deschisă calea unui recurs special la secția pentru controlul respectării drepturilor și libertăților fundamentale din cadrul Curții Supreme de Justiție. În ipoteza în care, în termenul prevăzut de Carte, nu se dă satisfacție persoanei vătămate în drepturile și libertățile amintite, persoana se poate adresa organelor jurisdicționale internaționale pe care statul român le-a acceptat. Este necesar însă ca statul român să-și dea acordul în privința competenței acestor organe jurisdicționale internaționale.

● Declarativ și normativ

G.A.: Carta este un document constituțional și, într-un anumit sens, supraconstituțional. Care este semnificația introducerii unei astfel de formule juridice, mai ales - într-un stat în care se naște, sub ochii noștri, o nouă constituție?

VALERIU STOICA: V-aș propune să ne reamintim în prealabil evoluția pe care a avut-o conceptul de drepturi ale omului, pentru că, fiindu-ne clară evoluția acestui concept, vom înțelege mai bine care este rostul unei asemenea Carte în România de astăzi. După Revoluția franceză a fost adoptată Declarația drepturilor omului și cetățeanului înainte de a se adopta constituția primei republici franceze. Care a fost rostul acestei Declarații? Practic, ea a constituit o matriță în care, ulterior au fost înscrise toate celelalte principii cuprinse în textele Constituției primei republici franceze. Același fenomen s-a întâmplat în 1948, când Adunarea Generală a Națiunilor Unite, de data aceasta în plan universal, a adoptat Declarația universală a drepturilor omului. Înainte de a se trece la elaborarea normativă a elementelor care dau conținut conceptelor de drepturi ale omului, a fost nevoie de o fază declarativă. Pentru că, în conștiința colectivității, înainte de a pătrunde normele, pătrund principiile, idealurile. Din acest motiv, rostul unei asemenea Carte a drepturilor și libertăților fundamentale este asemănător cu acela pe care l-a avut Declarația drepturilor omului și cetățeanului în cadrul revoluției franceze sau cu cel al Declarației universale a drepturilor omului în cadrul comunității internaționale, imediat după cel de-al doilea război mondial.

Carta cehoslovacă nu este decât o modalitate specifică de receptare a acestor principii care s-au conturat în conștiința umanității treptat, plecând de la o zonă particulară - zona națională franceză - extinzându-se după aceea în plan universal. Acum se întâmplă un fenomen invers, din plan universal se face trecerea în plan național, în țările care au fost dominate de sistemele totalitare. Acest drum invers îl străbate acum Cehoslovacia, prin Carta adoptată în ianuarie, este ceea ce încercăm și noi prin elaborarea Cartei noastre, marcând diferența care există între situația României și situația Cehoslovaciei. România este un stat unitar, Cehoslovacia este un stat federal. Cehoslovacia au avut în vedere structura federală a statului lor și dia cauza aceasta, dacă se compară cele

În luna octombrie a anului trecut, la Timișoara, a avut loc prima conferință internațională organizată, în România, de asociații neguvernamentale. La conferința ce a avut ca temă democrația și drepturile omului a fost invitat, alături de alte personalități din țară sau din afară, și avocatul Doru Cosma. Din diferite motive, nu a putut fi prezent. Îmi amintesc cum, la un moment dat, la secția unde prospectul îl anunșase participarea, unul dintre inierșajii din sală a întrebat: „Este vorba despre celebrul Doru Cosma...?” Doru Cosma este un cunoscut jurist, autor de tratate de specialitate dar și de cărți intrate în conștiința publicului mai larg: De la Dante la Zola; Socrate, Bruno, Galilei în fața justiției. Este singurul membru G.D.S. cu această formație. Al doilea participant la discuție, Valeriu Stoica, face și el parte dintre bunele excepții, fiind primul autor al unui curs de drepturile omului (pe care îl ține la Facultatea de Drept, București).

Doru Cosma și Valeriu Stoica au lucrat împreună la Carta drepturilor și libertăților fundamentale, documentul pe care Alianța Civică îl propune societății românești, singura realizare legislativă de după Revoluție care, în aceeași măsură, prin detaliile și prin spiritul ei ar ridica, după adoptare, standardele juridice ale Statului român la cel mai înalt nivel european. În general autorii se pierd în spațiile unor documente de asemenea anvergură. Pentru a corecta o astfel de ingratitudine, revista „22” a solicitat interviul care ardează.

doi texte, diferențele se pot sesiza imediat.

● Rostul primordial al statului - protejarea individului

În plus, noi am fost preocupat, în momentul elaborării, de o problemă care este foarte delicată în dreptul internațional și care a fost abordată cu totul diferit după cel de-al doilea război mondial. Este vorba despre statutul individului în raport cu statul național. Până la cel de-al doilea război mondial, în doctrina de drept internațional era înțelesă ideea că numai statul este subiect de drept, iar între cele două războaie s-a acceptat și ideea că organizațiile internaționale pot fi și ele subiecte de drept internațional. Toată lumea era însă de acord că individul nu are calitatea de subiect de drept internațional. Acest lucru însemna că statul suveran avea latitudinea să dispună, fie prin cadrul normativ pe care-l crea, fie prin măsurile pe care le lua în aplicarea unui cadru normativ dat, puțin să dispună de soarta individului, fără să existe dreptul comunității internaționale de a interveni în vreun fel. După cel de-al doilea război mondial, ținându-se seama de ce s-a întâmplat în acest război, s-a constatat că individul, lăsat la discreția statului, poate deveni oricând o victimă. Este momentul în care individul încează să mai fie un simplu subiect de drept intern, căpătând treptat statutul de subiect de drept internațional. Acest lucru înseamnă că, în măsura în care protecția drepturilor sale nu mai este asigurată de statul național, el are posibilitatea să apeleze la instanțele internaționale. Altfel spus, ceea ce până atunci intra sub incidența exclusivă a suveranității statului începe să se împartă între jurisdicția națională și cea internațională. Asta neînsemnând că se șterge cu ceva suveranitatea statului, ci doar că statul trebuie să fie tot timpul în slujba individului, și în măsura în care el își trădează această funcție, comunitatea internațională trebuie să intervină sau, în orice caz, individul să aibă acces la instanțele internaționale, pentru a se putea plînge împotriva statului abuziv.

● Individul - subiect de drept internațional

G.A.: Domnule Valeriu Stoica, știu că predați un curs despre drepturile omului la Facultatea de drept. Cum judecați din acest punct de vedere actualele Teze pentru proiectul de Constituție și cum se reflectă în Carte diferența față de aceste teze?

V.S.: Există două elemente care diferențiază Carta redactată de noi de Tezele pentru Constituție. În primul rând este vorba de modul în care sunt exprimate drepturile și libertățile fundamentale, noi înțelegând să receptăm în conținutul Cartei nu numai litera dar și conținutul unor documente internaționale, astfel încât, drepturile și libertățile fundamentale ale omului să apară ca o haină firească a românilor. Reprezintă Tezele pentru Constituție insuficiența sistemului de garanții în ceea ce privește protejarea drepturilor și libertăților fundamentale. Spuneam mai înainte că rostul primordial al statului este să protejeze ființa umană și, de aceea, noi trebuie să vedem ce se întâmplă în ipoteza în care statul nu-și respectă această menire firească. Cu alte cuvinte, noi trebuie să asigurăm acele bariere în calea posibilităților abuzive ale statului.

Socotesc necesar să reamintim aici că există un sistem universal de protecție a drepturilor omului și un sistem regional. Sistemul universal de protecție a drepturilor omului funcționează în cadrul O.N.U. și pe lângă un organism al O.N.U., care se numește Consiliul economic și social. Mai există o Comisie pentru drepturile omului și ar fi mult spus că această Comisie ar fi o instanță internațională, este însă un organ care are dreptul să verifice dacă într-un stat sau altul se încalcă drepturile omului. Mai eficace decât această Comisie este Comitetul pentru drepturile omului care își are sediul la Geneva, aparținând tot de O.N.U. Este un organism mult mai important, pentru că, în timp ce Comisia pentru drepturile omului nu poate să soluționeze plîngerii

stat. Nu mai avem de-a face cu un raport de subordonare a individului față de stat.

● Drepturi ale personalității

D.C.: În momentul în care România va dobîndi calitatea de membru cu drepturi depline al Consiliului European, vom avea acces la sistemul cel mai înalt, în clipa de față, în ceea ce privește controlul juridic internațional a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Individul va avea posibilitatea de a se judeca direct cu propriul stat în fața unei instanțe internaționale. Cît privește Carta drepturilor și libertăților pe care noi am elaborat-o aș vrea să vă spun că ea cuprinde, pe alocuri, unele inovații care nu se regăsesc nici în documentul cehoslovac, nici în alte constituții europene. Este vorba de așa-numitele drepturi ale personalității. Noi am decis să includem o protecție juridică de nivel constituțional a tuturor drepturilor personalității, deci, și a acestor drepturi din acea categorie care, în mod obișnuit, sînt ocrotite numai prin legi ordinare. Mă refer, cu titlu de exemplu, la dreptul moral al autorului și la dreptul moral al inventatorului. În textul referitor la ocrotirea dreptului personalității, am făcut precizarea că ocrotirea acestor drepturi nu este limitativă, în scopul de a lăsa deschisă posibilitatea ocrotirii și altor drepturi ale personalității, neprevăzute expres în Constituție, dar pe care exigențele de ordin spiritual le-ar impune ulterior.

Vă dau în această privință un exemplu care este extrem de relevant. Cu cîțiva zeci de ani în urmă, cînd mijloacele audiovizuale nu existau sau nu aveau impactul de astăzi, nu s-a vorbit de un drept asupra imaginii proprii. Acest drept este o componentă a categoriei drepturilor personalității și a fost înscris mai întâi în legislația ordinară, apoi în constituție, pentru că nevoile societății au demonstrat că este necesar să apară un drept nou, dreptul asupra imaginii proprii. Astăzi, în baza dispozițiilor legale existente în majoritatea țărilor civilizate ale lumii, imaginea unei persoane fizice nu poate fi folosită fără consimțămîntul expres sau tacit al acesteia. Aș vrea să atrag buarea atenției asupra unei a doua dispoziții care are o valoare foarte mare și care este înscrisă în Carta cehoslovacă. Mă refer la următoarea dispoziție: normele legale, de orice fel, existente la data intrării în vigoare a prezentei Carte vor fi puse de acord cu Carta pînă cel mai târziu la 1.01.1992. După această dată, toate nor-

A consemnat RODICA PALADE

Continuare în pag. 15

ACENTE

Bogdan Ghiu

„Realitete” (1)

Mă încercă, de o vreme încoace, gânduri din ce în ce mai aberante, greu de formulat, pe care le resping, refuzându-le ori amintindu-le, cu care mă lupt încercând să fiu tranșant, dar care nu mă lasă în pace, revenind ca senzații vagi, supărătoare. De exemplu, mă trezesc, aici, în țară fiind, spunând că mi s-a făcut dor de România! Ce poate însemna asta? Cum să explicitezi, cum să lași să se desfășoare un asemenea început de gând? Sint român, am avut ocazia să plec și m-am înapoiat, dar abia aici, după luni de zile, mi s-a făcut cu adevărat dor de țară. Ca și cum n-aș fi în România! Ca și cum România ar fi în altă parte, departe! Nu, pur și simplu: aici fiind, mi-e dor de ea! Să nu fie România -, România? Mi-e greu, deocamdată, să explic, să mă explic. În Vinerea Mare, la televiziunea română (între orele 18 și 18,30), Emanuel Valeriu s-a luptat, de-a dreptul, cu Constantin Pîrvulescu, încercând să demonstreze că Partidul Socialist al Muncii, al cărui președinte de onoare este venerabilul ilegalist, este un partid nou, diferit de PCR. Nu a reușit, deși a dorit cu atâta ardore. „Pasul înainte” făcut de PCR prin schimbarea firmei în PSM echivalează pur și simplu cu „doi pași înapoi”, trecându-se regresiv peste dictatura personală a lui Ceaușescu (așa susțin ei) și, probabil, nu se gîte cu precizie, peste etatismul ortodox al lui Gheorghiu-Dej. Partidul comunist se reîntoarce în matca ilegalității, epocă „glorioasă”, „pură”, „erotică”, „idealistă”, cu alți mai mult cu cit imposibil de cunoscut, de probat, aflată la adăpostul subversivității, de nealins de

ochiul istoricului. Se pare că este singurul regim de existență care convine comunismului: în afara, sau în marginea legii. Ajuns la putere, scos de sub covor, el devine - susțin comuniștii „reformatori” de astăzi el înșel - „altceva”. Deci, aici sintem cu toții de acord: comunismul nu are ce căuta la conducere! De altfel, într-o societate așteptată, nici n-ar trebui vreun pic combătut, ar trebui cel mult citați, căci se „auto-critică” în mod evident, nemaiexistând comentarii sau adăosuri. Citiți, fără patimă, „Socialistul” (un număr va fi de ajuns), organul de presă al PSM, și vă veți convinge. Cu toată schimbarea de nume, imobilismul paradigmatic este frapat. Un trup numai case, ai spune. Un schelet viu. E noapte (istorică) încă, și ne speriem de fantome. La lumina zilei, comuniștii români nu mai pot fi nici măcar ajutați. Cel mult, Doamne ferește, din afară, încă o dată.

Cine a trecut, joia 4 aprilie, între orele 10 și 12, prin Piața Romană a trebuit să se întrebuințeze considerabil pentru a reuși să se stăpînească, emoțional în primul rînd. Se filma Revoluția! Armată, scutierii (cu numele distinct marcat cu alb pe căști albastre - MILITIA -, ca nu cumva să confundăm, deși aștepta ne-o impun, prezentul cu trecutul), TAB-uri, fumigații, eșecuri, figurați în genunchesăși la comandă în chip de manifestații, scandări: „Jos Ceaușescu, Timișoara!”, „Jos comunismul!”. Cineva mi-a spus - și nu e veros, e ben' trovato! - că s-a strigat „Jos Iliescu!”. Filmarea a fost întreruptă, cineva o fi atras atenția că figurații - copii, tineri - nu au fost bine aleși. Înscenarea Revoluției, deci, scenă ce produce, inevitabil, gânduri deloc plăcute. Dacă Revolta din Decembrie a fost, ca și acum, organizată (ceva mai discret) tocmai spre a fi filmată și difuzată urbi et orbi (vorba crainicilor de la „Actualități”, mari amatori de letinisme universaliste, cum prea bine se știe)? Aceasta și este opinia actuală în primul rînd a ziaristilor străini veniți în decembrie '89 în România: că au fost trași pe sfoară, manipulați, de unde și remușcările și procesele de conștiință de acum, mergînd pînă la negarea de fapt a existenței vreunei revoluții autentice în România. Ulfînd că este foarte probabil

ca revoluția să fi început abia după aceea, și poate tocmai din cauza minciunii, a mascaradei, a morții spectaculare inutile. O a doua nedumerire: de ce trebuiau înscenate revolte și represii, cînd ambele puteau fi filmate pe viu, de pildă la Universitate? Revolta și represia sînt în continuare constante ale vieții noastre publice. Pe fețele „forțelor de ordine” și ale „demonstrațiilor” (dintre care, cine știe, unii își jucau poate propriul rol domnea liniștea convenției jocului. Mie, unuia, mi-ar fi jenă (rușine, chiar) să joc într-un asemenea film, cînd realitatea lui nu a devenit deloc istorică. Dar poate că numai o actualitate înscenată poate fi jucată, redată „artistic”. Cine știe?

În fine, președintele Iliescu s-a dus la Moscova și a semnat. Sintem primul și s-ar putea să rămînem singurii care iscălim un asemenea tratat. E drept, numai noi avem o Basarabia. Am impresia că glesnost-ul „internaționalizat”, dovedit în conferința de presă moscovită a d-lui Iliescu, nu este decît o paradoxală mască: vorbim despre tot ca să putem face orice. Cine poate ști?

Președintele Iliescu nu a înfîlînit numai cu președintele Gorbaciov. S-a înfîlînit și cu potențialul președinte (viitorul Gorbaciov împins în ochii Occidentului, numai și numai pentru a asigura din vreme continuitatea imperiului, căruia încă nu i-a sosit momentul, lăsat fiind să „crească” la vedere?) El în. Această înfîlînire nu ne-a fost arătată. Ce-or fi discutat cei doi? Eu unul înclin să cred că, la Moscova, Ion Iliescu a făcut oficiul de mediator între cei doi poli vizibili ai realității politice sovietorusești. Așa cred eu!

Vedeți, se poate scrie despre multe. Sint multe și atrăgătoare temele ce ni se dau. E mult de scris, de spus, de analizat. Mult de vorbit, de dezbătut. Ajung, astfel, la o altă întrebare, din seria evocată la început, a gândurilor aberante, greu de formulat în public. Există realitate în România? Ce se vede e totuna cu ceea ce este? Impresia de fărîmîtare, de gol multicolor, de false opoziții, de alternative ce nu ne privesc, cu care nu avem ce face (gen Biriadeanu / Roman), de mai puțin-

rău împins în locul binelui așteptat, acedînd subconștient ideea că acesta nu e cu puțință, acum, sau că poate nici nu există. Jucîndu-mă, serios, cu cuvintele, m-am gîndit la necesitatea de a distinge din tot ce ne înconjoară/asediază/face cu ochiul (stîng sau drept) niște „realitete”, niște teme, ascunse sau nu, ale realității cu care avem de-a face. În același timp, unități minimale ale acestei realități, decodare din mers a „vocabularului” de „cuvinte” cu care operează limbajul-sumă al limbajelor și sublimbajelor realității. Cuvîntul este, evident, format după modelul, la origine lingvistic, al „fonemelor”, „morfemelor”, vizînd efortul structuraliștilor de a segmenta conținutul, imposibil de cercetat „în stare brută”, al domeniilor respective.

Nu cred că pentru moment am reușit, poate, nici măcar să sugerez ceea ce am de gînd, dar de o „metodă” de identificare, pur și simplu, a realității, a realităților cred că avem urgentă nevoie. Altfel, pe aceste piazuri va continua să se „fimeze” fără să știm.

Minerul din URSS nu se sfîșie de greva politică. Din punctul nostru strict de vedere, două diferențe: întii că e vorba de minerii (care, la noi, au acumulat o enormă, absolută datorie morală), apoi acreditarea, în condiții speciale, a grevei politice ca „specie” a protestului public.

Există realitate în România? Care o fi? Poate că nu putem cunoaște cu adevărat decît ceea ce efectiv facem. Căci informația are un statut și mecanisme de funcționare cu totul și cu totul speciale în România.

Realitatea, așa cum ni se dă ca s-o primim, nu este adevărata realitate. Pe aceasta din urmă ar trebui să încercăm noi să o „facem”, decompunînd și recompunînd, amplificînd și reducînd, anulînd și redirecționînd „materialul informativ”. Altfel riscăm să ne eternizăm în postura de spectatori legați de scaune de chiar „vraja” propriei noastre vieți. Ar trebui, spun.

ACENTE

Andreea Pora

„Categorii „modelațiilor”

Mă întreb adesea cum de reușim performanța de a ne procopsi mereu și mereu cu politicieni ați de corupți, mediori și fără dragoste de „neam și țară”. S-a spus și se va spune probabil încă multă vreme că „fiecăre popor își are conducătorii pe care-i merită”. Nimic mai adevărat. O lege general valabilă, dacă este să privim în special la România ultimei jumătăți de secol. Lege a cărei recit-procă funcționează în cazul nostru la fel de bine. În sensul următor: „conducătorii modelează poporul după chipul și asemănarea lor”.

Românul, larg la suflet, influențabil și apurcat la gură, descurcării, apatic, deștept și flexibil, s-a „dat” întoldeauna după vîntul care a suflat „de sus”. Istoria ne-o dovedește. Ca tendință generală, este indiscutabil că poporul nostru a fost și este oglinda calităților și defectelor, a cînstei sau venalității conducătorilor săi.

Domnitorul Cuza, om politic lucid și structural cinstit, a conștientizat faptul că proliferarea hoției nu poate duce în nici un caz la propășirea țării. A introdus în consecință legendara „oca”. Românul a devenit (sau redevenit) în scurt timp cinstit. Atît de cinstit încît, conform legendei, punga cu bani lăsată la răscruce de drumuri zăcea neatinsă vreme îndelungată. O asemenea experiență ar părea astăzi un banc bun. Este doar un amănunt ce ar putea alunece în nesemnificativ dacă atitudinea rezervată pungii cu bani nu s-ar extinde la nivelul relațiilor sociale și politice. Cînstea „măruntă” o induce pe

„cea mare”, de profunzime, și ține dreaptă coloana vertebrală. Este, desigur, un proces de durată și nu lipsit de asperități. În vremuri nu foarte îndepărtate, practicîndu-se chiar „scurtarea de cap” (indiferent de umeri pe care era așezat). Astăzi, o asemenea metodă ar fi taxată, pe bună dreptate, drept o cruzime și, oricum, ar putea echivala (la noi) cu un genocid.

Dincolo de toate acestea, trebuie să recunoaștem că obiceiul „peșcheșului”, al intrigiilor de curte și corupție pînă la cel mai înalt nivel, a rămas adînc înrădăcinat în ființa neamului. O excepție o constituie, poate, o anumită perioadă a monarhiei constituționale. Și aceasta datorită esenței sistemului în sine. Era greu de imaginat un procuror sau ministru coruptibil (cu unele excepții, desigur). Faptul că o bună parte a aparatului de stat se afla dincolo de orice suspiciune, că înșeși legitime amendau energie eventuala corupție, a avut o influență pozitivă nu numai în planul general al relațiilor interumane, dar și în cel al mentalității. Adevărul, moralitatea, soliditatea codului legislativ și constituțional generează, de regulă, o societate civilă bazată pe criterii etice. Pentru că acesta este un circuit a cărui mișcare este, de regulă, pomită de sus în jos.

Comunismul, ca orice ideologie de tip totalitar, s-a bazat inițial (la noi cu preponderență) pe oameni de calitate morală îndoielnică (fasta pentru a folosi un termen blind). Din rîndul lor s-au născut viitorii conducători, iar faptul că aceștia în numai 40 de ani au reușit practic să distrugă țara nu este de mirare. Mai trist este însă că au reușit, într-o bună măsură, să distrugă și pe poporul. Conducătorii comuniști (și aici nu mă refer în exclusivitate la Ceaușescu) au fost nevoiți, pentru a rezista, să modeleze „omul nou”, care să le fie structural asemănător. Nimic mai simplu în fond. Cultivarea tendințelor negative (existente în fiecăre) a alterat în numai cîteva generații esența pozitivă a poporului. Incurajarea turnătoriei și hoției, promovarea nonvalorilor, instituționalizarea corupției și a torționarismului au creat acel îngrozitor fenomen la nivel de masă, pe care astăzi

obișnuim să-l înglobăm în „trista moștenire”. Nu atât tristă, cît greu vîndabilă, ca orice boală cronicizată. Pentru că o lume în care se poate trăi (nu supraviețui) numai prin hoție, politică, mită sau chiar crimă, este evident o lume bolnavă. Important este un lucru: fenomenul a fost generat de conducătorii comuniști, actuala societate este exclusiv creația lor, iar urmașii lor întru spirit n-au murit în revoluția.

Dar toate acestea le știm, și noi, și guvernării, dintre care unii aparțin indubitabil celui tip de conducători de care vorbeam, iar alții fac parte din categoria „modelațiilor”. Ei acționează conform mentalității lor, depozitară a educației cît și a moștenirii (ereditară în cazul eșalonului doi de nomenclaturisti). Ei vociferează acum împotriva corupției, a speculei, a lipsei de moralitate și de civism. Nu cred în sinceritatea acestui strigăt. Pentru că toate nu au constituit o revelație post-revoluționară, ele au existat, iar leit-motivul „tristei moșteniri” este de fapt o eludare a problemelor, un mod subtil de a găsi un țap ispășitor.

Actualii lideri susțin că reforma este împiedicată tocmai de oamenii care au slujit vechiul regim. Pe care uită, însă, că i-au luat imediat în slujba lor cu bagaje cu tot. Acum se descoperă că vinovați de blocaj sînt cei din administrație, comerț, birocrații, cei cu funcții de răspundere în economie. Ei blochează „pentru că au interesele-o facă”, susține domnul Roman. De acord. Dar nu era greu de prevăzut că așa vor proceda. Și atunci de ce această „trezire” tardivă? De ce nu s-a ridicat problema înfăptuirii lor din primul moment? De ce au fost promovate din nou incompetențele? Sau măcar de ce nu se încearcă acum crearea unui sistem legislativ care să taie răul de la rădăcină? Se speră, poate, că se va stîrpi hoția și corupția cu amenzi de 30.000 de lei, cum se făcea mai deunăzi propagandă la RTV, că s-au aplicat speculanților din comerț. Să fim serioși! Ce contează 30.000 sau 100.000 de lei pentru un gestionar de „societate comercială”? Mă mai întreb: cine s-a ocupat de activiștii, securiștii și hojii

de toate categoriile care au făcut avere în timpul „odiosului”, iar acum sînt privatizați multimilionari? Dar de acei directori de întreprinderi, șefi de personal, șefi pe la primării, C.A.P.-uri, județene, care (unii) au fost corupți pînă în măduva oaselor, s-a interesat cineva pe unde sînt și ce fac? Nimic. Ba din contră, guvernării au închis ochii de la bun început. Ce să ne mirăm atunci?

Nici de la sistemul nostru juridic nu putem aștepta prea multe. Pentru că, uite ce milos s-a dovedit față de foștii membri ai Cpx-ului și față de șefii Securității. Care au fost puși în libertate! În acest context este aproape absurd să fie băgat la pușcărie un „dositor” de alimente, în timp ce Iulian Vlad este lăsat la vatră.

Și, totuși, ce ne facem cu corupția? Care, indiferent că blochează sau nu reforma Roman, există. Mai nou, se vorbește de ea și la nivelul Frontului. La cel mai înalt nivel chiar. Dar și la cel mai mic. Unul dintre proaspeții „disidenți” ai Frontului („anpa” 20 mai) susținea că o serie de fesenși de pe la județe, prefecturi și filiale merg pe principiul „nu știm cît rezistăm, dar să ne facem plinul”. Mai susținea că toate acestea sînt cunoscute: și atunci?

La nivel parlamentar există chiar o comisie „de abuzuri”, unde, îmi spunea un membru al acesteia, sînt niște dosare groase cît „operele complete”. Mă întreb din nou: și atunci?

În aceste condiții, nu pot decît să trag concluzia că guvernul știe, dar nu vrea. Și de ce nu vrea este simplu de înțeles. Pentru că firele sînt atît de incilicte și merg așa de sus, încît dacă tragi de unul se prăbușește tot eșafodajul. Exact ca în „epoca de tristă” amintire”. Poate că domnul Petre Roman și o parte din echipa sa chiar ar dori să facă ceva (măcar pentru a evita supraparea economică urmată inevitabil de cea politică), dar sînt blocați la rîndul lor. Sau poate că discursurile ostentative despre corupție sînt doar masca în spatele căreia își ascund neputința (sau incompetența?). Dar și mai probabil este că fac parte din categoria „modelațiilor”.

PAVEL CÂMPEANU

OPINIA PUBLICĂ și liberalizarea prețurilor

În toate țările est-europene unde a fost încercată liberalizarea prețurilor a produs efecte neprevăzute de înălțătorii ei, ducând invariabil, pe termen scurt, la agravarea crizei economice, iar uneori și la convertirea crizei economice în criză politică. Tentativa întreprinsă toamna trecută de guvernul de la București nu s-a abătut semnificativ de la aceste reguli. Tensiunile au atins cota maximă în noiembrie-decembrie 1990, când supraviețuirea acestui guvern devenise cu totul îndoielnică. Noua organizație Alianța Civică, carea demisia cabinetului Roman, pe cind reprezentanții unor partide de opoziție propuneau formarea unui guvern de uniune națională. Concesii în serie, incluzând însăși retragerea măsurilor de liberalizare, au permis echipei din Palatul Victoriei să depășească pentru moment criza. Termenul de 1 noiembrie 1990, stabilit inițial, a fost înlocuit cu cel de 1 iunie 1991. Odată cu trecerea momentului critic, prelungirile s-au ardat o prescurtare, fiind fixat al treilea termen: 1 aprilie 1991.

La începutul lui martie a.c., alți președinți și primul-ministru și-au anunțat intenția de a proceda la o remanieră guvernamentală. În situația de relativă acalmie dinaintea Paștilor, puterea propune soluții de compromis pe care le respingea în situația de criză dinaintea Crăciunului. Întrebarea este: de ce? Una dintre opozițiile cele mai plauzibile ar fi că învățând din cele petrecute în noiembrie-decembrie 1990, puterea preferă să împartă cu opoziția răspunderea pentru ceea ce va urma în aprilie și după.

Apropierea termenului liberalizării pune tot mai clar în fața a trei necunoscute. Prima provine din faptul că guvernul oferă mai multe informații despre ceea ce întreprinde pentru propria lui protecție politică decât pentru reușita economică a operației anunțate. A doua privește reacțiile opoziției la ofensiva de șarm a puterii, iar a treia se referă la întrebarea brechliană: „Dar omul de război ce face omul de rind?” sau, cu alte cuvinte, la felul cum opinia publică înregistrează aceste evoluții. Această a treia necunoscută, și cu precădere modul cum opinia publică își reprezintă în acest context liberalizarea prețurilor, a format obiectul central al primului sondaj pe eșantion național efectuat de noul Centru Independent pentru Studii Sociale și Sondaje, Constituit legal în decembrie 1990, acest Centru a organizat sondajul menționat la sfârșitul lui ianuarie curent, pe o populație înglobând circa 1.000 persoane în vîrstă de cel puțin 18 ani. Investigația a abordat amănunțit temă centrală sub cîteva aspecte: gradul de informare a cetățenilor asupra măsurilor de liberalizare a prețurilor; reprezentarea necesității ei; aprecierea modului în care ea a fost pregătită de guvern, discutată de Parlament, combătută de opoziție, acceptată sau respinsă de societate; supoziții asupra consecințelor ei; modalitatea de înțelegere a conexiunii dintre liberalizarea prețurilor și reforma economică; efecte politice ale tentativelor de liberalizare a prețurilor întreprinse pînă în prezent.

Informarea

Informațiile oferite de guvern cu privire la liberalizarea prețurilor sînt socotite deficitare de către 63% dintre subiecți. Informații pe aceeași temă au provenit și din alte surse: mass-media, grupuri organizate, comunicări interpersonale etc., dar nici ansamblul acestora nu pare să fi satisfăcut așteptările populației. Numai un sfert dintre cei consultați se consideră suficient informați și lămuriți cu privire la problemele liberalizării prețurilor; jumătate dintre ei apreciază că informațiile de care dispun nu le îngăduie să-și facă o părere clară despre măsurile în discuție.

Necesitatea măsurii

Domină sentimentul că, înțelegând sau nu, liberalizarea prețurilor este totodată inevitabilă și aducătoare de schimbări — cel puțin pentru o vreme împovărată. Proportia celor care recunosc inevitabilitatea acestei măsuri este de 70%. Fără liberalizarea prețurilor, admit aceștia, trecerea la economia de piață nu poate avea loc. Aproape jumătate dintre ei (40%) au auzit că în alte țări unde a fost introdusă liberalizarea prețurilor a dus la imediată lor creștere. Referitor la cele petrecute toamna trecută la noi, 77% sînt de părere că o anumită creștere nu putea fi împiedicată, dar că așa cum au avut loc, aceste creșteri au fost excesive. De aici opinia a 67% dintre ei, că acți-

unea respectivă a guvernului a fost nu a altă una de liberalizare, ci de ridicare a prețurilor.

Aprecierea acțiunii guvernului

Activitatea desfășurată cu acest prilej de guvern a fost abordată în investigația noastră din două puncte de vedere: cel al pregătirii și cel al așa-ziselor măsuri de protecție socială. Privitor la primul aspect: numai 18% dintre intervievați socotesc că guvernul a pregătit temeinic acțiunea din noiembrie 1990, și numai 19% cred că guvernul însuși este pregătit pentru a duce la bun sfârșit reforma economică. Aceste proporții extreme de scăzute confirmă îndoielile exprimate la începutul lui martie 1991 de către primul-ministru în legătură cu credibilitatea cabinetului pe care îl conduce.

Despre măsurile de așa-zisă protecție socială: nivelul compensațiilor acordate

Societatea nu manifestă această propensiune critică numai față de guvern, de opoziție și de Parlament, ci și față de sine însăși. Părerea că societatea noastră ar fi pregătită pentru a contribui activ la succesul reformei economice este împărțită de numai o treime din eșantion. În schimb, la 57%, se ridică proporția acelor care văd tocmai în această contribuție cheia succesului. Coerența acestei viziuni critice este dovedită de ierarhia dificultăților, în virful căreia se află „depinderea multora dintr-unul de a nu munci”.

Consecințe

Nu mai 14% dintre subiecți se așteaptă ca indexarea salariilor să poată menține puterea de cumpărare a populației — și numai 13% speră că liberalizarea prețurilor ar putea determina o îmbunătățire rapidă a aprovizionării. Opinia noastră publică își face puține iluzii asupra consecințelor — cel puțin pe termen scurt — liberalizării prețurilor. Ea se

lor stîrnește mai multe aprehensiuni (48%) decît șomajul și inflația (cite 42% fiecare).

Implicații politice

Unele dintre cifrele prezentate anterior în mod dispart se cer alăturate. Amintesc astfel că implicarea în tentativa ratată de liberalizare a prețurilor a atras aprecieri pozitive la nivelul de 18% față de guvern, de 15% față de Parlament și de 20% față de partidele din opoziție. Se poate spune deci că eșecul menționat a avut urmări nefaste asupra credinței de care beneficiază în ochii opiniei publice nu numai guvernul, ci întregul sistem politic.

De aci nu rezultă că repercusiunile amintite s-au răsfîrțat cu aceeași vigoare în toate componentele acestui sistem. Diferențele se vădese, mai ales din răspunsurile la întrebări specifice. Subiecților li s-a cerut de pildă să indice formațiunile politice în care au mai multă încredere. Tabloul de mai jos cuprinde în prima coloană opțiunile exprimate în sondajul din ianuarie 1991 și în cea de a doua voturile exprimate în mai 1990:

Formațiune	Sondaj 1991 (%)	Voturi 1990 (%)
P.N.L.	7	8,4
P.S.D.R.	1	1,10
P.N.T.-c.d.	5	2,58
F.S.N.	28	66,3

Validitatea cifrelor din prima coloană urmează a fi verificată prin sondaje viitoare. Aceea din dreptul F.S.N. este foarte

Fotografii de OVIDIU BOGDAN

este socotit corespunzător de numai o zece din eșantion, ajutoarele pentru copii de 9%, iar cele pentru pensionari de 8%. Lista prețurilor care urmează a fi subvenționate în perioada următoare pare corect alcătuită unei treimi din eșantion. Sînt procente de o parcimonie rarori înțelitate în sondaje cu reverberații politice, care sugerează o deteriorare avansată a popularității guvernului.

Măsura acestei deteriorări apare explicată din răspunsurile la o altă întrebare inclusă în aceeași sondă: subiecților li se prezintă o serie de îmbunătățiri intervenite după în totalitate în viața social-politică a țării, în total 14 itemi, cerindu-li-se să o indice pe cea mai importantă. Rezultatul: după numărul de opțiuni, pe primul loc se situează „tinerea primelor alegeri libere din ultimii 50 de ani”, înlocuind de 40% dintre intervievați, iar pe ultimul loc „existența unui guvern bazat pe o majoritate parlamentară” intruind 14% dintre opțiuni.

Parlamentul, opoziția, societatea

Dezbaterea măsurilor de liberalizare a prețurilor în Parlament este apreciată pozitiv de către 18% din eșantion, și critic de către 57%. Capacitatea partidelor de opoziție de a prezenta un program de liberalizare a prețurilor preferabil celui guvernamental este recunoscută de numai 20% dintre cei consultați, 40% susținînd că partidele în cauză nu au dovedit asemenea virtuți.

așteaptă ca nivelul de trai — unul dintre cele mai mizere din Europa — să scadă încă și mai mult. Prezența acestui realism poate fi evaluată ca un element încurajator, deși el nu constituie o garanție împotriva unor posibile reacții incontrollabile.

Reforma economică

Liberalizarea prețurilor este privită în genere ca un moment inerent al reformării economiilor de tip stalinist. De aceea sondajul ale cărui rezultate le relatez a abordat problemele liberalizării în perspectiva mai largă a reformei economice. Răspunsurile date de interlocutorii noștri arată că, în bună parte, ei privesc lucrurile dintr-o perspectivă asemănătoare. Astfel, în ierarhia progreselor înfăptuite după revoluție — cea în care există un guvern majoritar ocupă ultimul loc (14) —, începutul reformei economice deține, în pofida perturbărilor pe care le-a provocat, locul 4, înaintea dreptului de a călători în străinătate, a măririi loturilor individuale la țară, a existenței unei vieți parlamentare etc. Opinia publică desocializă necesitatea absolută a reformei de inabilitate cu care s-au întreprins la noi primele încercări de a o lansa. Numai un sfert din eșantion împărtășește ideea că esențială pentru succesul reformei este acum accelerarea privatizării.

Printre incertitudinile viitorului, îngrijorarea cea mai mare o suscită adîncirea haosului economic, indicată de 63% dintre subiecți. Îmbogățirea speculanți-

apropiată de cea obținută în decembrie 1990, cu prilejul unei cercetări internaționale efectuate de Centrul nostru în colaborare cu Universitatea din București și cu Institutul pentru studierea calității vieții. Așa cum se prezintă acum, tabloul de mai sus permite cîteva observații:

1. baza electorală a F.S.N. a suferit o eroziune pe cit de rapidă, pe alți de profundă. Continuînd să păstreze o superioritate categorică față de partidele istorice, Frontul pare să fi pierdut orice șansă de a-și atrage sprijinul majorității;

2. criza din noiembrie-decembrie 1990 a afectat grav formațiunea la putere fără să consolideze însă pozițiile partidelor istorice;

3. influența acestora din urmă nu a suferit modificări semnificative din mai 1990 pînă în ianuarie 1991.

Puterea intră în această nouă fază a liberalizării prețurilor grav zdruncinată. În aceste circumstanțe, intenția ei de a împărți responsabilitățile nu reprezintă produsul unei inovații strategice, ci al unei constrîngerii. La rîndul său, opoziția nu intră în această fază întărită. Intenționația alianță dintre o putere uzată și o fracțiune a unei opoziții neconsolidate nu promise să împiedice transformarea măsurilor de liberalizare a prețurilor într-o nouă criză a liberalizării prețurilor. Hotărîtoare pe termen lung nu este însă nici soarta guvernului existent, nici a celui care îl va înlocui — hotărîtoare este soarta reformei economice. Sub acest aspect, starea opiniei publice pare mai favorabilă decît aceea a sistemului politic, ceea ce sporește teoretic șansele altor formațiuni, ale Alianței Civice în primul rînd.

■ Cecuri în alb

Privatizarea, termen ce începe să capete sonoritatea unui refren la modă, ar fi putut să joace pentru guvernul român rolul „elefanților lui Cezar”. N-a fost să fie. Și spun asta, nu pentru că doresc să pofnesc de la premisa relei-credințe, ci pentru că realitatea o confirmă. După aproape un an și jumătate, ea constă de fapt într-o puzderie de magazine, gherete și rulote unde se vînd la prețuri exorbitante mărfuri ce nu-și mai găsesc piață în Occident, într-o serie de afaceri oneroase încheiate la cel mai înalt nivel și în Legea fondului funciar care a reușit cu abilitate să păstreze în proprietatea statului o mare parte din terenul agricol. În rest, proiecte, promisiuni și apariții televizate în care miniștrii se întrec în ambiguități. Dar mai presus de toate, teoria că „mai repede de așa nu se poate”. Teorie susținută cu exemple ba din țările „vecine și prietene”, ba din Anglia, unde, zice-se, proiectul „madamei” Thatcher a durat 6-8 ani numai pentru a privatiza 4% din economie. Totuși, pentru a ne convinge pe noi, oamenii de rînd, că dacă la aștili mergem așa de greu, la noi este normal să meargă și mai greu, ba chiar să se împotmolească definitiv pe undeva. Dar că, uite, totuși guvernul face tot ce poate și știe, iar noi trebuie să-i acordăm credibilitate. Adică așa, un fel de cec în alb. Dl. Petre Roman susține că reforma este blocată de aparatul birocratic, de boți și de oameii vechii nomenclaturii. Așa este. Surprinzător este însă și faptul că dinșul nu remarcă nici fisurile teoretice ale proiectului de privatizare, nici blocajul făcut chiar de legile pronunțate de propriu-i guvern.

■ Lanțul reevaluărilor

În toamnă s-a făcut mult „tăpă” pe lema „marilor privatizări”, a stabilirii procentului ce urma să fie acordat populației, a bonurilor de valoare și dividendelor, toate încadrate în Legea 15/90. Pe 12 decembrie s-a înaintat guvernului spre studiu un prim proiect al Legii privatizării, după care s-a lăsat tăcerea, întreruptă recent de spusele d-lui Adrian Severin. Pentru a depăși demagogia acelor cuvinte și vagul ideilor, cred că este necesară, în măsura posibilului și informațiilor, o clarificare a situației.

O primă fază a privatizării constă în inventarierea și reevaluarea patrimoniului net, operație care nu s-a mai făcut în modul centralizat din 1963. Ea ar fi trebuit să se încheie în 120 de zile (pînă la 31 decembrie), termen foarte scurt dacă operația ar fi stat sub semnul seriozității. Importanța ei este evidentă, pentru că astfel se stabilește capitalul social (milioane fixe și circulante) cu care întreprinderile urmas să se înregistreze la Agenția Națională de Privatizare ca societăți comerciale. În calcul trebuia să se ia situația de pînă la 31 Iunie, în care se adăugau intrările și ieșirile pe ultimele 6 luni, ținîndu-se cont de liberalizarea intervenției la 1 noiembrie, în urma căreia a rezultat un „beneficiu” provenit din mărfurile aflate în stoc. Acesta a fost vărsat către bugetul statului și folosit pentru „ajutorarea agențiilor economice” aflași în impas.

Unele întreprinderi s-au grăbit însă (din motive de administrație și colegiu director) să-și adauge la titulatură acel minuscule SRL (Societate cu Răspundere Limitată), înregistrându-se cu un capital provizoriu efectuat înainte de liberalizare. Altele n-au predat rezultatele nici pînă în ziua de astăzi. Înțelegînd din anumite discuții că va mai fi oricum necesară o nouă evaluare, efectuată de specialiști, în momentul cînd întreprinderile se va privatiza efectiv (adică va emite acțiuni spre vânzare), mă întreb atunci, de ce a mai fost nevoie de această perioadă de aproape un an, pentru determinarea unor cifre care puteau fi luate pur și simplu din ultimele bilanțuri contabile și din anexele lor analitice (așa

ANDREEA PORA

PRIVATIZAREA ÎN BUIESTRU

- Grăbește-te încet ! ● Cine blochează reforma ? ● Reevaluarea, un pas de furnică spre privatizare ● Să facem cum e mai greu ● Exemplul Poloniei ● Cum să ne furăm singuri căciula ● Guvernul are nevoie de „studii” ● Proprietatea de hirtie ● Nu vom mai primi bonuri de valoare ? ● Statul va alege în locul cetățeanului ● Dividendele — la cheremul statului ● Să nu deșinem numai acțiuni rentabile ! ● Va cumpăra cineva obiective industriale ? ● Atenție la „elefanți” ! ●

cum probabil s-a și făcut în numeroase cazuri). O problemă importantă mai era și aceea a casărilor. Astfel, la sfîrșitul anului 1989, fondul fix era de 3100 milioane, aprobîndu-se conform decretului 50/90 „casări excepționale” în valoare de 107 milioane, deci numai 3% (3).

■ Un „studiu” pentru eternitate

Faptul că se cunoaște cu mai multă sau mai puțină exactitate valoarea patrimoniului net, nu stă în balanță cu faptul că rentabilitatea întreprinderilor este încă un mister. Altfel pentru factorii de decizie din întreprinderi, cit și pentru guvernanți. Dar mai ales pentru noi, care urmează ca într-un viitor nu prea îndepărtat să primim 30% din ceva ce nu știm ce valoare are și cit produce. Un mister ce va fi greu dezlăsat și mai ales într-un timp îndelungat, dacă, așa cum preconizează hotărîrea 64/90 a guvernului, se va începe un „studiu de fezabilitate” în condițiile economiei de piață (care or fi acelea ?), pentru care urmează să se pregătească specialiști. După cum sună, acesta s-ar putea să dureze vreme de un cincinal sau, ca să folosim termenii actuali, vreo două mandate. Este însă un proces ce, desigur, nu poate fi evitat, mai ales că se micșază pe străgerea investitorilor străini, care cu certitudine nu-și vor băga banii într-o afacere a cărei rentabilitate nu este cunoscută măcar estimativ. Exemplul Poloniei este interesant din acest punct de vedere. Ce s-a întîmplat ? S-au scos într-o primă fază 6 întreprinderi mari spre vânzare, pentru care s-au prezentat 6 oferte și care și-au adus proprii specialiști în evaluare. În paralel cu echipa de specialiști străini a lucrat și o firmă poloneză de același profil, care a avut astfel posibilitatea să verifice și să învețe. Metoda mi se pare eficientă, iar în cazul nostru s-ar scurta timpul destinat „studiului”. Acesta în situația în care chiar se dorește ca privatizarea să nu rămînă pe vecie în stadiul teoretic și de proiect. Folosirea specialiștilor din afară mai prezintă încă un avantaj : al corectitudinii, evitîndu-se astfel tendințele de subevaluare (cazul Ungariei, unde o serie de directori au în-

cercat prin această metodă să ajungă proprietarii întreprinderilor din subordine) sau de supraevaluare, situație care ar conduce la inexistența cumpărătorilor.

Oricum, guvernul are de gînd să inițieze această etapă a „fezabilității” abia după promulgarea legii privatizării... În prezent, la ea se lucrează cu ajutorul unei firme americane agreeate de guvern. În paralel însă, și Agenția Națională de Privatizare elaborează un proiect similar, pe care urmează să-l pună pe masa guvernului.

■ De-a baba oarba

Ce se va întîmpla însă în momentul distribuirii celor 30% din patrimoniul net ? În primul rînd trebuie accentuată ideea că aceste „gratuități” (bonuri de valoare) vor fi date înainte încheierii studiului de fezabilitate. Deci, fondul titlurilor de valoare va fi ipotetic, el bazîndu-se numai pe capitalul social (corect sau nu calculat) și nu pe eficacitatea lui reală. În al doilea rînd, spre deosebire de ceea ce știam pînă acum (conform legii 15/90) — că fiecare va primi în mînă asemenea bonuri cu care va putea să facă ce dorește (să le vîndă sau să le transforme în acțiuni la momentul potrivit) —, aflăm că de fapt nu vom mai fi nici măcar proprietarii unor asemenea hirtii care ne puteau crea senzația unei iluzorii bogății. De ce ? Motivații și justificări sînt suficiente. Statul s-a dovedit și de data aceasta foarte grijuliu atît cu propria-i pungă cit și cu a noastră, susținînd că dorește să ne oprească de la comiterea unor „proștii” cum ar fi vânzarea sau chiar donarea prețioaselor bonuri. Totodată vrea să împiedice „destabilizarea”, haosul pe care l-am produce noi, alergînd disperăți cu bonuri în mînă și neștiind ce acțiuni să cumpărăm. Fără a dori să fiu cu precădere ironică, nu mă pot abține să constat că statul se poartă ca un „părinte” cu un copil handicapat. Desigur, în toată această acțiune ar fi existat un pericol, și anume că „oamenii mai slabi de inger” nu ar fi știut realmente ce să facă cu respectivele hirtii, existînd riscul unei perioade tulburi, mai ales că, probabil, statul nu s-ar fi grăbit să creeze un sistem informațional eficace și pe întregul tuturor „proștilor”.

Ar mai exista un motiv, ce ține de partea financiară. Efortul bugetar imens pe care ar trebui să-l facă statul pentru tipărirea a 180 milioane de bonuri și aparatul birocratic mare necesar distribuirii lor. Cifra este mult umflată, deoarece din numărul de aproximativ 16.500.000 de cetățeni (conform electoratului) trebuie scăzuți toți cei care au fost împroprietăriți cu pămînt și care nu mai au dreptul de a primi bonuri de valoare. Acest pretext seamănă foarte bine cu reaua-voință.

■ Marea păcăleală

Cum se va proceda de fapt ? Fiecare societate comercială înscrisă la Agenția Națională de Privatizare va depune 30% din capitalul ei social într-o bancă special creată în acest scop. Teoretic, în această bancă ar trebui să se găsească 30% din averea națională, minus fondul funciar rural existent în proprietate privată. Valoarea acestui capital va fi deci aproximativă și lipsită de datele rentabilității. Ea ne va fi atribuită nouă. Suma va fi împărțită în mod egal în cei în drept să primească „gratuități”, iar dividendele (în bani) vor fi acordate la media beneficiului economic. Aici e marea păcăleală. Cetățeanul nu are posibilitatea verificării corectitudinii calculului acestor dividende, care în mod normal trebuie să scadă sau să crească funcție de beneficiul global. Aici apare aceluși cec în alb pe care sistemul obligă să-l acordăm guvernului. O bună perioadă de timp (pînă se vor emite acțiuni), care

după cum merg lucrurile ar putea să fie și de cîțiva ani, vom fi fericiții posesori ai unor „părți sociale”, care pentru noi vor avea o valoare inestimabilă și în urma cărora statul ar putea foarte bine să-și rotunjească bugetul.

Mai mult decît atît, nici problema transformării acestor „gratuități” în acțiuni nu este în avantajul proprietarului particular. Se preconizează (și acest lucru a reieșit din jumătățile de fraze ale d-lui Adrian Severin) ca tot această bancă să distribuie și acțiunile, anulîndu-se astfel libera opțiune. Scopul ar fi limitarea posibilităților deținerii de către o singură persoană numai de acțiuni rentabile (o crimă îngrozitoare în viziunea guvernanților). Deci banca ne va da, după cum crede ea, atît acțiuni rentabile cit și nerentabile (să dea Dumnezeu să nu fie așa !). Aparent, acest lucru își are logica lui, uitîndu-se însă că asta nu se poate numi privatizare și că este de-a dreptul absurd ca cineva să fie obligat să investească acolo unde nu vrea și știe că riscă să-și piardă capitalul.

Noua formulă (dacă va fi adoptată) este de fapt același centralism de tip comunist cu care ne-am obișnuit, statul fiind cel care în final va trage sforțile, alegînd în locul cetățeanului.

■ Cine va cumpăra ?

În sfîrșit depășită și perioada spinoasă a distribuiri „gratuităților”, se va ajunge la momentul în care statul va deține 70% din patrimoniul net și va controla restul de 30%. Care sînt intențiile în privința celor 70% ? „Să fie vindute”, ar răspunde guvernul. Întrebarea este : cui ? Partenerilor străini, în cazul cel mai fericit, care nu este însă sigur că se vor reperi să cumpere în actualele condiții ale legii investițiilor de capital străin. Sau poate românilor cu bani ? Cine sînt însă aceștia ? Salariații simpli care vor aștepta dividendele ca să poată supraviețui ? Greu de crezut. Cei mai mulți vor fi foștii și actualii nomenclaturisti și afaceriști care au strîns și string în continuare milioanele. Dar nici dintre aceștia nu vor fi prea mulți amatori de investiții în mastodontii nostri industriali. Este evident că o mare parte a industriei va rămîne în mîna statului.

Pentru început se vor scoate în vânzare întreprinderile rentabile (sau cele pe care statul le va considera rentabile) din domeniul comerțului, turismului și prestațiilor de servicii. Un lucru este sigur : actualii milionari se vor reperi să le cumpere pe acestea. Cum se va putea limita accesul lor (dacă se va dori, bineînțeles) ? Poate ca în Polonia, unde acțiunile au fost limitate în ordine inversă, fiind preferați cei care au solicitat mai puține acțiuni, celor care deoreau mai multe în scopul de a deține controlul afacerii. Iar dacă ar fi să ne uităm tot la Polonia, am constata, conform unor sondaje de opinie, că interesul populației de a cumpăra acțiuni a scăzut vertiginos de la 30% într-o primă fază, la 7%.

■ Ce vor face „elefanții” ?

În concluzie, situația se prezintă cam așa : vom fi proprietarii de formă ai unui capital necunoscut și cu rentabilitate îndoielnică, vom primi niște bani (dividende) în funcție de nevoile și interesele statului, nu vom putea decide singuri ce acțiuni să cumpărăm în contul „gratuităților” noastre, iar dacă ne mai rămîn totuși ceva bani în urma etapelor a doua a liberalizării, și mai avem loc de marii „rechinii” autohtoni, vom putea deveni acționari la niște „obiective industriale”. Dar toate vor dura așa de mult timp, încît mi-e și frică să mă gîndesc, și, mai ales, vor fi strîns legate de interesele electorale.

Un singur risc există în această acțiune, ca „elefanții lui Cezar” să treacă de partea partizanilor lui Pompei. ■

Fotografii de EMANUEL PARVU

INTENȚII GUVERNAMENTALE (I)

Singurul domeniu în care guvernul este credibil în dorința de democratizare este cel economic, cel puțin aceasta e impresia pe care o dă citirea presei, chiar și a celei de opoziție. În celelalte domenii, presa de opoziție nu pare să-și facă prea multe iluzii. Imi explic acea credibilitate acordată în domeniul economic prin aceea că majoritatea ziaristilor nu se prea pricep la economie și nici nu încearcă să analizeze ce legătură este între pachetul de legi propus de guvern și dorința exprimată de trecere la economia de piață.

Atunci când se încearcă subordonarea presei de către guvern prin diverse mijloace, ziaristii sesizează imediat aceste intenții și protestează pe bună dreptate, deoarece o presă controlată de guvern nu are nimic comun cu o presă democratică. În plus, ziaristii nu recunosc competența cuiva din guvern de a hotărî ce să scrie și cum să scrie — și au dreptate.

În schimb, aceleași intenții ale guvernului în economie, intenții care vor duce la alt tip de economie decât cea de piață, nu numai că nu sînt sesizate, dar sînt acceptate ca normale. În plus, este acceptată și competența cuiva din guvern față de cei din economie.

Conform legilor și intențiilor guvernului cunoscute pînă acum, 30% din acțiuni se vor împărți în mod egal la societățile comerciale, iar celelalte 70% din acțiuni rămîn statului, deci, practic, toate societățile comerciale și regiile autonome rămîn proprietatea statului în continuare pe durata perioadei de tranziție.

În perioada de tranziție apar trei schimbări față de economia socialistă:

- o autonomie totuși parțială și ineficientă, deoarece întreprinderile vor fi conduse de funcționari numiți de

funcționari din guvern și nu de oameni de afaceri, mai exact, de oameni ale căror cîștiguri depind de deciziile pe care le iau în cadrul întreprinderilor;

- o privatizare parțială în comerț și turism, care nu poate schimba cu ceva nivelul de trai, deoarece, atîta timp cît nu se produce mai mult și de calitate mai bună, nici nu se poate vinde mai mult sau să se ofere servicii mai bune;

- posibilitatea inițiativei particulare; totuși destul de limitată, dar chiar dacă nu ar fi limitată prin lege (legea 54), inițiativa particulară ar reprezenta oricum foarte puțin în ansamblul economiei cît timp statul rămîne proprietar. Există tendința de a prezenta inițiativa particulară drept privatizare printr-o confuzie, în unele cazuri dorită. Din această inițiativa particulară nu pot să apară întreprinderi concurente celor de stat, atît din cauza capitalurilor mult prea mici, cît și a domeniilor de activitate în care se manifestă: comercial, meșteșugăresc, servicii etc. În cele mai multe cazuri, veniturile obținute sînt folosite pentru extinderea propriei activități, în nici un caz ca investiții în industrie.

Această perioadă de tranziție durează pînă cînd, fără a fi prea clar exprimat acest lucru, prin vânzări spre particulari, proprietatea particulară va deveni majoritară. Aceasta înseamnă cel puțin încă 20% din totalul acțiunilor deci, aproximativ, 600 de miliarde de lei. Pentru a cunoaște durata perioadei de tranziție este necesară o analiză a surselor de capital particular disponibil pentru a cumpăra cele 20% din acțiuni;

- sumele de bani mai mult sau mai puțin licite deținute în prezent. Acești bani nu vor fi folosiți pentru cele 20% din acțiuni, deoarece cei ce doresc să cumpere acțiuni vor prefera să

cumpere bunuri de valori sub prețul real și să obțină acțiuni din cele 30% ce se distribuie pe bunuri de valori;

- economii din salarii. La un fond de salarii actual de 250 de miliarde de lei anual, în condițiile inflației, aceste economii nu vor reprezenta prea mult și e puțin probabil să fie folosite pentru a cumpăra acțiuni;

- venituri obținute din cele 30% din acțiuni deținute de particulari. Cu tot optimismul, nu cred să depășească 10 miliarde de lei pe an din care numai o parte vor fi folosiți pentru a cumpăra acțiuni;

- venituri ale întreprinzătorilor particulari. Și din acestea doar o mică parte e posibil să fie folosită în cumpărarea de acțiuni;

- capital particular străin. Din experiența vecinilor noștri rezultă că nu există prea mare interes în a investi în întreprinderile existente.

Se poate aproxima că vor fi utilizate anual între 10 și 20 de miliarde de lei pentru a cumpăra acțiuni. Deci, perioada de tranziție va dura între 30 și 60 de ani. Bineînțeles, se poate presupune că veniturile particularilor vor crește, dar această creștere este așteptată să se producă prin creșterea eficienței unor întreprinderi de stat.

Nu am intenția să argumentez cît de ineficientă este o economie proprietate de stat, indiferent că i se spune "economie socialistă" sau "economie de piață". Este suficient să se cunoască starea unor asemenea economii în care proprietatea de stat a fost și este încă majoritară. Singura neclaritate în privința acestei ineficiențe este aceea că, totuși, actuala administrație pare optimistă în privința economiei și speră să se descurce, chiar menținînd proprietatea de stat aproape neschimbată. Cred că acest optimism s-a bazat pe

două considerente:

- docilitatea majorității românilor față de putere, indiferent cît se exercită această putere;

- starea catastrofală a economiei românești, chiar și în comparație cu statele din jur, datorită absurdităților și gafelor economice ale administrației lui Ceaușescu. S-a mizat, probabil, pe faptul că reparînd absurditățile făcute și evitînd gafele s-ar putea aduce economia într-o stare comparabilă cu cea a anilor '70, ceea ce, prin comparație cu situația din ultimii ani, ar fi o reușită.

Dacă primul considerent se dovedește real, chiar dacă nu în măsura dorită de administrație, cel de-al doilea însă nu pare să se confirme. Și este normal să nu se confirme deoarece este constatat faptul că proprietatea statului asupra unei întreprinderi nu poate decît, în cel mai bun caz, să mențină situația existentă.

Menținerea aproape integrală a proprietății statului în economie, evitarea unor soluții care ar duce la proprietatea particulară majoritară în timpul actualii generații are, în primul rînd, motivație politică, mai exact menținerea puterii de către categoria reprezentată de actuala administrație. În situația în care aproape fiecare cetățean depinde economic de guvern (este angajat al statului) este puțin probabil să apară o opoziție coerentă, aceasta rămînînd sub forma unor grupuri sau persoane izolate. Metoda este bine învățată din regimul trecut cînd, după Securitate, cea mai mare amenințare pentru un opozant era posibilitatea de a fi dat afară din serviciu deci, practic, de a rămîne fără mijloace de trai. Pentru majoritatea oamenilor, singura sursă de cîștig era și este salariul primit de la stat, deci de la guvern. Un opozant este, de fapt, în conflict cu proprietarul, cu unicul proprietar de la care poate primi salariul.

MIRCEA ȘERBA

Capcanele Legii fondului funciar

Este în afara oricărei discuții că reconstituirea sau constituirea dreptului de proprietate privată asupra terenurilor a fost în esență un act politic, iar Legea fondului funciar este expresia lui juridică.

Din capul locului rezultă că Puterea nu a urmărit să restituie țărănimii pămîntul ce i-a fost luat cu forța de către comuniști, ci doar să împartă limitat (art. 13, 16, 17, 19, 20, 25) țărănilor ori urmașilor acestora (pînă la gradul al IV-lea), precum și celor ce muncesc în C.A.P.-uri, terenurile care nu au fost trecute în proprietatea statului; la I.A.S., stațiuni de cercetări, întreprinderi de creșterea animalelor, construcții de orice fel sau cu alte destinații, chiar dacă aceste din urmă terenuri au aparținut inițial C.A.P.-urilor, adică au fost aduse în cooperativă de țărani care, astfel, sînt obligați să renunțe încă o dată la acest pămînt prin aceea că, dacă suprafețele ce cad sub incidența legii nu sînt îndestulătoare, celele la care au dreptul se reduc corespunzător (art. 13). De altfel, cetățenii români de naționalitate germană care au fost deportați ori strămutați după anul 1944 și li s-au luat pămînturile sînt tratați ca "supuși austrieci", pentru că nu pot primi terenuri decît din rezerva aflată la dispoziția comisiilor, iar în lipsa unei atare rezerve devin acționari la stat și nu proprietari (art. 16 și 36).

Ce-i drept, ar fi imposibil să reconstituim în prezent fondul agricol din anul 1949, de cînd au început colec-

tivizarea forțată a agriculturii, deportările în Bărăgan și procesele politice împotriva țărănilor cărora le-au fost confiscate pămînturile și casele.

De aceea, problema era de a repara cît mai mult din răul făcut. Or, sub acest aspect din cuprinsul Legii fondului funciar rezultă că legiuitorul, adică Puterea, este stăpînit în continuare de concepția colectivistă asupra proprietății agricole și de grija pentru păstrarea rolului statului în orientarea și dirijarea activității în acest sector economic.

În primul caz, este de observat că titlurile de proprietate nominative se atribuie asupra unui teren determinat ca suprafață, pe sole stabilite de comisie (art. 13 și 44), nu ca poziție topografică în perimetrul intravilan și extravilan al comunelor, cu alte cuvinte, nu se creează simboluri de departajare care erau pe vremuri însemnele proprietății cu relevanță majoră în dreptul civil. În aceste condiții, vânzarea-cumpărarea terenurilor va avea ca obiect, în fapt, titlul de proprietate și nu terenul propriu-zis ce rămîne pe mai departe înglobat în suprafața nedepartajată a obștii de proprietar care trebuie să fie neapărat "asociație" cum îi povățuiește stăruitor pe țărani președintele Iliescu. De altfel, povețele sînt urmate de fapte, deoarece Parlamentul a și luat în discuție proiectul unei legi privind crearea asociațiilor agricole, căci "unde-i lege nu-i tocmeală".

Adăugînd la această viitoare reglementare interdicția deja adoptată de a nu înstrăina terenurile mai înainte ca proprietarii megieși și statul să-și exprime refuzul de a cumpăra (dreptul de preempțiune), precum și obligația de a efectua operațiunea de vânzare numai prin Agenția pentru Dezvoltare și Amenajare Rurală — instituție pentru administrarea terenurilor private ale statului (art. 48 și 49), reiese limpede că proprietatea agricolă de tip nou este cu totul "originală" de vreme ce proprietarul este lipsit ori limitat în exercitarea drepturilor ce decurg din această calitate, potrivit legii civile.

Din situația sus-menționată decurg următoarele consecințe: prima, ca statul prin cumpărare să-și extindă domeniul privat pe care apoi îl poate vinde, concesiona sau închiria, ceea ce este legal din punct de vedere juridic, dar nociv din punct de vedere economic și social pentru că duce în ultimă instanță la instituirea unui monopol în domeniul prețurilor produselor agricole și al terenurilor sau la crearea unei păături de deținători privilegiați ai terenurilor statului, referitor la care legea nu limitează suprafața concesionată sau închiriată acestora.

O a doua consecință este că, în lipsa coproprietarilor, titularul nu poate înstrăina prin vânzare terenul către rude peste al IV-lea grad sau persoane preferate datorită preempțiunii exercitate de vecinii săi și stat.

În ceea ce privește grija Puterii de a menține controlul statului asupra activității economice în agricultură, ea răzbate din modul în care a fost concepută legea, ca restituire sau constituire a proprietății agricole și nu ca restituire a acesteia către proprietari, ignorîndu-se faptul că, prin intrarea în C.A.P., țărăni nu au pierdut

dreptul de proprietate, ci doar identitatea proprietății care a devenit comună, indiviză, în devălmășie, iar dreptul de dispoziție asupra acesteia aparține obștii, adică adunării generale a coproprietarilor-cooperatori, a căror voință siluită la înscirarea în C.A.P. trebuia considerată un viciu de consimțămînt avînd ca efect civil restituirea integrală a proprietății, ceea ce însă legiuitorul nu a dorit.

Or, păstrînd neștirbită proprietatea de stat asupra unei mari părți a fondului funciar, creat prin deposedarea țărănilor de pămînt, asigurîndu-și o nouă rezervă de teren sub forma proprietății private de stat, avînd în mînă mijloacele mecanizate de cultivare și înființînd un organism specializat — Agenția pentru Dezvoltare și Amenajare Rurală, ce nu depinde de organele locale ale administrației, statul va avea și în viitor ultimul cuvînt, începînd cu eliberarea titlurilor de proprietate, stabilirea planurilor de cultură, fixarea prețului lucrărilor agricole și prin aceasta a prețului cerealelor, fixarea impozitelor etc. și terminînd cu aplicarea de sancțiuni contravenționale și penale.

De altfel, în Legea fondului funciar nici nu se prevăd forme și mijloace de sprijinire a proprietății private, de întărire și dezvoltare a gospodăriilor țărănești, ce erau, pe vremuri, temelii statului în domeniul agricol, pe seama cărora am găsit întotdeauna o bucată de piine.

Desigur, aspectele mai sus semnalate nu epuizează surprizele ce așteaptă de acum încolo pe cei ce visează să redevină stăpîni comunei luate cu forța și pentru care au vărsat sînge și lacrimi amare. Dar, la început de drum, se cuvine să pornești cu fruntea sus.

D. RĂZVAN

**ANA
BLANDIANA**

răspunde
întrebărilor lui
**PAVEL
CHIIAIA**

PAVEL CHIIAIA: Stimată doamnă Ana Blandiana, sint onorat să am prilejul să vă iau un interviu. Permiteți-mi să amintesc mai întâi cititorilor că ați făcut liceul la Oradea și Facultatea de filologie la Cluj. Ați debutat în revista „Tribuna” din Cluj în 1959 și prima dumneavoastră carte a fost tipărită în 1964. Ați scris unsprezece volume de versuri, din care voi menționa Octombrie—Noiembrie—Decembrie din 1972, Somnul din somn din 1977 și apoi Stea de pradă din 1987 și Arhitectura valurilor din 1990. Ați mai realizat două volume de povestiri fantastice: Cele patru anolimpuri, în 1977, și Proiecte de trecut în 1982, acesta din urmă fiind tradus, ca și versurile, în multe limbi. Ați scris, de asemenea, cinci volume de eseuri și meditații pe diverse teme, înmănunchind rubrici pe care le-ați ținut de-a lungul anilor la revistele „Contemporanul” și „România literară”. Vom pune în evidență și cele trei volume de versuri pentru copii: Intimplări din grădina mea, Alte intimplări din grădina mea și Intimplări de pe strada mea, ultimul având ca erou un motan, pe faimosul „Arpagic”, cel care avea să facă, până la urmă, chiar și carieră politică.

Noi am aflat, la München, în cercul „Apoziția”, de neuitata poemă, ca valoare în sine și putere de iradiere, o amară ironie la realitățile festiv-funere din timpul domniei lui Ceaușescu. De-a lungul anilor v-am admirat nu numai talentul, dar și curajul cu care ați mărturisit sclavia unui neam întreg. Nu v-ați dezmințit niciodată principiile, deși este firesc, omenește, să fi cunoscut teama, ca toți cei din prima linie a frontului. Ne puteți vorbi de elanurile care vă întăresc curajul și de momentele de omenească fugă de moarte?

ANA BLANDIANA: În ceea ce privește importanța care s-a dat poemelor mele din cel de-al treilea volum pentru copii, cred că ea este exagerată. În orice caz, nu consider că mi-a schimbat în vreun fel destinul sau prestigiul literar. N-a fost un accident literar, ci unul politic. Când a izbucnit, în 1988, scandalul și interdicția mea din urmă, legată de poemul pentru copii, în care mai vechiul meu erou Arpagic parodia purtarea și datele dictatorului, acestea se inscriau, ca să spun așa, pe firul destinului meu, care începuse mai demult. În 1985 avusese loc un alt scandal, legat de cele patru poezii publicate în revista „Amfiteatru”, care deveniseră samizdat și atrăseseră pedepșirea drastică a celor care le publicaseră și, totodată, interdicția mea, o a doua interdicție. Pe prima o suportasem cu mulți ani în urmă, chiar la începutul vieții mele literare, timp de patru ani, între 1960 și 1964. Acea primă interdicție mi-a fost hărăzită odată cu majoratul, la 18 ani: tata fiind închis, s-a găsit cineva care a făcut un denunț, trimis apoi la toate revistele literare din țară, în care se spunea că sint fiica unui deținut politic și că este revoltător faptul că sint publicată (la acea oră cred că mi se tipăriseră două sau trei poezii în revista „Tribuna” din Cluj). Am mai spus și altădată: în felul acesta mi s-a determinat o ciudată identitate profesională deoarece, înainte de a fi cunoscută ca scriitor interzis, foarte mulți dintre viitorii mei colegi au aflat pentru prima oară numele meu ca fiind acela al unei fete al cărei tată este închis și care din această cauză nu are voie să publice.

Deci, ca să revin la poemul cu mo-

tanul Arpagic, el nu mi se pare important decât pentru că a apărut într-o clipă în care exasperarea din jurul nostru atinsese cote nebănuite până atunci. Mulți au receptat acea ironie la adresa dictatorului ca un prilej de a se simți răzbunați. De aici și impactul ieșit din comun al aceluși poem.

De altfel, când, după Revoluție, a început să funcționeze imensa mașinărie de produs ură și calomnie împotriva celor ce rezistaseră și continuau să reziste la ce fusese și ce este încă, s-au găsit voci care să spună ceea ce spun eu acum, anume că acest poem pentru copii a fost mai mult o glumă și că importanța lui a fost exagerată. Adevărat! Numai că, intenționat, reduc tot ce scrisesem eu înainte la acest poem, când, de fapt, într-un fel sau altul, toate cărțile mele au reprezentat o rezistență la ceea ce trăiam cu toții, și cred că așa au și fost receptate de cititorii care și le smulgeau, care le cumpărau la suprapreț, le xeroxau și așa mai departe. Poemul cu Arpagic a fost doar un ultim strop care, este adevărat, a declanșat un scandal mai mare decât celelalte. Dar, încă o dată spun, asta se datorează exasperării generale și faptului că ne apropiam de un anumit sfârșit. Tot ceea ce se întâmplase în anii dinainte, toate rubricile, săptămână de săptămână, vreme de peste douăzeci de ani, toate tabletele din „România literară”, de exemplu, pe care le scriam și, mai ales, reușeam să le public extrem de greu (în ultima perioadă, înainte de a fi interzisă, trebuia să scriu câte două, trei texte ca să mi se tipărească unul), toate acestea au reprezentat, în planul rezistenței, mai mult decât poemul pentru copii. Care, este adevărat însă, în afara granițelor a devenit mai cunoscut decât restul.

Mă întrebăți care este, în mine, raportul între curaj și frică pentru că, în fond, acesta este sensul întrebării dumneavoastră. Vreau să vă spun că nu mi-am pus niciodată problema în acești termeni, pentru că, pur și simplu, nu mi-am pus-o deloc. Pur și simplu, istoria pe care o trăiam era aceea pe care o știți, iar eu nu puteam să reacționez altfel, mi-ar fi fost infinit mai greu să nu mă port așa cum m-am purtat. Mi-ar fi fost infinit mai greu să suport umilința de a tăcea sau de a mă supune. De altfel, întotdeauna, și atunci și acum, nu aveam nici un fel de alternativă. Dumnezeu mă făcuse așa cum mă făcuse și eu trebuia să mă port așa cum îmi era felul. Dacă vreți să fiu sinceră până la capăt, pot să vă spun chiar că în ultimul an și jumătate, atunci când am fost interzisă cu totul, când în fața casei stătea o mașină care, probabil, înregistra ce se vorbea în interior și așa mai departe, paradoxal, nu mi-a mai fost greu aproape deloc. Mă simțeam, deo-

„Viitorul cu asupra de măsură”

dată, cu desăvârșire eliberată și existam pur și simplu, eram pur și simplu eu însămi. A fost o perioadă în care am lucrat foarte mult, de aceea, probabil, îi păstrez o amintire ușor idealizată.

P.C.: Pentru a continua pe această temă, trebuie să vă mărturisesc că m-a impresionat replica dumneavoastră la o glumă a mea: după ce am strâbătut grupul celor care vă admiră și doreau să vă vorbească, am spus că vă strâng mina pentru a putea consemna acest lucru în „memoriile” mele, iar răspunsul dumneavoastră a fost că, în ce vă privește, nu veți avea prilejul să vi le scrieți. Ce vă întărește cel mai mult în lupta cu spectrul mereu prezent al primejdiilor care vă amenință?

A.B.: Trăiesc, în ultimul an și ceva care a trecut de la Revoluție, într-o asemenea tensiune, încât cu greu aș putea să-mi imaginez că voi ajunge cindva într-o zonă atât de calmă a vieții mele, încât să se poată pune problema scrierii memoriilor. De altfel, cred că nu mi-am pus niciodată această problemă, deoarece asta ar presupune nu numai senzația că am atins un liman, dar și că, în mare, am reușit deja să spun ceea ce voiam să spun, nerămânindu-mi decât să sistematizez totul, povestind ceea ce am trăit. Ei bine, senzația aceasta nu am avut-o niciodată. Dimpotrivă, chiar și în cele mai calme etape ale vieții mele am trăit cu sentimentul că timpul nu-mi va ajunge să spun ceea ce vreau să spun, să fac ceea ce vreau să fac. Am trăit în permanență într-un fel de neliniște. Nu, nu găsesc cuvântul, „neliniște” este prea slab. Sentimentul de care vorbesc este unul de predeținare. Tot timpul mi s-a părut că ceea ce mi se întâmplă este hotărât mai demult, că este poate hotărât dinainte de nașterea mea și că datorită mea — paradoxal — este nu numai să mă supun acestui destin (aceasta ar fi trebuit poate, logic, să-mi dea un fel de liniște fatalistă), ci să-l și completez. Îmi este greu să exprim acest sentiment, destul de complicat, pe care l-am avut încă din adolescență. Mi s-a părut mereu că nu am dreptul să mă gândesc la mine ca la o ființă care va trăi foarte mulți ani, care are în față decenii de liniște în care să se exprime. Dimpotrivă, tot timpul am avut impresia că trebuie să trăiesc mai repede, pentru că în timpul care mi s-a dat să încapă cât mai multe cuvinte. Această senzație de luțare a timpului, de rotire accelerată, s-a intensificat teribil după Revoluție. Da, cred, într-adevăr, că nu îmi voi scrie niciodată memoriile. Și sper, din toată inima, să nu ajung să le scriu pentru că timpul să-i pot folosi la scrierea altor cărți. Am nevoie de timp. Asta ar fi cea mai bună dintre soluții. Dar, din păcate, nu este exclusă nici posibilitatea de a nu ajunge să le scriu pentru că, pur și simplu, viața ar putea să-mi fie plină cu multe alte lucruri, în afara literaturii. Cu alte drame decât cele scrise.

P.C.: În călătoriile dumneavoastră ați cunoscut diferențele aspecte ale exilului: culturale, politice, economice. Care sint opiniile dumneavoastră în privința scriitorilor din afara granițelor țării, apoi a raporturilor dintre aceștia și scriitorii din țară?

A.B.: Cred că nu am cunoscut decât în mică măsură exilul românesc.

Pe câțiva dintre reprezentanții lui l-am cunoscut personal, înainte. Evident, foarte multora dintre ei, scriitori, le citisem cărțile și îi admiram din toată inima. Aveam pentru ei, dacă se poate spune așa, o sfîșietoare admirație, gândindu-mă că eu nu am fost niciodată în stare să scriu nici un singur rând fără să fiu acasă. Sigur că exagerez și, probabil, după un timp îndelungat începi să te simți puțin acasă în orice loc, dar întotdeauna mi-am închipuit că trebuie să fie foarte greu să scrii cu adevărat opere (așa cum au înfăptuit foarte mulți în condițiile dezrădăcinării) gândindu-te la un pământ — pentru că toți au făcut asta — aflat la mii de kilometri. Dacă s-a întâmplat ceva bine după Decembrie '89, este faptul că operele scrise în exil au putut să pătrundă, în sfârșit, în țară, că cititorii din țară pot cunoaște, în sfârșit, marile cărți ale exilului. Că scriitorii pot să vină să-și revadă țara, să-și întîlnească, în sfârșit, adeverații cititori. Sper din toată inima ca acest proces de întregire a literaturii române să continue și să se termine prin realizarea globului perfect reprezentat de literatura română pur și simplu, indiferent de locul în care este scrisă. În orice caz, între scriitorii români din exil și cei din țară nu poate să existe decât simț și admirație reciprocă.

Literatura română a ultimei jumătăți de secol este formată din două părți, literatura scrisă acasă, între hotarele țării, și aceea scrisă în afara acestor hotare. Numai punându-se alături aceste două părți se poate re-crea imaginea reală a forțelor creatoare a spiritului nostru în aceste decenii vitrege. Cred că din toate punctele de vedere cele două părți se întregesc, se completează, tind una spre alta. Pentru fiecare dintre ele, cealaltă reprezintă un ideal ce pare de neatinș.

P.C.: Considerați că odată cu Revoluția a început o nouă etapă a literaturii noastre sau se continuă o tematică ce a căpătat contururi încă înainte de acest eveniment?

A.B.: Odată cu Revoluția nu a început o nouă etapă a literaturii române, pentru simplul motiv că în anul care a trecut s-a scris foarte puțină literatură, nu s-a scris aproape deloc. Cu toții am fost mult prea implicați în istoria pe care am trăit-o, în extraordinara istorie pe care am trăit-o, pentru a ne mai rămîne timp să o transcriem. Când am spus „extraordinară” nu m-am gândit să dau un calificativ; nu știu dacă această istorie a conținut mai multe lucruri bune sau mai multe lucruri rele, dar, indiferent de asta și indiferent de cât de mult ne-a făcut să suferim — și ne-a făcut să suferim mai mult chiar decât tragediile de dinainte —, ea a fost extraordinară, ea a fost fascinantă și, eu cel puțin, sint fericită că am avut șansa să trăiesc o asemenea perioadă istorică. Chiar dacă ar fi să dispar pe parcursul ei.

Deci s-a scris puțină literatură. Aș putea răspunde întrebării dumneavoastră doar făcând supoziții pentru următoarea perioadă de timp, iar aceste supoziții sint legate strict de felul cum va fi aceasta. Dacă, în anii deceniile care urmează, România va fi o țară cu adevărat liberă, o țară cu adevărat democratică, atunci, în mod evident, literatura care se va scrie în România se va deosebi de

cea de pînă acum. Mijloacele — nu numai estetice, ci și psihologice — pe care le vor folosi scriitorii vor trebui să fie altele. Va dispărea scrisul și cititul printre rînduri, vor dispărea intențiile subversive și finalitățile esopice.

Și va dispărea, într-o oarecare măsură, chiar și formidabila solidaritate dintre cititori și scriitori, care a funcționat în timpul dictaturii și al terorii. Se va scrie, pur și simplu, liber, o literatură obișnuită, o literatură ale cărei scopuri vor fi exclusiv estetice. Interesul pentru ea, așa cum este firesc, va scădea, publicul ei se va reduce la un strat infinit mai subțire, de esteți sau de bovarici cu inclinații estetice. Scriitorul va deveni cu timpul o persoană mult mai puțin importantă, social vorbind, decît a fost pînă acum. Tirajele vor scădea cu evidentă, și totul va reintra într-o normalitate pe care mi-o doresc din toată inima. Vreau să spun că nici nu îndrăznesc să visez la intervalul de timp în care aș putea scrie fără să urmăresc nimic decît frumusețea, la acel timp în care aș putea fi citită fără ca cititorul să încerce să descopere în paginile mele altceva decît frumusețea. Și chiar dacă etapa aceasta va însemna pentru mine o reducere oricît de mare a audienței și a importanței, nu pot decît să o visez din toată inima. Din păcate, nu sînt deloc sigură că voi ajunge vreodată să o trăiesc.

P.C.: Vă simțiți uneori fidelă principiilor dumneavoastră de justiție și libertate pentru poporul căruia îi aparțineți, oarecum departe de masa literaturii, trebuind să faceți față unor răspunderi solicitîndu-vă un alt registru decît cel liric?

A.B.: Da, mă simt și m-am simțit întotdeauna prizonieră (poate cuvîntul este prea tare, poate nu), dependentă, alît de principiile mele de justiție și de libertate, cit și de poporul și pămîntul care au încă nevoie ca scriitorii lor să albească principiile de justiție și să lupte pentru libertate. Cred că aș putea răspunde cîm mai bine întrebării dumneavoastră citîndu-vă un poem, care, ca orice poem, exprimă mai concis și mai esențial o anumită stare de spirit, acest sentiment al dependenței. Se numește „Obsesie”:

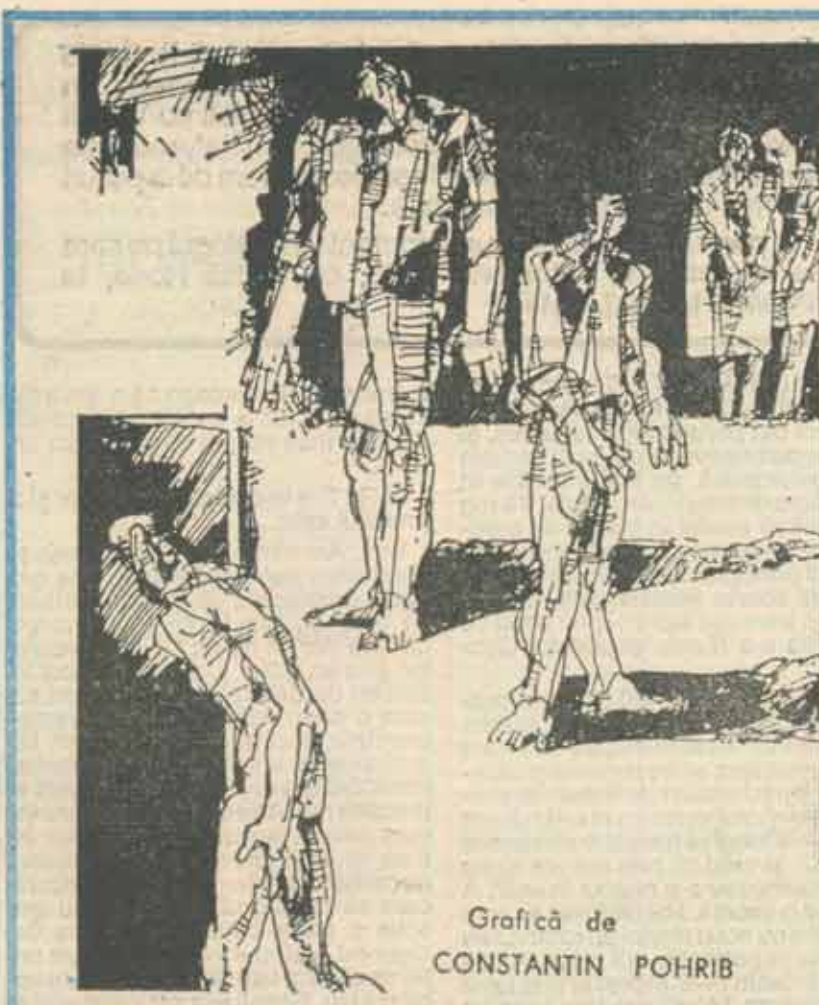
Te-aș mai iubi oare la fel dacă ai fi puternic și înspăimîntător asemenea altora, / M-aș gîndi la tine alît de mult dacă ai fi învingător și crud în războaie, / Te-aș mai fi visat îngrijorată dacă îi stăpîneai tu pe alții? / Așa cum copiii familiilor fericite pleacă de-acasă cînd cresc, liberi de orice răspundere, / Și pot, dacă vor, să pu-și mai aducă aminte de nimeni, / În timp ce copiii săraci trebuie să se-ntoarcă mereu să-și ajute familia, / Trimînd pachete și bani, ținîndu-i pe cei mici la școală — / Tot astfel fericirii poezii ai unor popoare mai mari / Pot să-și uite izvorul, să plece, să fie ai lumii. ... / M-ai obseda oare și dacă

ai fi fericit? / Dacă ai fi fost în stare să asuprești, să cucerești, să semeți ură? / O, Doamne al istoriei, dezleagă-i / Viitorul cu asupra de măsură!

Acesta este sentimentul care mă leagă de poporul român, și nici nu știu dacă relația mea cu poporul meu ar putea fi alta. Mărturisesc că mi-o doresc într-adevăr alta, deși nu știu dacă aș fi un poet mai fericit aparținînd unui popor fericit. Știu însă că, așa cum sînt, așa cum m-am născut și acolo unde m-am născut, depind de ceea ce li se întîmplă celorlalți. Simt că nu am dreptul să nu îmi pese, că nu am dreptul să urmăresc, să-mi urmăresc, doar destinul estetic. Mai mult chiar, simt că destinul meu estetic trece prin destinul istoric al celorlalți, al fraților mei. La urma-urmei, a fi al lumii nici nu poate să însemne pentru un poet, aparținînd unui popor alît de nefericit ca al nostru, decît a fi poet al suferințelor în mijlocul cărora s-a născut. Așa cum spuneam mai înainte, nu încetez să visez că va veni o clipă în care aș putea să devin liberă de toate aceste delimitări. Dar, cine știe, dacă atunci cînd aș putea să mă gîndesc numai la mine și la obsesiile mele de natură estetică, m-aș putea simți în mai mare măsură eu însămi. Cine știe dacă, între timp, eu însămi nu am devenit chiar poetul care sînt, adică cel prin care trec obsesiile, disperările și speranțele celorlalți. Evident, în acest context, ultimul an, anul 1990, în care nu am mai putut să ajung aproape deloc la literatură, din cauza solicitărilor prea prezente ale istoriei propriu-zise, reprezintă un an tragic în devenirea mea literară. Știu și sînt convinsă că dacă acum, în aceste clipe, în aceste luni, sînt obligată să fac altceva decît să scriu cărți, adevărata mea datorie, nu numai față de mine însămi, dar și față de ceilalți, este totuși să-mi scriu cărțile. Odată trecută încordarea anormală a acestor luni, știu că trebuie să mă întorc la literatură. Știu că acolo este adevărata mea loc și adevărata mea utilitate.

P.C.: Sînt autorul unei cărți care tratează despre tradițiile răsăritene și influențele occidentale în cultura medievală românească. Considerați că ponderea în literatura românească a ultimului secol, apoi în cea actuală înclină înspre tradiție sau înspre influențe, ori rămîne îndepărtată de ambele?

A.B.: Cred că, în secolul nostru, capitolului „tradiții” i s-a adăugat o doză alît de mare de avangardă și modernitate, încît, la această oră, tradiția estetică românească le cuprinde și pe acestea așa cum cuprinde și unele îndepărtate, dar de nerecunoscut, influențe bizantine. Tradițiile supra-realistice, de pildă, sînt foarte vii la noi. Apoi să nu uităm că am fost una dintre țările unde mișcarea avangardistă a cunoscut o efervescentă ex-

Grafică de
CONSTANTIN POHRIB

traordinară. Sîntem o țară cu mulți și mari poeți moderni. Dacă ne gîndim bine, România se află, cultural vorbind, mult mai aproape de Occident decît de Orient.

P.C.: Personal, consider că peisajul în care te afli în adolescență, să spunem între 12 și 16 ani, are o mare importanță pentru viziunea despre lume, mai ales a unui creator. În ce peisaj v-ați aflat în etapa aceasta a vieții?

A.B.: M-am născut în 1942 la Timișoara, dar la scurt interval de la nașterea mea, părinții mei s-au mutat la Constanța și apoi la Oradea. Am crescut între 4 și 18 ani la Oradea, în acest oraș de graniță, foarte frumos, așezat într-un peisaj cu dealuri acoperite cu vii, într-un oraș unde — dacă îmi amintesc bine — anotimpurile erau puternic conturate. Iarna era cu zăpadă multă, cu gheață adevărată. Mi se pare alît de ciudat cînd mă gîndesc că patinoarul nu avea gheață artificială! Vara era vară adevărată. La Cluj, în timpul facultății, nu puteam purta niciodată rochiile de vară de la Oradea. Toamna era cea mai frumoasă anotimp. De alît, în România, toamna este de departe cel mai frumos anotimp. Am crescut într-un peisaj echilibrat — nu numai frumos, dar și rațional, așa spune —, deși perioada copilăriei mele a fost una atroce. Este vorba, istoric vorbind, de anii dintre 1946 și 1960, interval în care tata a fost arestat de multe ori, în care a lipsit ani întregi de acasă pentru că era la închisoare, interval în care, în numeroase rînduri, ni s-au făcut percheziții. Totuși — și probabil asta nu se datorează istoriei, ci biologiei — îmi amintesc cu nostalgie de orașul în care am copilărit, de acest peisaj, de orașul Oradea, unde mă întorc cu foarte mare plăcere nu numai pentru că mama mea locuiește acolo și se simte bine acolo, dar și pentru că, chiar în condițiile isterizante ale ultimelor luni de incriminări sociale, politice și etnice, Oradea continuă să fie un oraș echilibrat, un oraș în care bunul simț colectiv a fost în stare să facă efortul de a nu se lăsa antrenat (sau de a se lăsa antrenat într-o măsură mai mică decît alte locuri) în ura și dezbinarea generală.

P.C.: Faceți parte dintre membrii fondatori ai Alianței Civice. V-am auzit cu mai multe luni în urmă, la o masă rotundă, pledînd pentru ca Alianța Civică să nu devină partid. Vă

mențineți punctul de vedere?

A.B.: Alianța Civică n-a devenit partid, nu numai pentru că cei în mîntea cărora s-a născut ideea ei nu voiau asta, ci pentru că cei, înfiniți mai mulți, cărora ea li s-a adresat și pe care i-a strîns la un loc, nu o voiau ei înșiși. Am trăit cu toții prea mulți ani, prea multe decenii într-o țară în care cuvîntul „partid” nu avea nevoie de determinări. A fi „membru de partid” însemna un singur lucru, deoarece „partidul” era un singur lucru, un lucru care trezea spaima și oroarea. Am trăit cu toții prea mult acest resentiment pentru a nu fi marcată, satanizată în mîntea noastră însăși noțiunea de „partid”. Aceasta, evident, nu înseamnă că nu știm că democrația nu se poate construi decît prin pluri-partidism, prin lupta dintre mai multe partide, dar în acel moment, în acea fază psihologică în care a fost înființată Alianța Civică, faza unei psihologii agresate de anormalitate, am optat pentru o organizație care să nu fie partid, tocmai pentru a putea convinge pe membrii ei să învețe înii alfabetul democrației și respectul noțiunii democratice de partid. Ni s-a părut că aceasta este o soluție. De alît, Alianța Civică s-a adresat, la puțin timp după înființare, partidelor politice, cerîndu-le să se unească în viitoarele alegeri, să se unească pentru a putea reprezenta o adevărată alternativă a puterii. „Uniți-vă și vă vom sprijini!” le-am spus reprezentanților partidelor, în numele celor care credeau în noi și care sînt din ce în ce mai mulți. Dacă acest mesaj va fi receptat și înțeles la adevărata lui importanță, dacă această iluzie va funcționa, nu va exista nici un motiv ca Alianța Civică să devină ea însăși partid. De alît, obiectivele ei sînt infinite de mai lungă durată și de mai mare adîncime decît cele ale unui partid: scopul Alianței Civice nu este acela de a intra în camerele Parlamentului, ci — împreună cu poporul român — în încăperile istoriei, la ușa căreia vegetăm cu toții de alît timp. Scopul luptei Alianței Civice este construirea unei societăți civile și a unei conștiințe civice fără de care viitorul nostru, al tuturor, nu va fi decît reverberarea din ce în ce mai grotescă a unui trecut din ce în ce mai obsedant.

(Din volumul *Fața cernită a libertății*, în curs de apariție)

La celălalt capăt al Imperiului Roman, dincolo de Pirinei... Zile de toamnă ca aurul vechilor monezi. În lumina și sunetul lor mi-a fost dată întâlnirea cu Vintilă Horia. Atunci și acolo am reconstituit "Tristia", moneda pe care Ovidiu ne-a lăsat-o ca să deschidem de-a pururi cel mai sfânt imperiu: memoria.

În paginile următoare, un fragment din dialogul pe care l-am purtat, în octombrie 1990, cu Vintilă Horia, la Villalba, Madrid. (M.R.)

MARILENA ROTARU: Așa cum cărțile lui Ovidiu au fost scoase din bibliotecă din porunca lui Augustus, și cărțile dumneavoastră, ca și numele dumneavoastră, au fost interzise în România dictaturii comuniste. Vă rog să evocați modul în care v-ați apropiat de "Dumnezeu s-a născut în exil" și apoi principalele momente care au marcat soarta acestei cărți, cunoscută în întreaga lume și prin ceea ce în 1960 s-a numit "scandalul Goncourt".

VINTILĂ HORIA: Îmi dădeam seama că nu mai pot să scriu cum scriam până atunci. Aveam intuiția că m-am născut scriitor, și mi puneam problema unei schimbări definitive în scrierul meu. Colaboram cu nuvele din ce în ce mai lungi la revistele românești din exil, și cred că prin ele am ajuns la "Dumnezeu s-a născut în exil". A fost ca o școală. Îmi dădeam seama că dacă nu scriu atunci un roman sau o carte importantă, mă ratez. Adică risc să rămân doar al presei și al lumii universitare. Mereu am fost obsedat de tema Ovidiu, dar după ce am venit din Argentina în Spania, obsesia s-a intensificat.

M.R.: Obsedanta temă a exilului...

V.H.: Tema exilului și a lui Ovidiu ca simbol al exilului. Se împlinesc 2000 de ani de la nașterea lui și se pregătea în toată lumea occidentală sărbătorirea acestui mare eveniment. Citeam cărți despre el, reciteam "Tristia" și "Pontica". Eram pe plajă, invitați de niște prieteni francezi pe malul oceanului, în martie, dar toamna (acolo primăvara e-n toamnă), și recitam mergând singur din "Tristia". Recitam către România. Indreptam acele versuri în latinește către România și eram sigur că vântul o să le ducă până acolo. Mă apuca un fel de nebunie, de disperare, pentru că știam că sînt atît de departe, alergam pe plajă și plingeam. Era un lucru care nu mi se mai întimplase niciodată. Trebuia să fac un efort îngrozitor ca să-mi stăpînesc lacrimile. Era, poate, prima încercare tragică și prima combinație între exil și cunoaștere și posibilitatea de a transforma această cunoaștere în operă literară. Căutam pretutindeni tot ce s-a scris despre Ovidiu. Doi ani au fost marcați continuu de "febra Ovidiu". Nu știam ce să fac: o monografie despre Ovidiu, un roman, un studiu literar? Nu eram lămurit. Pînă într-o zi cînd, fiind în vacanță într-un sat de aici, am simțit că începe ceva. Eram așa îngrozit de ceea ce avea să se întimplă încît am scris într-o săptămînă un volum de versuri în românește: "Jurnal de copilărie". Asta ca să am o justificare că nu scriu romanul Ovidiu. Îmi era clar că trăiam momentul unei mari încercări: ori scriam o carte bună, ori se termina cu mine ca scriitor. Amîniind momentul supremei încercări, scriam trei-patru poezii pe zi. Scriam poezie, însă subconștientul meu mă lînea îngrozit și conștient că drumul meu era spre roman. M-am întors din vacanță la Madrid și, prin octombrie '56, într-o noapte, mi-a venit în minte prima frază a romanului. În limba franceză, nu în română. Nu scrisesem cărți în limba franceză niciodată. Știam însă foarte bine franceza încă din copilărie. Am scris prima frază, am continuat și am terminat romanul în șapte luni. Nu-mi dădeam seama dacă este bine scris, dacă nu cumva este plin de greșeli. Cunoșteam un francez care dădea lecții la Madrid. M-am dus la el și i-am spus: "Uite, am scris o carte în limba franceză, te rog să mi-o corectezi, cit îmi lei pentru asta?". El a spus: "500 de pesetas și va dura trei săptămîni". După trei zile îmi dă un telefon și mă roagă să mă duc la el. Mi-a spus: "Domnule, ai scris o carte

extraordinară, aproape că n-am avut ce să corectez la ea. Mi-a plăcut atît de mult încît nu pot să-ți iau nici un ban".

M.R.: Era vocea primului cititor și a primului critic...

V.H.: Am trimis-o la Plon la Paris și după vreo trei luni de așteptare am primit o scrisoare în care se spunea că este un roman de foarte mare calitate dar că nu au loc în colecțiile lor. Era un refuz. L-am trimis apoi la Edition du Seuil și mi-au răspuns că este o carte foarte bună dar necomercială, deci nu pot s-o publice. Mi s-a întimplat asta cu editori din Franța, Italia, Germania, Spania. Am trimis-o la foarte multă lume. Îmi aduc aminte cum citeam o scrisoare de refuz în tren și îmi spuneam: ce lectori necalificați poate să aibe o editură care să nu-și dea seama că eu am scris o carte bună? Eram așa de sigur pe cartea mea încît aveam un fel de dispreț față de editurile care nu mi-o luau. Realitatea asta era: nici o editură nu era interesată de cartea mea. Într-o zi, destul de amărît, mă întorceam acasă. Nevastă-mea îmi spune: "Ai primit o scrisoare de la Fayard". Trimisesem cartea unui consilier cultural de la editura Fayard, îl chema André Page. Îmi spunea că a făcut o descoperire, că am scris o carte extraordinară, că au s-o publice imediat și că unul dintre colaboratorii lor, Daniel Rops de la Academia Franceză, îmi cere permisiunea să îmi scrie prefața. Emoția a fost atît de mare încît a trebuit să mă așez pe un scaun. Am semnat contractul cu el. În preajma apariției cărții m-am dus la Paris, am locuit o lună la căminul spaniol din centrul universitar, am făcut corecturile și l-am cunoscut pe Daniel Rops care mi-a spus: "Sînt convins că va fi un mare succes. Prima ediție va avea 5000 de exemplare. Am s-o prezint pentru premiul de literatură catolică". Nu era un premiu important, totuși, un premiu de 1000 de franci era o sumă pe vremea aceea. Puteai să trăiești o lună liniștit. Mi se părea extraordinar! Leșeam de la editură, de la Fayard, mă plimbam pe un bulevard din Quatorzieme, visam, aveam aripi, eram cuprins de o fericire de nedescris. A apărut cartea și am semnat exemplarele pentru serviciul de presă. Trei zile aînut operația, pentru că am semnat vreo trei sute de cărți. Îmi aduc aminte că am scris criticului literar de la "L'Humanité", ziarul comunist, așa: "A monsieur cutare, sans admiration et sans hommage". Cel de la editură n-au fost de acord cu dedicația, totuși au trimis-o. Cinci zile mai tîrziu a avut loc acordarea premiului de literatură catolică. Nu mi s-a decernat mie. O disperare nemaipomenită! Asta a fost norocul meu pentru că dacă luam acel premiu nu mă mai puteam prezenta la Goncourt. Presa mi-a lansat cartea cu mare entuziasm. "Le Figaro", "Le Monde", toate revistele, radioul... M-am întors de la Paris la Madrid, fără premiu însă. Cristina, fata mea mai mică, mi-a spus: "Tată, tatăl colegei mele (era pictor) a luat premiu. Tu de ce n-ai luat premiu? Nu ai învățat bine?". "Da, probabil că n-am învățat bine..." Cartea continua să aibă succes. Apăruse a doua sau a treia ediție, semnaseam patru contracte de traducere (cu edituri din Londra, New York, Italia, Germania) și mi se părea fabulos. Trăiam într-o exaltare permanentă, scriam continuu și aproape terminasem un al doilea volum, "Cavalerul resemnării" din "Trilogia exilului". Prin iunie '60, cîteva luni mai tîrziu deci, primesc de la Paris o tăietură de ziar în care se anunțau cărțile care concureau la premiul Goncourt. Editura mă pre-

EXILUL — O CHEIE

zentase și, fără să mă întreb, mă propusese pentru premiu. Eram fericit că fusesem propus pentru premiu dar nu credeam că eu voi lua premiul. Am plecat în vacanță la Santander. Era și-o Universitate de vară acolo și fusesem invitat să țin o conferință. Într-o zi, mă întîlnesc cu directorul presei de la Madrid, filozoful Muñoz Alonso cu care eram prieten: "Dragă Vintilă, îmi spune, știi că azi-noapte radio Moscova a vorbit de tine?" "Și ce-a spus?" "Că ți-a apărut o carte de mare succes la Paris, că te-ai umplut de bani, nu numai din cauza cărții, ci și pentru că ești agent secret american, spaniol și al Vaticanului, și că, în momentul de față, însoțit de mai multe blonde, petreci pe o plajă din Santander." "Aici au dreptate, zic, sînt cîte trei blonde; nevastă-mea și cele două fete." Am ris amîndoi.

M.R.: N-ai prețat dumneavoastră cursul de literatură rusă de la Buenos Aires, însă Moscova era cu ochii pe dumneavoastră...

V.H.: Da, era o atitudine a Moscovei față de succesul cărții mele și implicit față de mine. Văzînd ce se întimplă și dîndu-mi seama că numai din aconto-ul trimis pentru carte puteam să trăim liniștit un an la Paris, ne-am dus în Franța. Acolo a început imediat odiseea premiului Goncourt. Ne-am instalat într-un mic apartament al unui unchi de-al meu care trăia atunci în Argentina. Apartamentul acesta era invadat zilnic de gazetari din lumea întreagă care veneau să-mi ia interviuri. Romanul meu intrase în "cursa Goncourt". Din trei sute rămăsesem 12, o săptămînă mai tîrziu 9, apoi 6 și în final 3. Eu figuram printre cei 3. Vitrinele erau pline cu cartea mea. Era o librărie foarte mare în Place Clichy care, cu o zi înainte de decernarea premiului, punea pe cumpărătorii de cărți să voteze pentru premiul Goncourt. Eu am luat "Prix Goncourt" cu o zi înainte, în acea librărie, votat de cititori.

M.R.: S-a mai întimplat să coincidă votul cititorilor cu cel al juriului Goncourt?

V.H.: Nu. Niciodată. A fost o întimplare curioasă. Rămăsesem doi în competiție. Eu și Henri Thomas, care este unul dintre traducătorii lui Ernst Junger în franceză. Cel de la editură m-au anunțat să fiu prezent, în dimineața în care era așteptată decizia juriului, într-un local (aproape de juriu) unde era prezentă și televiziunea. Ce se întimpla? În timp ce se finalizau dezbaterile Academiei Goncourt, în fața televiziunii, cei rămași în cursă erau interogați în legătură cu cărțile scrise, cu viața lor, cu fel de fel de lucruri. Eu am spus că nu vreau să fac asta. Mi se părea prea comercial. Cu o săptămînă înainte, editura mă întrebese dacă eram de acord să investesc o mare sumă de bani ca

să convingă presa. I-am implorat să nu facă așa ceva. M-am luptat disperat să-i fac să renunțe la "obiceiurile" lor editoriale. I-am convins, însă m-au rugat ca măcar la întîlnirea cu televiziunea să mă duc, explicîndu-mi că asta era bine pentru destinația cărții chiar dacă nu luam premiul Goncourt. Toată lumea (și eu) era convinsă că n-am să iau eu premiul, fiind străin. Se desfășura de fapt un joc de publicitate. Eram un om interesant, un străin care scrisese o carte bună în limba franceză. În acest război literar între mine și Henri Thomas, eu eram instrumentul care, în jocul publicității, trebuia să-l scoată în relief pe scriitorul francez. Cu această mentalitate m-am dus la întîlnirea cu Henri Thomas. Eram atît de calm și chiar nepăsător!

Toată presa franceză și străină era în subsolul aceluia restaurant. Și Televiziunea Franceză. Eram întrebați de originea noastră, de cultură, ce făceam în Franța, despre cărțile noastre. Eu nu mai publicasem decît o carte de esuri în Spania. Eram asaltați cu fel de fel de întrebări despre familie, despre viața noastră... Henri Thomas, rivalul meu, sigur că el o să ia premiul, venise cu toată familia. Eu venisem singur. El era din ce în ce mai emoționat, eu eram de un calm exasperant. Presa de-a doua zi spunea că trebuie să fiu de origine nordică după doada singelui rece pe care o făcusem. Mă întrebau: "Ce o să faceți cu banii cîștigați cu premiul Goncourt?". "O să-mi cumpăr un stilou." Cam așa răspundeam. După două ore, bietul Henri Thomas se chinuia îngrozitor, aștepta să vină odată cineva să-i spună că are premiul. Toată lumea era în jurul lui. Eu eram în compania unui redactor de la "Paris Match", care a publicat în zilele următoare un lung reportaj despre mine. La un moment dat, cînd ne aflam cu reflectoarele pe noi și față în față cu gazetarii, redactorul de la "Paris Match" îmi face un semn și-mi spune: "c'est vous". M-a cuprins o liniște și mai mare. După alte două minute a anunțat cineva: "Vintilă Horia a luat premiul!". M-am dus la Henri Thomas să-i dau mina, să-mi iau rîmas bun. Nu mi-a dat mina. N-am să înțeleg niciodată de ce eram eu de vină pentru că mi se dăduse mie premiul... A plecat foarte amărît acasă împreună cu toată familia. Eu am rămas acolo inconștient de gazetari. Apoi am ieșit în piață, toată lumea striga și concentra o enormă simpatie în jurul meu. Era o manifestație pentru mine, un român și un exilat.

M.R.: Era imaginea vie a faptului că scrisul dumneavoastră începuse să miște lumea...

V.H.: Toată lumea se mișca teribil în jurul meu. Mă felicitau, mă trăgea de haine... Îmi închipuiam că entuzias-

A CUNOAȘTERII

mul lor, se adresa exilatului care eram... În fine. A trecut o săptămână. Presa întreagă se ocupa numai de premiul Goncourt. Era ceva unic în istoria premiului. Prima oară premiul era decernat unui străin. S-a organizat un cocteil gigantic la Fayard. Erau acolo televiziunile din toată lumea.

M.R.: Televiziunea Română absentă...

V.H.: E-adevărat... A trebuit să dau atâtea declarații, interviuri. Erau mari ziaristi din toată lumea...

La un moment dat apare cineva, un francez, care îmi spune: "Vin din partea Ambasadei Române la Paris. Domnul ambasador vă roagă să mă însoțiți la ambasadă, ca să vă fotografiați cu tot personalul". I-am spus pe un ton foarte aspru că nu merg la ambasadă. În acel moment am avut viziunea prietenilor mei din închisori care ar fi rămas înmărmuriți și decepționați dacă ar fi aflat vreodată că eu am fost la ambasadă noastră comunistă de la Paris să mă fotografiez cu ei. Am avut un ajutor din țară care m-a împiedicat să fac un gest de lașitate, nu știu, parcă sufletul țării m-a împiedicat să mă duc acolo. Peste puțin timp, "L'Humanité" îmi dedica un număr întreg în care eram fascist, nazist, legionar, antisemit. Cea mai mare acuzație era de antisemitism. Asta a fost abilitatea comunistilor. Acuzația de antisemitism a ridicat toată presa împotriva mea. A fost inutil să trimit scri-

Horia leșind din casă și plecând la gară ca să fugă din Franța. Minciuni. Erau numai minciuni. Această putere a presei a fost pentru mine o decepție cumplită. Au fost însă și câteva excepții. "Les nouvelles littéraires", publicație de mare prestigiu și de mare tiraj, anunța publicarea în foileton a "Cavalerului resemnării", pe care pînă la urmă l-au publicat în întregime, spunînd: "Niciodată premiul Goncourt n-a fost acordat cu mai mare dreptate". În aprecierea asta ei săreau și peste Malraux și peste Proust. Era formal de apărare pentru mine. Eu singur mă zbăteam zadarnic. Nu mă puteam apăra. Dădeam cam 30 de interviuri pe zi. Probabil că nu se întâmpla nimic deosebit în lume pe vremea aceea de eram eu subiectul stors de mass-media. Mi-aduc aminte că veneam noaptea la 11, de la Televiziune și Radio, și acasă, pe scări, mă mai așteptau 10-15 gazetari. Nevască-mea le făcea cafea și dădeam interviuri toată noaptea. Așa de mult aveam obsesia microfonului încît vorbind în fața lui aveam impresia că sînt un lepure lingă un morcov. La un moment dat, Asociația foștilor internați din lagărele din Germania organiza o demonstrație împotriva mea. Dar și eu fusese internat într-un lagăr din Germania. Nimeni nu mai ținea seama de nimic. Totul fusese falsificat pentru ca eu să fiu considerat fascist. Într-un ziar parizian a

în fața unor trupe germane l-au făcut nazist. Era ceva în favoarea mea, dar cu prețul unei alte minciuni.

M.R.: Cum ați reușit să evadați din minciuna care încerca să vă facă prizonierul ei?

V.H.: De Crăciun am plecat la Lausanne. Am rămas acolo o lună de zile pentru că lumea elvețiană m-a primit într-un mod de neuitat. Mergeam pe stradă și mă opreau copii, femei, bărbați, tineri și bătrîni, arabi, americani, de toate felurile, ca să le dau autografe. Peste tot lumea se uita cu simpatie la mine, venea să-mi strîngă mîna. Mi-aduc aminte că luam ziarele franceze și citeam: în prima săptămînă "Dumnezeu s-a născut în exil" — 50.000 de exemplare; în a doua săptămînă — 75.000; a treia săptămînă — 100.000 de exemplare și așa mai departe. Editorul mi-a povestit că după scandalul monstruos, timp de o săptămînă, cartea nu s-a vîndut. Apoi lumea s-a năpustit și cartea a continuat să aibă un succes din ce în ce mai mare. Semnam contracte în trupa. Atunci au apărut 200.000 de exemplare. Cartea continuă și acum să apară. Au apărut noi ediții în Franța, în Italia...

M.R.: Acum și în România... Ați trăit la debutul și, de fapt, la consacarea dumneavoastră ca scriitor, bucuria unui mare succes, dar și șocul unei mari nedreptăți. Cum s-a reflectat asta ulterior, în scrisul dumneavoastră?

V.H.: Cred că această dramă personală, această teribilă înfruntare cu lumea n-a lăsat urme. Adică n-a modificat conceptul sau trăirea mea față de exil. Eu am rămas mai departe un exilat.

M.R.: Mi-e greu să cred că un scriitor cu structura dumneavoastră, o asemenea trăire, o asemenea experiență, nu i-a amplificat drama exilului.

V.H.: Poate în măsura în care m-a transformat dintr-un luptător anonim într-un luptător celebru. Asta a fost marea greșeală a comunistilor români. M-au transformat dintr-un anticomunist oarecare într-un anticomunist cunoscut în toată lumea. A fost o greșeală de tactică. Chiar atunci, în anii '60-'61, am făcut, în toată presa, o campanie împotriva comunismului.

M.R.: Reacțiile stîmte cu ocazia acordării premiului Goncourt demonstrează clar că pentru comunisti erați nu numai o persoană incomodă dar chiar periculoasă...

V.H.: Toate partidele comuniste au primit ordin să mă atace. Și deci și publicațiile comuniste. Dar nu numai. Publicațiile care altfel erau anticomuniste atunci au fost împotriva mea datorită alianței cu extrema stîngă.

M.R.: Credeți că exilul a marcat în mod esențial creația dumneavoastră literară?

V.H.: În urma ațitor întrebări pe care mi le-am pus, am înțeles că înseamnă exilul. Exilul nu înseamnă a pleca dintr-un loc și a trăi în alt loc. O fi asta pentru mulți, dar nu și pentru scriitor. Pentru scriitor, exilul este o tehnică a cunoașterii. Această tehnică a cunoașterii eu am aplicat-o și în metoda mea de cercetare literară. Pentru mine dragostea, exilul și moartea sînt cele trei chei ale cunoașterii. Dintotdeauna am vîsat să scriu romanele marilor exilați. Dante este una din marile tentații. Mi-a servit ca model întotdeauna. Am învățat italianește în țară prin '37-'38 ca să pot citi Dante în original. De foarte multe ori, în exil, m-am înfrînit cu el; am locuit un an la Florența, trăind în locurile pe care și el le văzuse; cu Papini am vorbit de foarte multe ori despre Dante și am înțeles, prin lecția pe care el a dat-o omenirii, că exilul este o cheie supremă pentru a ajunge la ultima cunoaștere. Dacă n-ar fi fost condamnat de ai lui, dacă n-ar fi trăit cea mai mare parte a vieții în exil, n-ar fi scris "Divina Commedia". Problema asta mi-am pus-o și eu. Dacă rămînam în țară, într-o țară liberă să zicem (închipuindu-ne că rușii n-ar fi intrat în România), mi-aș fi continuat cariera diplomatică, mi-aș fi realizat visul de a fi Duilio Zamfirescu sau Paul Claudel, aș fi scris cărți, chiar un

toman cu Ovidiu, poate chiar "Dumnezeu s-a născut în exil", dar altfel de roman. Un roman care poate ar fi interesat publicul din România, dar n-ar fi interesat întreaga lume. N-ar fi fost romanul unui sacrificat în numele cunoașterii. Ar fi fost aventura unui roman la Tomis. Ceea ce era cu totul altceva. Romanul a ieșit așa cum a ieșit doar pentru că eram eu însumi în poziția lui Ovidiu, un exilat, și pentru că dădusem peste cheia cunoașterii care este exilul.

M.R.: Împlineți astfel prin opera dumneavoastră aspirațiile pe care le aveți la întemeierea revistei "Mășterul Manole": acelea de a ieși în universalitate.

V.H.: Fără îndoială. Și la asta m-am gîndit. Eu am avut norocul că nerămînînd în România să împlinesc într-un fel idealul nostru de la 20 de ani. Dar asta nu s-a împlinit numai prin mine. Datorită martiriului sau suferinței pe care îl-o dă exilul, a fost posibilă această înflorire a exilului românesc în literatură, artă și filozofie. Mă gîndesc la românii care în exil s-au realizat mult mai mult decît s-ar fi realizat, poate, chiar într-o Românie fericită. A servit la ceva exilul! Pentru mine asta este împăcarea cu viața. Mă întreb: de ce eu? De ce eu am fost condamnat să trăiesc cea mai mare parte a vieții departe de ai mei și de țară? De ce a trebuit să cadă peste mine pedeapsa asta îngrozitoare? Și-mi răspund: Eugen Ionescu, Emil Cioran, Mircea Eliade, Lupascu, eu și alții ne-am fi realizat, dacă am fi rămas în România, doar pe un plan gîndirist, adică național, și n-am fi reușit niciodată să spargem aceste limite. Durerea ne-a transformat în altceva.

M.R.: Cred că trebuia să vi se ia ceva ca să puteți primi ceea ce ați primit...

V.H.: Fără îndoială. Mi s-a dat mult mai mult decît mi s-a luat.

M.R.: Pentru un scriitor, a scrie într-o altă limbă decît a lui este un semn tragic. Ați spus-o chiar dumneavoastră. Cînd ați scris "Dumnezeu s-a născut în exil" în franceză, aveți conștiința că este doar o formă de exprimare, absolut necesară pentru o comunicare pe plan universal?

V.H.: În timp ce scriam? Nu. Simțeam întotdeauna că eu scriu românește. Asta a fost observată de foarte multă lume care a citit cartea în franceză. Eu de fapt scriam românește, dar mă exprimam franțuzește. Nu știu dacă se înțelege bine ce spun. E o carte scrisă în românește în capul meu și scrisă în franceză pentru că nu aveam încotro. Ce făceam cu cartea asta dacă o scriam în românește?

M.R.: Rămîneți ca alți scriitori din România: exilați în interiorul propriei lor opere.

V.H.: Știu. Exilul nu este numai o depărtare de ceva și o încercare să prinzi rădăcini în altă parte. Exilați au fost majoritatea scriitorilor care au rămas în România. Un alt fel de exil. Exil interior, cum spun italienii, exilat în propria țară. În timpurile acestea grele este evident că și scriitorii din țară au fost niște exilați. De altfel, într-un roman de-al meu pun problema asta, a omului care este izolat în România, închis în România, adică desfăcut de rest. Închisoarea implică o exilare.

M.R.: Credeți că ideea că un scriitor nu-și poate da măsura talentului decît în limba maternă este o prejudecată?

V.H.: Da. Limbile nu te implică nici să fi tu însuși, nici să fi român. Dimpotrivă. Eu cred că scriind în franceză și spaniolă m-am apropiat de România, ca și cum aș fi făcut ocolul pămîntului. Adică am plecat din România prin est, cum a făcut Cristofor Columb, și m-am întors pe dincolo, dar tot în România. Am ajuns cu un adaos de cunoștințe enorme, care mi-a permis să am o viziune despre România pe care n-o puteam avea înainte. Adică, din această experiență a exilului, România a ieșit în suferința mea aprofundată și mult îmbogățită.

Interviu realizat de MARILENA ROTARU

sori la ziare, să dau interviuri apărîndu-mă. Inutil! Presa din întreaga omenire a tăbărit pe mine! O lună de zile a durat această campanie care s-a numit "scandalul Goncourt". "Le Figaro", după mine cel mai plicticos ziar din Europa, am spus-o de mai multe ori, care a avut întotdeauna o atitudine ambiguă (deși se spune că e un ziar de dreapta), "ne carne, ne pește" spun italienii, a publicat, imediat după premiul, un interviu splendid cu mine, proclamîndu-mă "prînzul exilului". Iar la o săptămînă după asta a publicat tot despre mine niște lucruri abominabile.

M.R.: N-ați protestat?

V.H.: I-am dat un telefon acasă lui Georges Adam ca să-l întreb: "Cum ai putut domnule, să scrii lucrurile astea, cînd cu o săptămînă în urmă ai scris exact invers?". "Nu, că ați fost legionar", îmi spune. "N-am fost domnule, zic, uite, tot în «Le Figaro» s-a publicat o dezmințire pe care o trimisese de la Geneva, Buzești, care lucrase la Ministerul de Externe și știa foarte bine că fusese atașat de presă sub Antonescu, deci nu puteam să fiu legionar. Degeaba! Toate măturile despre mine erau inutile. Și Televiziunea Franceză s-a purtat abominabil, m-au filmat în timp ce ieșeam, de la editor și mă îndreptam spre casă și au comentat așa: "Vintilă

apărut într-o dimineață fotografia unui cuptor din lagăre alături de fotografia mea cu explicația: "Vintilă Horia — care a aruncat în acest cuptor mii de evrei". Minciuna este una din caracteristicile cele mai diabolice ale secolului nostru. Mi-am dat seama atunci că nu mai este nici o măsură în lumea asta, nici o posibilitate de a apăra adevărul, că dispăruse orice criteriu etic.

M.R.: Ați fugit de o minciună și minciuna v-a ajuns.

V.H.: Da. Dădusem de fapt peste o altă și mă ajunsese și cea de care fugisem. Amîndouă se uniseră împotriva mea. Am aflat atunci că guvernul de la București îl trimisese pe Mihai Ralea ca să conducă această campanie împotriva mea. Răzbunarea destinului a fost imediată, pentru că ziarul "Corriere della sera" din Milano a publicat o fotografie a lui Mihai Ralea îmbrăcat în uniformă "Frontul Renașterii Naționale", salutînd cu brațul ridicat niște trupe germane. Ziarul comenta: "A explodat bomba Horia. Nazistul nu este Vintilă Horia ci Mihai Ralea". Altă minciună, pentru că "Frontul Renașterii Naționale" nu era un partid nazist. Era una din nebuniile lui Carol al II-lea. Nu se poate spune că Mihai Ralea a fost vreodată nazist. Dar cum l-au văzut cu mina ridicată

25-27
MARTIE

ADAM MICHNIK

(„Gazeta Wyborcza” — Polonia)

•Prezența valorilor liberale

Valorile liberale ale epocii postcomuniste, valori codificate în scrierile lui John Stuart Mill și Alexis de Tocqueville, sînt pe cale de a renaște cu adevărat. Rezistînd împotriva comunismului, ele și-au regăsit strălucirea de libertate civilă, visele de parlamentarism, de pluralism cultural și politic, de toleranță, ca și dorința de țări eliberate de orice fel de dictatură ideologică. Modelul comunist de economie planificată a redat concepțiilor despre piața liberă sensul lor propriu. Ețatizarea generalizată a impus reînforcarea la normele pluraliste ale formelor de bunuri private. În sfîrșit, ilegalitatea a dat naștere nostalgiei după ordinea unui stat de drept.

Renașterea liberalismului a avut două tăisuri. Într-un sens, ea a apărut ca o luptă încrîncenată pentru libertate în viața publică. În alt sens, ca o aspirație la edificarea unei instituții a pieței libere în contextul unor țări totalitare. Primii spuneau: „Pentru început — un cetățean liber, apoi — poporul liber”. În timp ce adepții celei de-a doua linii visau să repete experiența discipolilor lui Milton și Friedman, care au instaurat în Chile o economie de piață în condițiile unei dictaturi militare.

Valorile liberale au devenit unelele luptei împotriva comunismului totalitar și, de fapt, împotriva rolului conducător al partidului comunist, împotriva sistemului bazat pe partidul unic, împotriva ideologiei politice funcționînd ca un soi de religie națională, împotriva exercitării terorii prin intermediul poliției, împotriva ilegalității și a acelei reguli conform căreia omul nu mai este nici cetățean, nici copil al Domnului, ci proprietate a statului. Mitul economiei planificate și mitul utopiei egalitare s-au prăbușit sub ochii noștri. Sub ochii noștri, din ruinele acestor mituri a început să renască o lume a valorilor conflictuale în înțelegerea lor, o lume imperfectă prin chiar natura și destinul ei. Utopia comunistă pretinde că se poate concepe o societate ai cărei membri să fie pe deplin liberi și perfect egali. Practica, însă, ne-a demonstrat că egalitatea nu este realizabilă decît în lagărele de concentrare, libertatea și egalitatea fiind, de

CONFERINȚA DE LA

fapt, două concepții opuse. În ciuda utopiilor socialiste, cu cit egalitatea impusă de administrație este mai

mare, cu atît libertatea — înțeleasă ca libertate de expresie — scade.

Comunismul aparține trecutului. Am visat o ordine democratică, o economie eficientă și o societate bogată. Și iată-ne astăzi în fața tuturor capcanelor pe care ni le pregătește și ni le presară pe drum penoada postcomunistă. Ce sîntem noi, de fapt? Virusul comunist ne-a contaminat în profunzime. Există în fiecare din noi un homo sovieticus, un anticomunist cu mentalitate bolșevică. În fiecare din noi s-a înrădăcinat complexul deținutului. Deținutul se particularizează prin ușurința sa de adaptare la condițiile de carceră. El este conștient de faptul că va avea ce minca și unde dormi. În schimbul libertății și s-a oferit securitatea. De aceea, odată eliberat din închisoare, dar privat de garanțiile carcerale, el fuge de libertate conform definiției clasice a lui Erich Fromm. Ii este frică de libertate. Libertatea îl frustrează, îl înspăimîntă, îl degradează. Se simte nesigur, ajunge să nu mai înțeleagă pe ce lume se află, care este locul său în această lume. Căutînd ceva stabil și durabil, nimerește peste fragilitatea tradițiilor și a instituțiilor democratice. Acest om liber și frustrat poate cu mare ușurință să devină prada ideologiei și practicii mișcărilor populiste. Populismul își trage seva din aspirațiile reflectînd revendicări materiale. Este nu numai un răspuns natural dat mizeriei, anilor de umilire și unei calități foarte scăzute a vieții, ci și rodul complexelor anclare ale credinței în miturile omnipotenței Statului.

Credința în această omnipotență este prin ea însăși un mijloc de a te convinge că Statul poate oferi bani numai dacă dorește. Și dacă așa stau lucrurile, această credință e însoțită de un alt mit întreținut cu grijă de-a lungul tuturor acestor ani de comunism: mitul egalității. Convingerea egalitaristă că Statul trebuie să împartă bunurile în porții egale, căci este evident că avem cu toții aceleași stomacuri.

Rezistența la funcționarea mecanismelor de piață constă în a proteja toate locurile de muncă, chiar și pe cele nerentabile, ca nu aduc nici un beneficiu, pentru care trebuie intervenit de la bugetul de stat. Ceea ce

revine la a spune că dreptul natural la muncă constă, de fapt, în a proteja activități nerentabile și inutile.

Încă din anii comunismului, distrugerea puterilor a fost solidară cu distrugerea regulilor jocului politic. S-a creat astfel un fel de vid social. Sociologii buni cunoscători ai conștiinței comune au remarcat că un cetățean provenit dintr-o țară comunistă este capabil să se identifice cu valori numai la două niveluri: cel mai de jos — familia — și cel mai înalt, mai sacru — patria.

La mijloc e vidul. Societățile civile și instituțiile lor există tocmai pentru a umple acest vid, dar apariția lor este foarte dificilă. Se nasc greu și în dureri și sînt ușor înlocuite de ideologia autoritară și de cultul conducătorului și al puterii. Litigiile personale sînt adeseori mai puternice decît diferențele de programe. Structurarea intereselor este înlocuită de un conflict brutal ce are la origine întrebarea: care este adevăratul purtător de cuvînt al valorilor patriotice? Concepția despre o instituție prezidențială puternică devine articularea unei tendințe ce vizează limitarea democrației parlamentare. Prin acest proces, tradiția își ia revanșa asupra anilor de sovietizare.

Renașterea naționalismului și, odată cu el, infernul conflictelor naționale, xenofobia și coșmarul antisemitismului. Este rîndul teoriei conspiraționiste asupra istoriei. Se pierde enorm de mult timp cu găsirea adevăraților vinovați. Cine sînt aceștia? Rușii, evreii, polonezii, ungurii, poate catolicii sau chiar francmasonii și, de ce nu, comunitățile musulmane.

În țările cu tradiții democratice frave, aflate pe cale de a-și recuceri identitatea națională, este reabilitată istoria precomunistă. Sînt reabilitați cei proscrisi de-a lungul perioadei comuniste, toți cei a căror ștergere din cărțile de istorie națională și din memoria colectivă era urmărită. Astăzi sînt cu toții reabilitați, deși uneori fără a avea merite speciale și chiar dacă au pe conștiință cele mai mari mîrșăvii, inclusiv colaborarea cu naziiștii. Se declanșează un conflict privind viitorul Statului postcomunist. Acest conflict, deși purtat în aceiași termeni cunoscuți din dezbaterile țărilor occidentale, este, cutoate acestea, foarte diferit. Nu este, la origine, un conflict între stînga și dreapta, cu toate că în arena politică există forțe ce-și indică direcția cu exact aceiași termeni. Nu este nici un conflict între conservatorism și liberalism, după cum nu e nici între radicalism și moderat. Este, pur și simplu un conflict în jurul formei pe care va trebui să o aibă țara cea nouă — să fie un fel de imitație a modelelor europene sau să-și urmeze propria cale, elaborînd modele radical diferite.

Un lucru e sigur în ceea ce privește acest conflict generalizat: conflictele dintre culturile mentale și viziunile asupra civilizației li se adaugă polemici în jurul unor probleme concrete. Care trebuie să fie linia politică? Evolutivă, ascendentă, fără a face uz de forță, sau, dimpotrivă, urmînd logica comotțiilor revoluționare și a epurărilor personale? Va trebui, oare, să fie o societate deschisă sau, din contră, una închisă în forme naționale specifice? Ordinea trebuie să se sprijine pe adaptarea tuturor la condițiile cerute de democrație sau să funcționeze conform unui principiu al revanșei împotriva membrilor vechiului regim? Altfel spus: trebuie să fie același tip de cale pe care a urmat-o Spania la ieșirea de sub

dictatura lui Franco sau, mai degrabă, calea iraniană, străbătută de perșii care au părăsit dictatura Șahului pentru a ajunge în aceea a Ayatollahului?

Europa postcomunistă a rupt cu ordinea stabilită la Yalta. Cu toate acestea, o întrebare revine în chip obsedant: ordinea aceea nu va fi oare înlocuită cu ordinea de la Sarajevo? Oare umbra balcanizării, atît de actuală în Iugoslavia, Uniunea Sovietică și în triunghiul româno-maghiaro-slovac, nu va da naștere unor conflicte cu consecințe greu de estimat în clipa de față? Această observație ne face să ne întrebăm care ar trebui să fie rolul Europei democratice.

Totul ne determină să credem că ordinea noii politici a comunității democratice există. Ea nu poate fi o politică izolaționistă. Europa democratică trebuie să fie prezentă în procesul evoluției postcomuniste. Astfel încît o politică conștientă se dovedește necesară. O politică ce trebuie să pună în valoare ordinea drepturilor omului și toleranța religioasă în Europa postcomunistă. Este nevoie și de o filosofie a prezenței economice. Așa cum planul Marshall a fost un mijloc de reconstruire a ordinii democratice și a economiei în Europa postfascistă, tot așa Europa postcomunistă are astăzi nevoie de un plan de ajutorare foarte activ. E mare nevoie și de un anumit model de națiune a cărei societate să fie pluralistă, multiculturală. Pentru o Polonia sfîșiată de conflicte naționaliste, un astfel de model ar putea fi Elveția sau Canada.

Întrebările ce se pun astăzi vizează deopotrivă trecutul, prezentul și viitorul nostru. Vorbim de „piață”. Dar ce fel de piață? Să fie vorba de piață sălbatică a capitalismului de secol XIX, de piața din epoca lui Keynes, de piața din perioada succeselor social-democrației suedeze sau, cine știe, de piața din era Reagan? Vorbim despre „privatizare”, dar care sînt variantele realiste ale acestei întreprinderi? Cum să privatizăm, urmînd care metodă? Care sînt opțiunile reale ce ne stau în față și ce rol trebuie să-i revină Statului în aceste procese? Ce gen de politică socială va trebui să adopte acest Stat al perioadei de transformări? Care va fi modelul de democrație stabilă, și ce trebuie făcut pentru ca ea să rămînă stabilă? Cum poate fi conciliată grija pentru identitatea națională și culturală cu procesul de apropiere de o Europă a culturilor multiple? Ce comportament trebuie să adoptăm față de persoanele ce formau guvernul de ieri? Cum să salvăm calitățile unui stat laic periclitat de grupuri ce se folosesc pur instrumental de retorica catolică pentru a-și atinge scopurile, dar, în același timp, care pot fi mijloacele noastre de apărare împotriva unei relativizări totale în această lume în care, fără valori absolute, viața devine imposibilă?

Parafrazînd faimosul eseu al lui Leszek Kolakowski despre modul în care poți fi conservator liberal-socialist, am putea spune că astăzi ar trebui să împrumutăm de la conservatorism — tradiția, de la liberalism — libertatea și de la socialism — sensibilitatea socială și spiritul de egalitate. S-ar putea crea în jurul acestor valori și tradiții un model concret al unor noi ideologii? Puțin probabil.

Vom continua să trăim, ca și pînă acum, într-o lume de valori conflictuale în care libertatea se luptă cu tradiția, iar amîndouă vor continua să erodeze credința în egalitate. Dar numai aceasta este o viață autentică.

TIMIȘOARA

FERENC FEHÉR

(UNGARIA)

NEW SCHOOL FOR SOCIAL
RESEARCH

● Liban sau Europa?

● Vechile probleme nerezolvate revin la suprafață ● Impunerea unei politici a drepturilor omului ● Nu noi state naționale, ci tot mai multe grupuri refuzând omogenizarea forțată ●

Cred că lumea nu prea înțelege ce se petrece în această regiune. Facem pur și simplu o greșală devenind iraționali, cu luptele noastre interne. Cred că este o situație foarte periculoasă. Vreau să spun că în spatele acestor lucruri stă căderea ordinii internaționale impusă acestei regiuni mai întâi în 1918—1919, prin Trata-

tul de la Versailles, ordine întărită și reconfirmată de Înțelegerea de la Yalta. Prima ordine internațională impusă în regiune nu a fost în întregime imperialistă sau irațională, a fost un amestec de bune idei raționaliste, cum ar fi autodeterminarea națunilor și obținutele tragedii ale naționalismului. Acest amestec a produs catastrofa din anii '20—'30 când unele părți ale mișcării naționaliste s-au aliat la nazismul german și la fascismul italian, pentru ca apoi Yalta și Postdam doar să reconfirme, cu mici schimbări, înțelegerea

internațională originară, care devenise chiar mai opresantă decât la început, deoarece întreaga regiune trăia acum sub domnia lui Stalin.

Ideea principală ar fi că ceea ce se prăbușește acum este tocmai vechea ordine istorică stabilită.

Situația — o surpriză totală pentru toată lumea — este de așa natură că regiunea nu se mai află sub dominarea politică a nici unei mari puteri, cele tradiționale — Rusia, Germania și chiar America — nu mai sînt direct prezente. Își pot exprima intențiile, pot face unele presiuni, dar nu mai domină regiunea. Rezultatul este că toate vechile probleme nerezolvate revin la suprafață. Când spun că vechea ordine se prăbușește, nu mă gândesc în primul rînd la ostilitățile tradiționale, cum ar fi cele dintre România și Ungaria, România și U.R.S.S. În problema Basarabiei, sîrbi și albanezi etc. Mă gândesc la principalele formațiuni create la Versailles și reconfirmate la Yalta, la statele slave din nord și din sud (Cehoslovacia, Iugoslavia și celelalte), care se află de asemenea într-o situație de adîncă criză internă, ceea ce constituie un simptom.

Nu văd decât două variante, două căi de ieșire din această situație. Putem urma un model irațional de ostilitate reciprocă, ceea ce va duce la lupte, războaie și genocide mai mari sau mai mici în toată zona, un fel de gigantice Liban, de la frontiera turco-bulgară pînă în Polonia. Sau ne putem alătura cu adevărat Europei, printr-un fel de autolimitare a egoismului fiecărei națiuni. Nu există nici o rețetă-minune pentru a rezolva această problemă fără conflicte, nimeni nu poate spune care este soluția potrivită de la un spațiu la altul. Cred că singura alternativă a întregii regiuni este: Liban sau Europa?

● Credeți că vom trăi într-o Europă mai mare, cuprinzînd un număr crescut de state? Sau unițițile statale vor fi de mai mari proporții, încercînd să mascheze atomizarea de fapt?

Ar fi foarte dificil de prezis ceva în acest

sens. Ce se poate, deocamdată, vedea este că politica europeană constă în impunerea unei politici a drepturilor omului asupra națunilor, lucru care înseamnă, mai întîi, abdicarea de la violență în relațiile reciproce și excluderea războiului ca soluție a conflictelor. În al doilea rînd, obligația ca grupurile interne diferite etnic sau migratoare să fie tratate conform Declarației Universale a Drepturilor Omului. În al treilea rînd, trebuie reînviat și respectat principiul autodeterminării naționale. Respectul pentru politica autodeterminării naționale nu poate fi prevăzută. În unele cazuri au avut loc deja unele schimbări. De exemplu, în Germania, care pentru prima oară în istoria sa este cu adevărat un stat federal, ceea ce n-a fost cazul nici pe timpul lui Bismarck, nici al Republicii de la Weimar, ca să nu mai vorbim de Hitler. Acum ea este un stat federal, dar nimeni nu poate spune cît de departe va ajunge acest federalism.

Oricum, soluția este crearea unor state suverane cuprinse într-un cadru unic; lucru care mă îndoilesc, însă, că se va întîmpla. De fapt, cred că numărul statelor complet autonome și suverane nu va fi foarte diferit, dar numărul acelor grupuri interne, etnice și umane care nu vor să fie amestecate într-o medie culturală omogenă va crește semnificativ.

Dar acestea nu sînt decît considerații generale. Ceea ce se poate spune cu siguranță este că suprapunerea, coincidența dintre ordinea etnică și politică este aproape o excepție. Aproape nici un grup din Europa nu este pur din punct de vedere etnic între granițele lui, iar a forța omogenitatea etnică în interiorul unor frontiere nu este posibil decît cu mijloace violente. Este o lecție pe care cu toții ar trebui să o învățăm, maghiarii și românii deopotrivă, și probabil că aceasta va fi una dintre problemele cele mai importante cu care Europa se va confrunta.

● Vă mulțumesc!

A FACE ȘI A VORBI

Există cazuri cînd cele două verbe merg împreună, cînd nu se hipertrofiază unul în defavoarea celuilalt, pierzîndu-și pînă la urmă propriul înțeles, care nu are cum să se realizeze cu adevărat de unul singur.

„To do and to talk”. Dacă majoritatea participanților la Conferința de la Timișoara mi-au lăsat impresia a ilustra, prin comportamentul lor, mai vechi sau mai nou, complementaritatea, de fapt unitatea celor două verbe pentru persoana umană lucidă, angajată în propria ei viață și realitate, care e una cu a semenilor săi, individual și ca societate, ca eu social, colectiv, Dorin Tudoran, „moderatorul” sesiunii de dimineață a celei de-a doua zile a Conferinței, ne-a dat a înțelege că în persoana doamnei Agnes Heller avem de-a face cu un superlativ al fuziunii dintre acțiune și reflecție. Agnes Heller, a spus pînă la urmă „Agorei” și, într-un viitor apropiat, al „Mendiantului”, nu mai are nevoie de prezentare, fiind autoarea unor cărți de referință și a unor gesturi fundamentale. Nu doar a vorbit și a scris, ci a și acționat.

Aproape neobservîndu-se la tribună, din cauza dimensiunilor fizice cu totul reduse, eleva lui Georg Lukács a vorbit, în cea mai bună descendență a umanismului și chiar a estetismului central-european, depin valorificate și integrate în reflecția asupra politicii și socialului de reprezentanți școlii de la Frankfurt, despre problemele elitei și ale stratificării sociale, de o redistribuire a elitei și nu de apariția unei noi elite în secolul XX, pînă în clipa de față. În procesul de schimbare a elitelor, elita culturală și cea financiară nu au putut intra în politic și accede la putere decît prin forță, instituiind dictatura. Nu au crezut în comunism, dar au ocupat posturile importante, astfel încît ei sînt singurii profesioniști. Tranziția puterii în condițiile etapelor imediat post-revoluționare se face de la tați la fiu, căci în momentul răsturnării puterii comuniste nu există o elită politică pregătită. Societățile noastre s-ar caracteriza azi prin mișcare fără schimbare: există multă mișcare, dar prea puțin schimbări. Agnes Heller extrage un concept din istoria și teoria artei — stilul —, făcîndu-l operațional în sfera politicului. Apare astfel noțiunea de stil de conducere, strîns legat de stilul de viață care subsumează un set anume de valori mai mult sau mai puțin explicitate. Noile partide din Est nu se mai definesc ca partide; ele se autoîntitulează „forum”, „ligă”, „alianță”, „grup”, chiar „front”. Deci la acest nivel, al stilului și al valorilor, se

poate înregistra cea mai sensibilă schimbare, noile forțe politice organizîndu-se și definindu-se în opoziție cu un stil de viață, propunînd stilul modern de viață. Schimbarea structurală este perceptibilă prin intermediul unor concepte exterioare politicii (stil, valori, modernitate), definind mutații în interiorul sferei de definiție a politicii în sine. Încă din mai '68 au apărut semnele acestei nevoi a schimbării de stil, a înlocuirii de valori. Fenomenul, deci, este occidental, general-european și de mai lungă durată, atenționînd asupra unei schimbări de paradigmă. Atîta doar, că ce s-a petrecut pe nevăzute în Vest devine vizibil, prin violență, bruschețe, radicalitate, abia ceva mai târziu. În Est. Aici, fenomenul e mai pur, devenind o cheie de lectură a unui segment mult mai întins — în spațiu și timp — de istorie europeană. Partidul Socialist Francez, de pildă, nu contează afit ca socialist, cît ca partid modern, apropiat de liberalism. Valorile și stilul de viață sînt cheia problemei; diferențele dintre partide sînt de stiluri de viață, căci nu (mai) există diferențieri de clasă, ci de valori pe care trebuie să le exprime. Estul face vizibil Vestul, luminează structural și vizual frontal întreaga Europă. Modernizarea stilului are loc prin trecerea de la valori precum națiunea, statul național, securitatea națională, alii de impregnate de paternalism, la valori precum libertatea persoanei ori comunicarea raselor (este citat Habermas), în care accentul cade pe cosmopolitism și descentralizare. Nu mă pot opri să nu accentuez, încă o dată, noutatea acestei priviri asupra realității politice, obținută tocmai printr-o continuitate cu tradiția umanistă cea mai elaborată europeană. Prin introducerea noțiunilor de valoare, stil, modernitate în timpul reflecției asupra politicii, acesta din urmă capătă o întemeiere în om, politologia devenind un capitol al antropologiei. Esteticul (axiologicul) și politicul, atîta vreme menținute — faptic, evenimential, mental și conceptual — în conflict, în disjuncție, sînt reconciliate și subsumate imperativelor imanente ale ființei umane. Tradiția filosofică este, astfel, refuncționalizată, trezită la viață și chemată la acțiune, „pusă la lucru”, dovedindu-se, odată luată în seamă, mai

vie și mai de folos ca oricînd. Această trezire la viață a umanismului filosofic european, axiologic înainte de toate, coincide cu trezirea la viață a oamenilor din jumătatea noastră de continent, cu o nouă valorizare a însăși noțiunii de om, care, pînă de curînd, nu fusese considerat a fi decît „cel mai prețios capital”.

Ceva mai târziu, în cursul aceleiași sesiuni, Agnes Heller a fost întrebată, din sală, despre felul cum se raportează domnia sa azi față de Georg Lukács. Răspunsul — calificat de Vladimir Timăneanu, într-o discuție ulterioară, drept „istoric” — a fost filosofic și aspru, cu cît mai atent la contextul istoric, cu afit mai definitiv. Pe scurt, Agnes Heller a afirmat că, făcînd parte din elita intelectuală exclusivă de la puterea politică, reprezentant al unei generații ce credea în mîntuire, destin, în marea roman, în marea teorie a ameliorării lumii, Georg Lukács nu a ales, în decembrie 1918, din exterior, comunismul, ci s-a ales pe sine drept comunist, opțiune profund existențială de un tragism înțeles, la vremea respectivă, doar de Max Weber. Lukács a fost, de altfel, cel care a scris și singura carte de filozofie marxistă: Istorie și conștiință de clasă. A încercat o opoziție interioară în partidul comunist; persecutat, nu a putut să părăsească partidul (pentru documentare asupra unei astfel de anomalii, a se cerceta Monarhia de drept dialectic de Andrei Șerbuțescu / Belu Zilber). S-a ales pe sine drept comunist, nu drept filozof. Pe scurt: tot ce a susținut a fost încă de la început nu rău, ci catastrofal.

Milan Nikolić, sociolog, arestat de trei ori sub „vechilui regim”, în prezent membru al Ligii Social-Democrate din Serbia,

a vorbit despre țările din Estul Europei în comparație cu țările Americii Latine, fiind vorba în ambele cazuri de țări semicoloniale, subdezvoltate, periferice. Numai punînd accentul pe politica socială, opunînd socialul — naționalismului am putea preîntîmpina un nou tip de totalitarism, al omogenizării etnice. Elitele naționaliste din Serbia, România, Cehoslovacia profită de frustrările și animozitățile etnice, se folosesc de naționalism pentru a prelua puterea și a nu schimba nimic.

Vladimir Timăneanu, sufletul acestei conferințe, elevul de Dorin Tudoran, a vorbit despre erodarea misticii ideologice, autodisprețul liderilor comunisti și secularizarea religiei comuniste, care, înainte de prăbușirea regimurilor, își pierduse peste tot în Est „aura ideologică”, „sanctificarea” originară și motivarea ideologică inițială. Sistemul nu s-a mai putut menține, în lipsa acestei mistici ideologice. Grăitor este faptul că, dintre toți conducătorii comunisti răsturnați de la putere, numai Ceaușescu se pare că mai credea, ca un stalinist primitiv, fiind singurul lider estic care nu avea un „prea uman” hobby! Absența societății civile s-ar datoră frustrării societăților sub comunism de o autocunoaștere suficientă. S-ar putea stabili analogii și diferențe între, pe de o parte, Serbia și România, în opoziție cu Croația și Cehoslovacia. Modelul de adoptat, idealul de vizat, în aceste condiții („Să fim rezonabili: să cerem imposibilul!”) ar trebui să fie cel al Constituției S.U.A., în care cea care dictează este voința poporului, nu a președinților. Nu guvernul dă drepturi poporului, ci poporul dă dreptul guvernului de a lua o decizie sau alta. Vladimir Timăneanu a amintit, în finalul intervenției lui, formula lui Habermas, „patriotism constituțional”, a cărei importanță decisivă pentru ceea ce trebuie să însemne cu adevărat statul de drept, societatea civilă, regăsirea și garantarea pluralismelor de tot felul în unica transcendență, comună, a legii fundamentale nu am nici locul, și poate nici toate cunoștințele necesare să o analizez deocamdată.

Deși nu a durat decît două zile, în paginile revistei noastre — care și-a asumat misiunea de a vă „provoca” intelectual și civic, comunicîndu-vă pe cît posibil ideile vehiculate acolo —, Conferința de la Timișoara se prelungește cu încă un „episod”.

BOGDAN GHIU

MONICA LOVINESCU

„CEASUL CU CUC” AL LUI BELU ZILBER

Ce lesne este să scrii despre victimele exemplare, cele ale căror gesturi îți redau încredere în condiția umană, în capacitatea Antigonei de a rămâne simbolul refuzului chiar într-un regim care-i neagă prin toate mijloacele (imaginabile și inimaginabile) dreptul de a spune Nu. Thierry Maulnier constatare mai de mult, odată cu procesul Mindszenty de la Budapesta, că se deschidea în istoria Europei o nouă eră: aceea în care, în fața unui tribunal comunist, Antigona e nevoită să-și declare ticăloșia. De fapt era începutul mai de mult în Moscova marilor procese, doar exportul ei fusese amânat până la momentul prielnic al expansiunii bolșevice în jumătate din Europa.

În contextul știut, mărturie ca a Lenei Constante, L'évasion silencieuse, apărută la Paris în editura "La Découverte" se citesc cu recunoștință: chiar în procese înscenate cu metode foarte speciale precum aceea în care a pierit Lucrețiu Pătrășcanu, demnitatea umană a putut fi salvată: prin negarea vociferată a principalului acuzat sau prin necontribuția la scenariul știut al altor acuzați, ca Lena Constante.

Întimplarea a făcut ca imediat după această carte să deschidem pe cea semnată de Andrei Șerbulescu (pseudonimul de publicist al lui Belu Zilber) "Monarhia de drept dialectic" publicată la editura Humanitas din București. Belu Zilber, singurul actor din procesul Pătrășcanu împotriva căruia se manifestă minia Lenei Constante, împotriva căruia se înalță tipatul lui Pătrășcanu la proces. "Monstrul" — uria el în timp ce Belu Zilber își debita timp de câteva ore scenariul complotului pus la punct cu anchetatorii săi și care urma să-i ducă la moarte pe Pătrășcanu și pe Koller iar pe Belu Zilber însuși (ca și pe alți inchipuiți complotiști) la ani grei de temniță. Desigur, nu e prima oară în Răsărit când inculpații inventau cele mai incredibile crime doar pentru a arăta la proces cât de imaginare sînt. Astfel scriitorii maghiari ca Ignóus sau Palóczy Horváth recunoscuseră că-au făcut spionaj împreună cu Anatole France sau Voltaire doar pentru ca aberația să devină de nesustinut la proces. Nu măsuraseră însă nivelul intelectual la care se aflau judecătorii lor: au fost într-adevăr condamnați pentru a fi făcut spionaj împreună cu Anatole France sau Voltaire. Numai că ei își jucau propria soartă. În romanul folieton al lui Belu Zilber (așa îl numește el însuși), pe lângă condamnarea lui (a totalizat aproape 17 ani de temniță, dintre care 9 de izolare) și-au pierdut viața și Pătrășcanu și Koller. Astfel încît posteritatea riscă să-l uite pe publicistul Andrei Șerbulescu, pe matematicianul, economistul, eseistul, pe victima Belu Zilber, pentru a nu mai reține decât pe cel care, sub presiune, sub bătaie, din slăbiciune, din frică etc. a contribuit la pierirea celui mai bun prieten al său. Pe Belu Zilber doar în rolul său de actor nefast în procesul Pătrășcanu.

Din acest punct de vedere, publicarea Monarhiei de drept dialectic este bine venită. Înainte de toate pentru a ne aminti că dreptul de a judeca trebuie rezervat celor care, aflându-se în aceleași condiții de detenție și tortură au rezistat. Nu și nouă care n-avem cum ști ce-am fi făcut suși acelui tip de presiune. Pentru a ne arăta apoi în ce măsură credința în comunism —

deoarece Belu Zilber a fost un astfel de credincios — poate duce la încălcarea legilor morale elementare. Pentru a dovedi în sfîrșit că slăbiciunea omului n-are nici ea limite și că adevărații vinovați trebuie totdeauna căutați printre călăii autentici al unui regim care nu mai lasă omului de ales decît între lașitate și eroism. Or, Belu Zilber nu avea nici capacitățile, nici statura unui erou. Ne-o spune, într-o nepărtinitoare și dureroasă prefață și G. Brătescu, relatînd și alte aproximații caracteriale ale lui Belu Zilber încă de pe vremea cînd comunismul nu se instalase în România. Nu numai faptul că a fost spion sovietic (credința lui aberantă în bolșevism o putea explica dacă nu și scuza). Dar și întîmplări cu Mircea Eliade sau Mihail Sebastian dezvăluind cel puțin o amoraliitate funciară. Niciodată însă, și lucrul este important, profitabilă lui însuși. Belu Zilber a cumulat pacostele. A stat și în becurile Siguranței (bănuț, pe drept cuvînt, a fi un spion sovietic) și în cele ale Securității (inculpat, pe nedrept, pentru spionaj în favoarea capitaliștilor). Din becurile Siguranței a ieșit nevătămat dar cu reputația de a fi devenit agentul ei. Din acelea ale Securității, vătămat și la suflet și la trup, și cu reputația de a fi responsabil de uciderea lui Pătrășcanu. Deoarece în biografia care ar fi trebuit să fie strălucită a lui Belu Zilber și care nu a fost decît nenorocită, amoraliitatea pare a-și fi dat, dintru început, mina cu paguba.

Pagubă chiar în cazul acestui manuscris. Primul, complet, l-a fost furat de Securitate. Pe al doilea, fragmentar, n-a mai avut putere sau suiet să îl scrie cu aceeași pană. Unele capitole abundă în formule pregnante. În altele străbat oboseala și un fel de sentiment al zădărnici. Cum, de ce, să repeți ceea ce ai mai spus o dată, riscînd ca și această a doua versiune să nu aibă alți cititori decît pe foștii tăi zbir? Astfel, povestirea anchetei se oprește înainte de momentul culminant (al procesului), iar cîteva analize ce se anunțau originale și profunde: de comunism în care intră ca într-o boală, dosarul ca o cheie pentru înțelegerea sistemului, galaxia Remington (mașina de scris prin care dosarul există și devine mai real decît existența însăși) nu sînt duse nici ele pînă la ultimele lor concluzii. Un fel de "la ce bun?" străbate rîndurile scrise de acest om ce se consideră și bătrîn (de fapt e mai mult uzat) și culpabil. Culpabilități "cosmice" (cum spune el) pe care o resimțea față de partid înainte de desmetocirea finală. I se adaugă cea reală față de prietenul său Pătrășcanu și aceasta, mai mult sau mai puțin mărturisită în carte, unde expune îndeosebi circumstanțele atenuante, nu-l va părăsi pînă la moarte. Prefațatorul, mergînd în 1978 să-l vadă pe patul de spital în care se va stinge cîteva ore mai tîrziu, îl va auzi spunînd distinct doar o singură frază: "Niciodată n-o să le mai spun ce-o să-mi ceară". Belu Zilber a murit deci neîmpăcat cu sine însuși.

Pomeneam de "pagubă" și ea e mărturisită încă din primele rînduri ale Introducerii care se cer citate: "Toată viața mi s-au atribuit păcate, calități și intenții pe care nu le-am avut. Am plătit datorii pe care nu le-am făcut, bucuriile vieții au trecut pe lângă mine: aș fi putut fi un om bogat și aș fi putut locui într-un castel ca al lui Kafka, dar castelani nu m-au

iubit și m-au închis o treime din viață. Sunt poate alcătuit dintr-o pîmadă nesigură, de care oamenii se feresc fiindcă au nevoie de certitudine; poate sunt un om cu ghinion, este poate un blestem sau chiar destinul meu să fiu veșnic bănuț de crime trecute ori viitoare". "Cînd eram copil, un prieten al casei îi spuse într-o zi mamei: «Bate-l că s-a uitat la ceasul cu cuc!». Deși mă credea capabil de orice sminteli, surprinsă, mama îl întrebă ce legătură e între una și cealaltă. La care prietenul replică: «Dacă s-a uitat, are să-l strice»."

Belu Zilber n-a stricat ceasul cu cuc. L-a stricat doar pe acela al propriei existențe. Devenind mai întîi din adolescență "bolșevic". Cu patimă. Dar și cu o umbră de luciditate care l-a forțat să caute explicații pentru toate crimele ce se săvîrșeau în raiul său pămîntesc. Tot trebuind să afe justificări spre a explica, a-și explica, prăpastia între istoria reală a partidului și cea inchipuită, inteligența sa, cu mult peste media obișnuită chiar la intelectuali, s-ar spune că a suferit o stranie deviere. Belu Zilber devenind, între cele două războaie cînd a avut timpul să se afirme, unul dintre cele mai strălucite spirite false. Monarhia de drept "dialectic", căreia i se supuse deopotrivă, l-a forțat să introducă viciul dialectic în gîndirea sa cea mai profundă doar pentru a transforma negrul pe care-l vedea negru în albul cel mai imaculat. Asemuind marxismul cu o boală rușinoasă, Belu Zilber recunoaște după atît de tardivă-l vindecare: "Nu mă puteam despărți de partid, cum nu se pot unii despărți de femeia vieții lor, curvă, hoată și sperjură. A căzut la femeie, spune poporul. Marxismul practicat din tinerețe devine viciu. Căzusem la partid. (...) N-am fugit din țară fiindcă n-aveam forța morală să mă despart de asasinii mei. Marxismul mă paralizase".

Paralizie care poate fi urmărită și în — altfel interesante — teoretizări pe care ni le propune. Socialismul în România el îl vede — în epoca de teroare pură — sub dublul semn al lui Stalin și Caragiale. Or, în anii terorii, Caragiale a fost cu totul absent. Tragedia în stare pură nu mai tolera zeflemeaua lui Mitică, nici moftul român. Ele au reapărut mai tîrziu cînd la curtea lui Ceaușescu s-au adunat toți Rică Venturiano și mahalalele domnitoare. Asupra proceselor de la București, ca și asupra celor de la Praga sau Budapesta, a domnit o singură, mare umbră: aceea a lui Stalin.

Viciul "dialectic" îl urmărește și-n închisoare, în loc să caute, ca alți deținuți, în vasta lui cultură puncte de sprijin, Belu Zilber își petrece timpul dintre două anchete, dintre două suplicii, inchipuindu-și, singur, în celulă, desfășurarea anchetei viitoare, pregătindu-și apărarea în scenariu din ce în ce mai imposibile. Caută să se vindece de rău, afindu-se tot mai adînc în el. Printr-un astfel de masochism va deveni actorul preferat al anchetatorilor săi pentru procesul în care cineva trebuie să repete monstruoasele acuzații. Ore întregi, Belu Zilber face următorul raționament: "Este clar că nu-i vorba de un proces Zilber, ci de unul Pătrășcanu. Eu pot fi cel mult o anexă. Îl cunosc pe Pătrășcanu. Va prefera să se lase ucis în bătaie decît să recunoască aruncarea în hazna ca trădător. Or, un asemenea proces implică recunoașterea din partea

criminalului principal, public, gazeta-ri, microfoane. Deci pot declara orice, fiindcă procesul nu poate avea loc. Dimpotrivă, dacă totuși Pătrășcanu acceptă să joace rolul cerut de partid, atunci cu recunoașterea unor crime din partea mea voi fi condamnat la moarte și, eventual, grațiat; fără această recunoaștere mă așteaptă sigur condamnarea și execuția pe cale administrativă. Deci și în acest caz trebuie să mă recunosc criminal. Știu prea bine cum se petreceau lucrurile în Rusia; la București nu putea fi altfel. (...) Era clar că îmi cereau să scriu un roman. Astfel a luat naștere prima mea declarație în care am afirmat că am fost spion american. Le-a plăcut..."

Alte de mult le-a plăcut anchetatorilor încît n-au mai renunțat la acest romancier improvizat din trecutul căruia Pătrășcanu trebuia să reiasă eroul negativ. Deoarece, pe conștient deducțiilor lui Belu Zilber, procesul putea să se țină și fără ca acuzatul numărul 1 să-și recunoască vină. Ajuncea următorului scenariu pe care Belu Zilber îl propunea tocmai pentru a se dezvălui ireal prin enormitatea sa: "Am organizat un complot complet, cu arme trimise de Americani cu ajutorul lui Tito și depozitate la ambasadele Statelor Unite, Angliei și Franței, cu (...) încercarea de a otrăvi membrii Biroului Politic, cu apă grea furnizată de americani, cu răspîndirea ciumei în cartiere muncitorești" etc., etc.

Imaginația lui Belu Zilber nu e delirantă. Copiază doar procesele de la Moscova. Ca și cele de la Moscova, procesul de la București are loc. Ca plată pentru actorie, Belu Zilber scapă cu viață. Dar ce viață? Condamnat la muncă silnică, nu e grațiat decît în 1964 (odată cu toți deținuții politici). De abia dacă este și el reabilitat cu prilejul rejudecării procesului Pătrășcanu, unii de la putere mergînd pînă la a-i reproșa că nu s-a retractat la primul proces. Odată în libertate, vechii lui prieteni — ca să nu mai vorbim de cel implicat în procesul lui Pătrășcanu — îi întorc spatel pe stradă, nimeni nu-l mai întinde mîna. E singur cu manuscrisul său care îi va fi furat (ar trebui totuși regăsit prin arhivele Securității și — de ce nu? — publicat în completarea celui de acum). Singur cu sentimentul său de culpabilitate. Singur cu umbra prietenului trădat. Singur fără partidul care nu-l reintegrează. Partidul plin de tot felul de călăi, dar în care nu e loc pentru victima ce a acceptat să colaboreze cu ei. De altminteri orice raționament, oricît de fals ar fi el, nu-l mai poate ajuta să creadă în utopia care l-a strivit. Singur cu ratarea lui pe toate planurile. Plătește înzecit, nu ca într-o comedie de Caragiale, ci ca într-o tragedie shakespeariană.

Uitîndu-se deci la ceasul existenței lui l-a... stricat.

Poate c-am arătat de ce, în ceea ce ne privește nu-l putem judeca pe Belu Zilber în procesul pe care publicarea Monarhiei de drept dialectic îl deschide din nou.

AGNES HELLER

Autoconstituirea societății civile în democrațiile posttotalitare (III)

Se cer discutate trei probleme în legătura cu procesul separării economiei (proprietății) de stat. Prima — cine va fi agentul principal al acestei separări; a doua — care vor fi obiectivele majore de realizat; și a treia — cum vor fi ele realizate. Aceste probleme sînt distincte, chiar dacă răspunsurile se interrelaționează.

1. Principalul agent al separării proprietății (economiei) de stat este statul însuși. De vreme ce statul este reșed sau fictivul proprietar al copleșitoarelor majorități a bunurilor și utilizatorilor copleșitoarelor majorități a forței de muncă, statul este cel care trebuie să se deosebească pe sine. În principiu, poate exista alternativă, în practică însă o astfel de alternativă nu există. În 1998, consiliile ale muncitorilor au preluat fabricile în Ungaria și s-au declarat proprietari colectivi. Nu există, actualmente, tentative semnificative de acest fel.

Desigur, statul este adesea doar proprietar fictiv al întreprinderilor, inclusiv al celor mai gigantice. Datorită unor măsuri de decentralizare inițiate în anii șazeci și șaptezeci în Ungaria și Polonia, administratorii și directorii unor mari complexe industriale au început să se comporte ca proprietari. În măsura în care aveau dreptul și posibilitatea de a dispune de capital și forță de muncă, ei au devenit proprietari de facto. Dar întrucît întreprinderile au rămas, din punct de vedere legal, în proprietatea statului, de fiecare dată cînd firma era incapabilă să-și plătească datoriile, cei care le plăteau erau statul. János Kornai a caracterizat acest joc ca pe un sistem al „constrîngerilor bugetare alabe”. „Baronii roșii”, cum li se spunea în Ungaria, sînt nerăbdători să devină „adevărații” proprietari, dar întrucît ei sînt, legalmente, simpli funcționari de stat, ei nu pot juca, de unii singuri, un rol decisiv în procesul de privatizare.

Statul trebuie deci să inițieze autoconstituirea societății civile, în loc să tace pur și simplu cordonul ombilical între sine și o societate care trăiește și respiră deja. „Statul” înseamnă guvernul, președintele țării unde aceasta este mai mult decît o funcție ceremonială și parlamentului (în Cehoslovacia trebuie inclusă aici și Adunarea Națională). Parlamentul poate fi văzut și ca acel corp în care societatea civilă

își trimite reprezentanții politici cu mandatul de a constitui societatea civilă. Formele (cadru) societății civile sînt stabilite prin legislație; dar conținutul abstract al instituțiilor sociale în curs de instaurare este formulat prin proiecte economice și sociale. Legile sînt prespuse să promoveze, stabilească sau asiste aceste proiecte. În consecință, o mulțime de experți în drept și economie participă la acest proces în calitate de consilieri independenți, de membri ai partidelor politice, ai unor comitete sau grupuri de decizie.

2. La întrebarea ce este de făcut, răspunsul este unanim și lipsit de orice ambiguitate. La acest nivel un larg consens a fost deja realizat. Dezvoltarea unei piețe eficiente este o cerință generală. În acest scop ar trebui încurajat influxul de capital străin, împiedicîndu-se, în același timp, formarea de monopoluri. Se poate percepe, de asemenea, un consens la fel de general privind privatizarea unei părți importante a capitalului de stat sau „avuții naționale”, cum o numesc unii. Tot astfel, există o aprehensiune aproape generală cu privire la o „vînzare” prea rapidă sau prea lentă a „avuții naționale” investitorilor străini. Ca alternativă, emergența unui strat (sau unei clase) de noi întreprinzători pe plan local-național este considerată în înalt grad dezirabilă. Ceea ce vrea toată lumea este, în fond, o economie mixtă, cu un sector în constantă expansiune orientat către sectorul privat (pentru moment cel puțin și slovacii par să preferere un procentaj mai mare pentru sectorul de stat decît ungurii și polonezii). Dacă vorbim despre dorințe mai degrabă decît despre programe, oamenii din Europa Centrală ar dori să realizeze standardul de viață și rețeaua de asigurări sociale a Suediei, în combinație cu un stil de viață relaxat (de tip italian, să zicem).

3. Controversele, conflictele și luptele politice se desfășoară în jurul răspunsului la problema „cum”. Cum se poate realiza ceea ce toată lumea dorește? Care este ritmul optim al transformării, care sînt cele mai bune și eficiente căi de liberalizare a pieței și de dezvoltare a unei economii mixte sănătoase? Cine va plăti prețul transformării și care este acest preț? Ce straturi sociale vor fi principalii purtători ai transformării?

Nu există alegere fără riscuri, dar riscurile sînt de tipuri diferite și alegerea în Europa central-ăsăriteană se face, invariabil, între diferite tipuri de risc. Cantitatea, adică gradul de risc este mult mai dificil de evaluat decît calitatea lui: de vreme ce unele riscuri pot fi amplificate sau diminuate de factori politici, ponderea fiecăruia este dificil de previzibilă. Să luăm de exemplu ritmul. Acolo unde straturile active din punct de vedere politic sînt interesate în măsuri radicale, iar principalele victime ale unui ritm accelerat de transformare sînt pasive sau neorganizate din punct de vedere politic (de exemplu, pensionarii, muncitorii necalificați), în Ungaria și țigăni), emergența unui populism fundamentalist sau de dreapta este un factor de risc imprevizibil. Dacă însă părți politice active și în înalt grad organizate ale populației aparțin categoriei de victime temporare, ca în Polonia de exemplu, riscurile de acest fel ar putea deveni mult mai mici. Factorii de risc pot fi pe termen lung sau scurt. Riscurile unei transformări rapide sînt considerate riscuri pe termen scurt, cel puțin dacă se iau în considerare numai factorii economici, în timp ce riscurile unei transformări lente sînt văzute, cu aceleași restricții, ca riscuri pe termen lung. Dar fiind înăcă pe termen lung și factorii politici, imaginea de ansamblu este mult mai neclară.

„Viteza” transformării este fără îndoială un termen mult prea general. Căci viteza ce este luată aici în considerare? S-ar putea decide o abolire rapidă a reglementării prețurilor și subsidiilor pentru cele mai multe lucruri, dar nu pentru toate (de exemplu, alimentele de bază și locuințele ar putea constitui excepții); alternativ, se poate opta pentru o abolire rapidă a reglementărilor globale ale prețurilor, însoțită sau nu de abolirea reglementării salariilor (în întreprinderile de stat, de exemplu, statul, cu unic proprietar, ar putea continua să controleze câștigurile și salarile); sau, în fine, toate reglementările de acest tip ar putea fi abolite, dar în absența unei opțiuni simultane pentru o privatizare accelerată. În acest moment nu numai partidele politice, dar și economiștii, au opinii în înalt grad divergente cu privire la măsurile de adoptat și ritmul în care ele trebuie adoptate pentru a se obține rezultatele economice și sociale optime. Să repetăm că activitatea sau pasivitatea populației, implicarea sa în proces sau nedorința de a accepta fie și temporare sacrificii, sînt de asemenea factori de luat în considerare.

Emergența unei piețe eficiente depinde, chiar dacă nu complet și automat, de viteza privatizării. Fără privatizare masivă unei societăți civile nu se poate constitui în Europa Centrală. Această sarcină nu poate fi comparată cu vâul de reprivatizare care a avut loc în Europa Occidentală în cursul ultimului deceniu. Un strat social de întreprinzători

este total absent în Europa Centrală. Managerii de mari întreprinderi (în special „baronii roșii”) sînt obișnuiți să opereze în condiții de constrîngeri bugetare slabe. Oamenii de afaceri particulari erau posesorii ai unor întreprinderi de mici dimensiuni, în principal în sectorul serviciilor. Ei operau în interstițiile unei pseudo-piețe și prosperau datorită penuriei care era constant reproducă din pricina ineficienței întreprinderilor de stat. Piața neagră nu este o piață liberă pentru că însăși existența ei depinde de cea a unei pseudo-piețe încâtușate și fragmentate. În atare condiții, relații în guvern, mita, favorurile personale și reciproce sînt factorii naturali și primi ai unor tranzacții comerciale reușite. Unii dintre micii întreprinzători ar fi preferat cu siguranță să activeze în condiții normale de piață în Europa Centrală, dar ei au fost obligați să se adapteze la un tipar pre-modern, sau mai degrabă tradițional „asiatic” al atitudinilor în afaceri. Este deci necesar un nou strat de oameni de afaceri în Europa Centrală, un grup responsabil și rațional de oameni independenți, dornici să-și asume riscuri, dispuși să plătească taxe și nu să recurgă la evaziune fiscală și precorpați de binocle publice (naționale). Europa Occidentală se poate, eventual, dispensa de o solidă etică de acest tip în afaceri, cel puțin pe termen scurt, dar Europei Centrale ea îi este necesară pentru a supraviețui, pur și simplu.

Traducere și adaptare de ANCA OROVEANU

TRATATUL

Urmare din pag. 16

Chestiune gravă ce o ridică în urma unei discuții cu un istoric (de prestigiu) austriac: teritoriul din care populația civilă a fost masacrată sau strămutată forțat devin ale nimănui? O nedreptate dovedită poate justifica, fără ezitări, cinie, o stare de fapt? Poate îndrăzni un parlamentar român de azi să spună că județele din Basarabia încorporate azi ilegal în Ucraina, dar depopulate de moldoveni în deceniul de politică antinațională, nu sînt teritorii românești? Teritoriul de unde provin strămoșii mei armeni este vidat astăzi de orice fel de populație! Pămîntul nu mai este armenesc? Dar bisericile, mormintele, memoria trecutului ale cui sînt? N-am reușit să-l conving pe istoricul austriac — de origine aromână! — cit de periculosă și plină de riscuri devine o astfel de interpretare a istoriei. Ajunși aici trebuie să facem iar și iar apel la istorici să lase din cabinetele de studiu și să-și expună știința lor. Oferind celor de la putere adevăruri, explicit, cu pricepere și bună credință profesională toate întortocherile istoriei. Avem nevoie, cînd vorbim despre situația politică de azi a României, cu atît mai mult cînd e în joc soarta Basarabiei, de prestigiu dar și autoritatea morală a unor David Prodan, Al. Zub, Serban Pașcoștea și a altora ca Domniile lor pentru a face față excitațiilor și inconsecvențelor, din păcate, chiar guvernamentale și prezidențiale. Ce sfaturi poate da unui factor de decizie o slugă ideologică sau un incompetent promovat pe criterii extra-intelectuale? Răul este al țării. Cu bătaie lungă și efecte nocive și în alte planuri. Soarta Basarabiei e în mîna autorităților și nu a străzii! Opinia publică și mass-media pot însă influența schimbarea unei strategii geo-politice care, cu toate că s-a dovedit falimentară, continuă! E de datorita noastră de a spune întregul adevăr și de a reface în ani ceea ce alții au stricat în decenii. Cale de mijloc nu există.

O inițiativă constituțională

Urmare din pag. 3

mele legale contrare Cartii își încetează de drept valabilitatea. Conform acestui articol, nu mai e nevoie să intervină dispoziții legale noi, legi noi care să abroghe expres dispozițiile contrare acestei Carte. Simplul fapt că se ajunge la termenul de 1.01.1992, face ca de drept, dispozițiile contrare Cartii, adoptate în timpul regimului comunist, să-și piardă automat valabilitatea.

V.S.: Am auzit de mai multe ori afirmația transantă că România, din punctul de vedere al legislației, ar trebui să se întoarcă în anul 1938. Dar, în tot acest timp, s-au petrecut foarte multe lucruri, s-au creat situații juridice noi. Nu se poate pune între paranteze o perioadă de 50 de ani. Din punct de vedere legislativ dreptul nu a rămas la momentul 1938. Dreptul este o parte a culturii, are o evoluție organică.

B.C.: Aș putea să vă dau un exemplu în acest sens: Codul familiei din 1954 cuprinde o serie de dispoziții care merită să fie menționate: egalitatea între bărbat și femeie, transformarea drepturilor părintești în obligații față de copii, obligația de întreținere reglementată într-un anumit mod, asimilarea copilului din afara căsătoriei cu cel din căsătorie. Acestea sînt cîștiguri ale legislației care nu pot fi escamotate.

Proclamarea și garantarea drepturilor

V.S.: Există dispoziții care aveau o simplă valoare demagogică în timpul comunismului. Noi nu trebuie să le înlăturăm, ci să le dăm conținut.

B.C.: În elaborarea Cartii, efortul nostru a fost acela de a deplasa accentul de la proclamarea drepturilor și libertăților fundamentale la garantarea lor. Au fost unii care au afirmat că o constituție mai progresistă decît cea a lui Stalin din 1936 nu există. Numai că nu existau garanții juridice care să asigure aplicarea și respectarea acestor drepturi. Cînd am elaborat această Cartă ne-am străduit ca de fiecare dată cînd am consacrat un drept sau o libertate fundamentală să-i asigurăm aplicarea efectivă prin controlul unor organe jurisdicționale.

V.S.: Există păreri favorabile și în

ceea ce privește constituția lui Ceaușescu din 1965. Cel care afirmă acest lucru nu în vedere un capitol care se referă la drepturile și libertățile cetățenești. Dacă ne-am referi doar la acest capitol, atunci s-ar putea spune că este, într-adevăr, o constituție acceptabilă. Dar, dacă examinăm primul capitol, cel care consacră proprietatea socialistă, rolul conducător al partidului etc., ne dăm seama că sînt numite astfel bazele teoretice și practice ale totalitarismului.

Revenind la Carta elaborată de noi, important este să nu rămînem la faza declarativă. Ziarele sînt pline de noțiunea de drepturile omului, dar lumea nu cunoaște încă foarte bine care sînt aceste drepturi, ce înseamnă ele. Carta aceasta trebuie să devină un element care să ajute la schimbarea mentalităților, ea ar trebui să creeze un impact în conștiința colectivă, și apoi, prin consacrarea în Constituție a drepturilor omului să se înceapă punerea lor în aplicare.

Democrația — dreptul la diferență

G.A.: În discuțiile pe care le-am avut cu juristi și oameni politici din Occident ei s-au referit la efortul legislativ care se face pentru a introduce solicitările minorităților, în particular ale handicapatilor, ale mișcărilor feministe. Cum se reflectă, dacă se reflectă în Cartă aceste aspecte?

V.S.: Înainte de a spune cum se re-

fectă aceste drepturi în Cartă, aș face o observație, pornind de la un fenomen care se petrece aproape zilnic la noi și care mă contrariază la fel. Raportul esențial al democrației este raportul dintre majoritate și minoritate. Nu există democrație acolo unde acest raport nu funcționează bine. Democrația presupune formarea unei majorități, dar democrația nu înseamnă excluderea minorității. Acolo unde majoritatea tinde să excludă minoritatea și se transformă în unanimitate, deja se creează condițiile totalitarismului. Minoritățile pot fi de mai multe feluri: etnice, persoane handicapate etc. La noi, astăzi, putem vorbi și de minorități politice, și din acest motiv, în Cartă se precizează expres ca nici un partid politic să nu tindă la instaurarea unui stat totalitar.

B.C.: Aș vrea să mai fac o subliniere: această Cartă, pe care o lansăm acum, nu are valoarea unui document propagandistic, ea trebuie să devină un document cu putere juridică, exact cum au procedat cehoslovacii. Ei au dezbătut și au adoptat în Adunarea federalivă această Cartă. Noi putem să adoptăm acest document înainte de a se defini textul Constituției. Cartă ar putea să fie ca un fel de prefață, ca un preambul de la care trebuie să pornească Constituția. Teul ar fi de a da putere de lege acestei Carte și nu să rămînă un simplu document de ordin pur moral, principalul sau propagandistic.

G.A.: Sarcina de a impune acest document revine Alianței Civice. El a fost elaborat sub sigla Alianței Civice, din nevoia de a răspunde unor necesități urgente ale societății, cu atît mai mult cît, timp de 12—13 luni, structurile noastre legislative au funcționat într-un mod care ne-a frustrat profund.

IMPORTANT
La solicitările cititorilor din străinătate, informăm că Revista „22” posedă contul valutar 47.21.8. 16.0003.0. B.C.R. — filiala sector 1 București. În numărul următor al revistei, vom publica și prețul abonamentelor în valută.

BEDROS HORASANGIAN

TRATATUL

— Ai fost la Cotroceni, Mitică?
— Nu monșer, am scăpat tramcarul

I. L. CARAGIALE

Dintr-un subiect tabu, Basarabia a devenit la ordinea zilei. Oricine și oricând, zi și noapte, în trap sau la galop, chemat sau improvizat istoric (ziarist, scriitor, tribun, patriot etc.) se vede îndreptățit să onoreze o astfel de temă gravă. Poate e prea puțin și mistificator spus: Basarabia nu este nici subiect și nici doar o simplă temă. Este parte integrantă din pământul românesc ajutat prin fazele și desfășurările istoriei, alii de încălțate, sub suzeranitate moscovitească. După înfringerile de la Stănilești, pe Prut, a lui Cantemir și până la invazia trupelor sovietice în anul de tristă amintire 1940 s-au scurs aproximativ 500 de ani, Moldova dintre Prut și Nistru a intrat mereu în atenția și interesele Moscovei. Nu doar din epoca lui Lenin și Stalin, ci mult înainte, sub sceptrul lui Petru și al Ecaterinei. Mai pe față, mai pe ascuns — nu de noi, ci de alte puteri la fel de lacome — acest pământ rodnic și fertil, mare grânar — ar fi bine să fie redate date statistice ca să vedem ce însemna producția agricolă, viticolă și pomologică a Basarabiei în început de secol nouăzeci — dar și zona strategică, prin județele înfruntate litoralului Mării Negre și gurilor Duhăreii. Azi cînd știu de Tomahawk și Cruise până și copiii, strategiile globale au devenit altele. Dar nu și cele regionale. Ca să nu mai vorbim de mentalități. Și interese, uneori de grup, de castă, personale, orgoliste. Un anumit fel de a gândi, judeca și conduce o lume. Un popor. Popoare. Complexul industrial-militar, oricît de învechit și depășit sub raport tehnologic, rămîne o mare forță. Putere. Un elefant, oricît de slăbănogit, rămîne un uriaș, iar unii șoricel oricît ar face ca să învețe karate și kung-fu nu-1 rămîne decît senza învinsului. Date strict „tehnice” — de minimă informație istorică — sînt azi și acum în general bine-cunoscute. Ne temem însă că rău interpretate de o anumită parte a presei și, ceea ce devine grav, nu OFICIAL, recunoscute. La nivel guvernamental și prezidențial. Înghelarea unor stări de fapt din motive de slugăreț și obediență vizavi de noii cenzuri moscovite nu sînt binevenite și nici nu oferă perspective lumpești. Lucrurile grave ale națiunii, mai ales cele atîngătoare de teritorii aflate sub „stea” adevărată, ocupă o străină, nu pot fi lăsate în voia entuziasmelor strădale și adunările comemorative-festive. S-ar putea să fie chiar gîndite astfel de strategii tocmai pentru a se evita punerea în discuție, ferm și nuanțat, dar nu mai puțin vizușor, a „chestiunii” în sine. Acordurile semnate și menținute după Yalta și Helsinki, Viena și Malta — ca să nu mai vorbim de telefoanele directe cu fir roșu sau alb, „Hello, Gocom?” + „Zdrastvuite, Mihail Sergheevici!” — confirmă multe necunoscute cu care opinia publică, mare și mică, e, de altceva ori, imbrobodită. Într-o a striga la un mare bucarețean „Basarabia, pământ românesc!” și a recunoaște semnificativ un incredibil nou tratat — în numele cui? mandatat de cine? — să mai amintim că ministrul actualului guvern nu au fost aleși ci numiți? — este un spațiu greu de acceptat. Fără să ne patetizăm și fără să „înjurăm” guvernul: la noi orice obiecție vizavi de politica oficială a administrației devine act anti-patriotic și, de ultimă oră, element de destabilizare. Care stabilizare-stabilitate? Asta nu ni se prezintă. Faptul că ministrul treburilor din afară, dl. Adrian Năstase, a fost cînddat capitalele europenești încercînd să redă o imagine mai puțin sfîșiată a României actuale n-ar fi de încredințat, poate chiar de înțeles, de la un punct de vedere. A face guvernămînt e alt-ceva decît a face opoziție. O.K.! Dar, dar să confirmăm încă o dată și iar, consecințele unui tratat mîșgăv deja dezavuat chiar de puterile semnatare devine peste poate. Real-politik-a are rațiunile ei cu rezultate oportune de moment, dar periculoase pe termen lung. Evoluția chestiunilor de fond și imbrobodirea unei grave situații de fapt nu poate fi admisă. Cum să nomenști de Basarabia sau Bucovina ca despre niște SURORI (?!) Adică dacă ținem dintr-un trup o mină și o bucată din sold ele devin... surori? Cum să vorbim despre Basarabia — mai

ales după ce am comemorat cu destulă discreție și alipirea la România prin votul zdrobitor din Sfatul Țării în 1918 — în termeni de acorduri economice și schimburi culturale? Cînd pumnul de fier al Moscovei intervine cu brutalitate în țările baltice, în Caucaz sau în Basarabia noi nu avem dreptul de a menaja vanități și susceptibilități de mare putere. A spune adevărul pînă la capăt și a-l asuma toate riscurile cînd dreptatea este de partea ta devine o evidentă. Degeaba li ologim în luări de cuvînt bine simțite pe Titulescu la Atena dacă apoi, cînd trecem la lucru, ne comportăm ca niște simpli funcționari obedienți. Abilitatea diplomatică nu înseamnă neapărat acceptarea punctului de vedere al celui mai tare. Așteptarea unui timp și moment „potrivit”, cum, din nefericire, am mai traversat în istoria noastră, nu poate decît înrăutăți situația de azi. Și de mîine. O anume prudență, care poate, de altceva ori, ne-a folosit ca să supraviețuim, s-a dovedit lipsită de perspectivă cu alte prilejuri. „Conducerea operativă” a României a existat să și asume riscuri mari împingînd, din generație în generație, rezolvarea unor nedreptăți ale istoriei. Am fi avut nevoie de mai mulți oameni ca Vlad Tepeș și Ion Vodă cel Cumplit. Cum de nu ne-am adus aminte de tragedia acestui domn rupt în patru de către cămile cînd un bașbuuc de gazetă se întreba nemulțumit de ce armenii nu și-au dat obol de singe țării? Ideea „capului plecat, sabia nu-1 taie” s-a dovedit falimentară. Am fost trași pe sfîrșit de fiecare prilej. În Războiul de independență din ’77-’78 rușii au refuzat să și pună oțtirea sub comanda principelui Carol. Abia cînd au ajuns la ananghie ne-au cerut sprijinul. Am învins la Grivița, Rahova și Plovia. Consecința diplomatico-politică: iar s-a smuls o bucată din trupul țării. Dezastrul militar de la Turtucala din primul război mondial este și o consecință a „sprijinului” aliaților noștri care, în loc să aducă 500.000 de oameni în trei zile — cum era convenit — nu veni cu 50.000 de soldați după o săptămîna! ? Ca să nu mai pomenim de tratativele secrete dintre diplomația țaristă (printr-un Stürmer) și cea austro-germană în timpul armistițiului ce a precedat pacea de la Buftea. Pur și simplu aliatul nostru oferea în schimb teritorii care nu erau ale lui. Detaliile potlogăriei necalitate ar trebui acesse la iveală fără nici un fel de reținere! Dar, să fim dreți pînă la capăt: insulele Kurile nu au fost oferite rușilor de americani prin același cînie joc de interese conjuncturale? Exemplele se pot înmulți: întotdeauna cei mari și tari și-au făcut jocurile pe seama celor mici și slabi. Chiar cînd au pierdut, cei mari au estigat pe seama celor mici. Basarabia ajunge în brațe rușesti în 1812, cînd era la ananghie din pricina împăratului cel franțuzesc. Ieri, ca și azi. Departe de avea ceva „cu rușii”, nu putem să-l confundăm pe Cehov, Dostoievski și Cealkovski cu mareșalii Tolbușio, Malinovski sau Lazov. Poporul și cultura sînt una, politicienii și virfurile domnitoare alta. Cum să confunzi și să identifice poporul irakian cu Saddam Hussein? Cum să crezi că întregul popor român este vinovat de nenorocirea, adună țării de un Nicolae Ceaușescu? Astfel de situații, cum este cea de azi a Basarabiei, repun în discuție problema responsabilităților individuale și colective. Altfel se neglijează tocmai esența stărilor de fapt. Dacă județele din Basarabia limitrofe Mării Negre, azi încorporate în Ucraina, au fost depopulate de moldoveni, ele nu mai sînt teritoriu românesc? Cîi se stie acum de către marile publice „schimbările” de teritorii între republicile unionale și de strămutările forțate de populații practicate de puterea sovietică începînd din anul ’20? Un agresiv proces de deznationalizare forțată pînă la forme mai vechi și „curate” precum cele economice și culturale. Un milion de moldoveni au fost duși în cele patru zări ale Imperiului Sovietic. Cîi s-au mai întors? Păcat că nu sînt consemnate mărturi ale unor supraviețuitori din aceste gulguri, care mai există azi, chiar și în București. Poziția oficialităților române vizavi de

chestiunea basarabească nu poate fi decît una fără echivoc. Nu mai avem de ce să ne plocnim. Petrolul, energia electrică și cărbunele coccificabil sînt pe dolari! Ca să nu mai vorbim de cit s-a tot cărat și exportat la el, preț de patruzeci de ani, la tarife de nimic. De la uraniu la pantofi, de la textile la strunguri și carne de porc. Excitările și compromisiunile masive ne-au costat scump. E vorba de omul de rînd. Celor de sus nu prea le-a păsat. Au putut uneori să și schimbe blănușile, dar nărușurile ba. Din stalinisti înlocuți au devenit cenzuristi iar acum cîntă în trombeta neoliberalismului ce fardează aceleasi clișee și mentalități comuniste. Chestiunile politice sînt întreținute de cele economice-financiare. Cei de la Chișinău sînt dezamăgiți că dincolo de luările de poziție ale opiniei publice românești echipa prezidențială Iliescu nu și-a asumat responsabilitățile ce-i revin. Reverențele de ultimă oră față de un Kremlin ce și-a asumat în tancurile la Vilnius și Riga, față de un președinte sovietic care a amenințat direct și fățiș republicile ce încearcă să iasă de sub umbrela Moscovei nu pot fi decît dezavuate. Din păcate, iar, nu e cazul să ne facem iluzii. Kurzii din Irak sînt lăsați pe mîna lui Saddam Hussein din aceleași motive de real-politik. Un Irak dezmembrat ar crea un fenomen fundamentalist periculos de puternic. Ceea ce nu ar conveni Washingtonului. La fel se pune problema și cu situația internă din U.R.S.S. Eforturile uriașe pe care le fac balticii, caucazienii — recent Georgia a anunțat că pînă la sfîrșitul lui ’91 va cere comunității internaționale să-i fie recunoscută independența! — sau moldovenii vor trebui susținuți, pe față, de către România. Nu doar de români! Altfel vom face, cu bună-știință și rea-credință, jocul celor puternici. Este mai ușor, mai avantajos — pentru cei aflați vremelnic la putere! — și de ce să nu recunoaștem, fără bătaie de cap. Ar fi îndrăznit Hitler să atace U.R.S.S.-ul fără petrolul și grîul românesc, dacă noi n-am fi acceptat tratatul de la Viena? Iar fi convenit aceleasi Germanii ca sovieticii să intre în război și să ocupe România dacă noi nu ne-am fi retras din Basarabia? Ce s-ar fi întâmplat dacă alegem cales luptei armate și rezistenței pînă la capăt? Într-un falimos Consiliu de Coroană de la Iași, cînd situația României era pusă în joc, viitorul mareșal Averescu își asuma răspunderea militară. „Mă pun în capul oștirii, Sire, și lupt pînă la ultimul soldat. Preț de o lună.” Dar nu și putea asuma răspunderea politică. Premierul Brătianu a existat și s-a ajuns la pacea de la Buftea. Nu putem lăsa la voia întâmplării și pohtelor celor mari interesele țării. Ieri Rusia Sovietică și Turcia otomană, azi Rusia Sovietică, S.U.A. și celelalte puteri europene, țările române — și slături de ele, alte mîci popoare și națiuni! — au fost confruntate cu acesți molohi în lupta lor de a supraviețui. Național, politic, cultural, religios. Să nu ne ascundem după deget. Dincolo de declarațiile de principii, de comisiile pentru drepturile omului, de simpozioane și conferințe, reprezentanții comunității internaționale n-au putut face nimic decît să consemneze masacrarea a 1,5 milioane de armeni în 1912 de către autoritățile turcești otomane. Interesele

Germaniei imperiale erau mai importante decît soarta a milioane de oameni nevinoșii. Ieri. Ca și azi. Ca și mîine. În Europa, Africa sau Asia. Situația a fost și a rămas neschimbată. Cu nuanțele de rigoare. Pentru unele țări sau națiuni evenimentele au luat întorsături favorabile. Pentru majoritatea, însă, nu. Rîndul prăpădiților lumii a fost, în general, același. Multe, mult-prea-multele rele, așezări geo-politice și teritoriale de azi sînt o consecință a vechilor lupte (pe față și acorduri (mai pe ascuns) de ieri. Dincolo de frazeologia umanitară, vorbele umflăte despre libertate, egalitate, fraternitate, dreptul la autodeterminare și altele baloane colorate ale retoricii parlamentare sau gazetărești. Faptele de istorie rămîn, legile în arena cuvintelor gănușe se petrec lute. Nu este semnificativ — dar și intensificat, dacă nu revoltător! — că alinea gloriilor ale ideologiei și propagandei de partid din ultimele decenii s-au metamorfozat, peste noapte, în entuziaști „patrioți” care adorm cu Ardeal pe buze și se trezesc peste noapte cu inimile înfierbîntate de soarta Basarabiei? Nu cumva toți acești mineloiși de profesie fac în continuare jocul securității române + K.G.B.-ului sovietic întreprinind doar o zarvă gănușă care nu este atîngătoare de situația reală și nevoile stringente de ajutor ale celor de peste Prut? Cum să sensibilizăm mase de oameni care tremură de emoție în fața mărfurilor — de proastă calitate altminteri! — turcești că există și alte gînduri mai „înalte”? Doar pantoforii de lac și muzica langușoasă să ne atragă interesul? Nu cumva acesăi mase internaționale a bișitarișmului acționează și ea, dincolo de etnici și frantării, alimentînd și întreprinind corupția și specula, ca mijloace de impact asupra mulțimilor? Îi întrebăm, mai astă toamnă, pe studenții Universității din Ercevan cîi mai este acolo Halastan (Jara hay-dor, Armenia, în limba armenescă) și cîi Komunistan? Toată zidirea de secole a unei națiuni o găsim azi în fostele și actualele raiate ale imperiului sovietic degradată în forme ce scapă analiștilor și alcătuitoșilor de accenarii politice pe computer. Tocmai prin faptul că răul a atins structurile intime, baza, obștile. În continuare, ești mari au posibilități incredibile de a influența opinia publică. De oriunde și de pretutindeni. Nu specialiștii în dezinformare lipsesc. Gravele distorsiuni ale lumii de azi ar trebui tratate global! Dar cine are interes să fie bine peste tot în lume? Și cui îi pasă? Ce stie și ce simte azi, să spunem, un eroitor din Calafat despre tragedia de ultimă oră a poporului kurd? Iată cum, la rîndul lor, kurzii sînt victime, după ce în timpul masacrelor armenesci din 1915 au ajutat din plin autoritățile turcești să ducă la îndeplinire primul genocid organizat al secolului. Ce stie și ce vibrează în noi cînd vorbim de cambodgieni, vietnamezi, tamili, paleștineni, și și și sunniți, evrei sau budiști, de indienii din Amaroane sau studenții din Seul? Cui îi mai pasă tot în lume?

Continuare în pag. 15

